magazin istoric

ANUL III
Nr. 11 (32)
NOIEMBRIE
1969

Ambasadorii (1533). Pictură de Hans Holbein — National Gallery — Londra **(Post Tenebras lux,** pag. 10)

Bătălia de la Jiliștea (detaliu). Pictură de Gh. Labin — Muzeul Militar Central (**Ion Vodă cel Viteaz,** pag. 48)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICA SIMION, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 11 noiembrie — 1969

GH. ȚUȚUI:
Constituirea Consiliului Național al F.N.D. . . . 2
EUGEN BANTEA
OLIVER LUSTIG:
Operația Debrețin. . . . 4
ANDREI OȚETEA:
Post tenebras lux 10
Octombrie Roșu 15
OVIDIU BĂDINA și
OCTAVIAN NEAMȚU:
Satul și orașul românesc în fluxul istoriei 18
RADU ION POPESCU:
Cavalerul d'Eon 25
Memento 32
ȘERBAN ANDRONESCU:
Glasul pietrelor de la Bogas-Köi 37
NICOLAE BÎRDEANU:
Haiducii de pe Dunăre . 42
A. DECULESCU:
Unde a fost „Constantiniana Daphne"? 45
DINU C. GIURESCU:
Ion Vodă cel Viteaz . . . 48
CONSTANTIN ANTIP:
Napoleon Bonaparte (II). 53
I. FELEA:
Familia Nădejde (II) . . . 70
Din muzeele noastre. . 76
EUGENIA POPESCU-JUDEȚ:
Dimitrie Cantemir — muzicianul 80
Semnal 82
W. CHURCHILL:
Memorii (VIII) 85
DINU V. ROSETTI:
Au fost amazoane în Dacia? 90
Panoramic. 95
Poșta redacției 98

Din bogățiile noastre

— **Gh. Țuțui înfățișează în articolul care deschide numărul de față un moment important din desfășurarea evenimentelor revoluționare care au urmat insurecției din august 1944 : crearea, la 12 octombrie 1944, a Consiliului Național al F.N.D., verigă importantă în politica de alianțe promovată în mod consecvent de către P.C.R.**

— **În toamna anului 1944, Armata Română se afla într-una din cele mai „fierbinți" zone ale frontului antihitlerist : articolul semnat de Eugen Bantea și Oliver Lustig evocă bătălia pentru eliberarea orașului Debrețin de către trupele sovietice și române.**

— **„Octombrie Roșu" este intitulat grupajul de documente exprimînd solidaritatea muncitorimii române cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, cu primul stat socialist din lume.**

— **Descoperirile arheologice de lîngă Cetățeni par să indice existența, la geto-daci, a unor femei ce știau să mînuiască armele. „Au fost amazoane în Dacia ?" — acestei întrebări încearcă să-i răspundă în articolul său Dinu V. Rosetti.**

— **Viața aventuroasă și bizară a cavalerului d'Eon, agent diplomatic al lui Ludovic al XV-lea, este relatată în articolul lui Radu Ion Popescu.**

— **„...nici un om n-a cîștigat un timp victorii mai strălucite împotriva turcilor [...] nici un om n-a pierit mai ingrozitor" — notează un istoric străin despre Ion Vodă cel Viteaz, căruia îi este consacrat articolul lui Dinu C. Giurescu.**

— **În fragmentul din numărul de față „Memoriile" lui Winston Churchill prezintă alte controverse anglo-americane. „Baros", „Razie", „Gymnast" sînt denumirile secrete ale operațiilor militare proiectate, în jurul cărora se poartă discuții aprinse.**

12 OCTOMBRIE 1944

Constituirea Consiliului Național al F.N.D.

GH. ȚUȚUI

Crearea Consiliului Național al F.N.D., la 12 octombrie 1944, reprezintă o verigă însemnată în politica de alianțe promovată în mod consecvent de către P.C.R., o nouă treaptă în acțiunea de asigurare a rolului de hegemon al proletariatului în lupta pentru reforme democratice și instaurarea puterii populare.

În elaborarea tacticii sale, P.C.R. a pornit de la realitățile social-politice existente, de la faptul că în România — țară cu relații de clasă complexe, în care o pondere mare aveau țărănimea, mica burghezie orășenească și alte pături sociale intermediare — procesul de desăvîrșire a transformărilor cu caracter burghezo-democratic se desfășura în condițiile menținerii regimului monarhic și ale activității unui însemnat număr de partide și grupări politice. După 23 August 1944, P.C.R. se afla angajat într-un dublu sistem de alianțe. În Blocul Național Democrat — unde, alături de Partidul Social-Democrat, cu care realizase un acord de front unic încă din aprilie 1944, conlucra cu principalele partide burgheze, P.N.Ț. și P.N.L. —, iar în afara acestuia colabora cu Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madoszul și Partidul Socialist-Țărănesc.

Desfășurarea evenimentelor revoluționare în perioada imediat următoare insurecției, lupta pentru eliberarea țării de sub ocupația fascistă, trecerea pe primul plan al vieții politice românești a problemelor economice și sociale menite să asigure dezvoltarea consecvent democratică a țării, au determinat o nouă regrupare a forțelor politice. Partidul comunist — în atari împrejurări — a hotărît o reconsiderare a politicii sale de alianțe.

Un prim pas în această direcție a fost făcut prin crearea, la 6 septembrie 1944, a Grupului Patriotic Antihitlerist — organism de coordonare a luptei antifasciste, deschis tuturor organizațiilor democrate — din care făceau parte: Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și Partidul Socialist-Țărănesc. Ulterior, pe măsura întăririi colaborării în cadrul Frontului Unic Muncitoresc și a dezvoltării activității politice a maselor, P.C.R. a trecut la făurirea unei coaliții care să înmănuncheze, corespunzător etapei respective, toate forțele angajate în lupta pentru transformări democratice. La 25 septembrie 1944, C.C. al P.C.R. a formulat proiectul de platformă a Frontului Național Democrat, document însușit și de P.S.D. și propus celorlalte forțe democratice, din partea Frontului Unic Muncitoresc. Proiectul cuprindea sarcinile de bază ale acelei etape istorice: sprijinirea, prin toate mijloacele, a războiului antihitlerist pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei fasciste; confiscarea averilor criminalilor și îmbogățiților de război, ca și a tuturor bunurilor acaparate de către imperialiștii germani în România; lichidarea rămășițelor fasciste și democratizarea țării; refacerea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor muncii. Platforma preconiza stabilirea unui regim de reală democrație parlamentară, în care toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, religie și sex, să se bucure de largi drepturi și libertăți democratice, prevedea o politică externă de colaborare activă și prietenie cu Uniunea Sovietică și cu celelalte puteri aliate.

Corespunzînd intereselor celor mai largi categorii sociale — clasei muncitoare, țărănimii, păturilor mijlocii orășenești, intelectualității — platforma F.N.D. a reprezentat o bază reală pentru unirea într-un singur front a tuturor forțelor interesate în refacerea și dezvoltarea democratică a României. Adeziunea largă a maselor populare față de programul elaborat de C.C. al P.C.R., modul favorabil în care au fost primite principiile și obiectivele platformei de către numeroase grupări politice și organizații obștești au făcut posibile constituirea Fron-

tului Național Democrat și crearea, la 12 octombrie 1944, a organului central de coordonare — Consiliul Național — din care făceau parte cîte trei reprezentanți ai organizațiilor politice componente.

Constituirea Frontului Național Democrat, la începutul lunii octombrie 1944, a fost rezultatul evoluției vieții politice a societății românești, în condițiile istorice create prin victoria insurecției antifasciste, un fenomen obiectiv corespunzător etapei noi în care intrase lupta revoluționară a maselor. Se concretiza astfel hotărîrea forțelor înaintate de a instaura un guvern real democratic, care să soluționeze în favoarea poporului numeroasele probleme economice și sociale la ordinea zilei.

Închegarea F.N.D. a fost, așadar, o puternică lovitură dată partidelor burgheze reacționare. Încercînd să se opună șuvoiului revoluționar dezlănțuit, ele au trecut imediat la contra măsuri. La 15 octombrie, conducerea P.N.Ț. a respins propunerile de a colabora în cadrul F.N.D. Susținînd ideea că țărăniștii ar putea să-și asume singuri răspunderea guvernării, a doua zi a dat publicității un manifest-program care urma să servească drept bază pentru concentrarea tuturor forțelor reacționare în încercările lor disperate îndreptate împotriva politicii coaliției democrate.

Această manevră a reacțiunii nu a influențat însă viața politică a României și nici lupta revoluționară a maselor. După crearea F.N.D., acțiunile politice desfășurate sub conducerea P.C.R., pentru instaurarea unui guvern democratic, au luat o și mai mare amploare. În cursul lunilor octombrie 1944 — ianuarie 1945, F.N.D. a organizat în întreaga țară puternice și ample acțiuni pentru sprijinirea războiului antihitlerist, defascizarea țării și înfăptuirea unor reforme cu profund caracter democratic. Orașele și satele se aflau practic în stăpînirea maselor de demonstranți, ale căror acțiuni de stradă se succedau furtunos. La sfîrșitul lunii ianuarie 1945, cînd lupta pentru putere intra în faza sa hotărîtoare, F.N.D. a dat publicității un program de guvernare care cuprindea măsuri concrete pentru soluționarea imediată a problemelor principale ce stăteau în fața țării, chemînd masele la înfăptuirea lui imediată. În problema puterii — chestiunea esențială a revoluției — programul sublinia necesitatea lichidării dominației reacțiunii în guvern și instaurarea unui guvern cu adevărat democrat, care să acționeze unitar.

Un obiectiv important înscris în programul de guvernare era înfăptuirea reformei agrare, prin confiscarea pămînturilor criminalilor de război, ale moșierilor fugiți cu hitleriștii, ale sabotorilor și exproprierea suprafețelor ce depășeau 50 de hectare, acestea urmînd a fi împărțite țăranilor fără pămînt și cu pămînt puțin.

Ca urmare a creșterii forței sale, a influenței în viața politică a țării, în primele luni ale anului 1945 — cînd lupta pentru instaurarea unui guvern democratic devenise o chestiune de prim ordin, cînd procesul de dezagregare a partidelor „istorice" se accentua cu fiecare zi —, la F.N.D. au aderat numeroase organizații locale ale acestor partide, precum și gruparea național-țărănistă condusă de Anton Alexandrescu, care se desprinsese din P.N.Ț. După instaurarea puterii democrat-populare, la 6 martie 1945, între Frontul Național Democrat și gruparea burgheză de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu s-a realizat de asemenea un acord în vederea constituirii unui guvern de largă coaliție a forțelor democrate. Trecerea grupării liberale de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu și a grupării național-țărăniste conduse de Anton Alexandrescu de partea Frontului Național Democrat a lărgit breșa din lagărul claselor exploatatoare, a slăbit puterea de contraofensivă a acestora, a contribuit la izolarea de mase a P.N.Ț. și P.N.L., principalele forțe politice ale burgheziei și moșierimii. Acestea erau semne evidente ale degradării și descompunerii vechilor partide așa-zis „istorice", discreditate în ochii maselor.

În condițiile intensificării mișcărilor de masă, a mitingurilor și demonstrațiilor de stradă, în perioada noiembrie 1944 — februarie 1945, F.N.D. a deținut în guvern postul de vicepreședinte (dr. Petru Groza), 6 ministere și 3 subsecretariate de stat. Reprezentanții F.N.D. aveau sub conducerea lor majoritatea prefecturilor și un mare număr de primării de la orașe și sate — tot atîtea avanposturi în lupta pentru cucerirea puterii politice.

La 6 martie 1945 a fost instaurat guvernul de largă concentrare democratică, în care clasa muncitoare avea pentru prima dată în istoria țării, rolul conducător. În fruntea guvernului, format din reprezentanții clasei muncitoare și ai aliaților săi — țărănimea, păturile sociale mijlocii, precum și reprezentanți ai burgheziei grupate în jurul partidului liberal de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu — se afla dr. Petru Groza, înflăcărat patriot și democrat, eminent om politic și de stat. Frontul Național Democrat deținea pozițiile cheie în guvern, avînd Președinția Consiliului de Miniștri și 14 ministere. Grupării politice tătărăsciene îi revenea vicepreședința și trei ministere.

Partidul comunist, forțele democratice au căpătat astfel posibilitatea folosirii puterii de stat pentru a desăvîrși transformările revoluționare începute în perioada luptelor social-politice de după 23 August 1944 și deschiderii perspectivelor luminoase spre revoluția socialistă.

Din cronica participării României la războiul antihitlerist

6—28 octombrie 1944

OPERAȚIA DEBREȚIN

EUGEN BANTEA
OLIVER LUSTIG

Miezul toamnei lui 1944 marchează o nouă etapă în efortul militar început de România o dată cu insurecția victorioasă din august și intrarea în războiul împotriva Germaniei hitleriste, efort la care întregul popor român era mobilizat prin chemarea de înflăcărat patriotism a Partidului Comunist Român : Totul pentru front, totul pentru victorie !

În dimineața de 6 octombrie forțele armate române, încadrate din punct de vedere operativ în Frontul 2 ucrainean, aveau să se avînte, cot la cot cu trupele sovietice componente ale acestui front, potrivit planului de ansamblu al Comandamentului suprem sovietic, în marele complex de bătălii cunoscut în limbaj militar sub numele de operația Debrețin. Un element inedit al efortului forțelor noastre armate, începînd din octombrie, constă în faptul că ele, concomitent cu acțiunea de desăvîrșire a eliberării teritoriului național, trec hotarele țării și se angajează în înfruntarea cu dușmanul fascist pe cuprinsul altei țări — Ungaria vecină.

Luna octombrie găsea Armata română într-una din cele mai „fierbinți" zone ale ansamblului de fronturi din Europa. Într-adevăr, după spectaculoasa înaintare izbutită în vară în Franța și Belgia, aliații anglo-americani își stopaseră ofensiva la porțile vestice ale Reichului. Pe versantul sudic, în Italia, frontul intrase de asemenea într-o fază de cronicizare. Lo-

Înfruntînd inamicul lîngă Debreţin

vituri de amploare n-au mai fost aplicate armatelor hitleriste decît pe frontul lor de est, cu precădere din partea forţelor sovietice. În aria septentrională, Armata sovietică realizează în esenţă izgonirea ocupanţilor germani din republicile sovietice baltice. În Balcani, divizii iugoslave, sovietice şi bulgare zădărnicesc încercările hitleriştilor retraşi din Grecia de a se fixa în sudul Iugoslaviei, şi cu participarea eroică iugoslavă şi sovietică se eliberează Belgradul şi partea de nord-est a acestei ţări. Într-un segment intermediar acestor vaste focare, bătălii de mare intensitate se dezlănţuie în extremitatea estică a pustei ungare. În acest ultim spaţiu de crîncene încleştări îşi aduc prinosul de sacrificiu de sînge, de dîrzenie, vitejie şi pricepere ostăşească trupele române, angajate cu toată dăruirea pe frontul antihitlerist.

Dincolo şi dincoace de frontiere

Teritoriul ţării devenea tot mai mult spate al frontului. Se iveau şi din acest unghi de vedere posibilităţi lărgite de desfăşurare a bătăliilor sociale, care confruntau forţele populare, conduse de comunişti, cu clasele exploatatoare, încă stăpîne pe pîrghiile principale ale puterii de stat, dar tot mai descumpănite de ofensiva politică şi iureşul social al maselor revoluţionare. Integrat în acest ansamblu revoluţionar, războiul antihitlerist era conceput de forţele progresiste populare — al căror factor conducător era Partidul Comunist Român — ca parte integrantă a revoluţiei noastre populare începută o dată cu insurecţia, drept chezăşie a consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale. În consecinţă, lupta împotriva armatelor hitleriste nu putea cunoaşte oprire la graniţe ; România se simţea de drept şi de fapt părtaşă la bătălia cea mare care trebuia să ducă la înfrîngerea totală a Reichului nazist. Explicînd maselor profundul interes naţional al continuării efortului de război şi dincolo de hotarele ţării, organizînd acest efort spre o cît mai eficientă finalizare, comuniştii şi forţele politice cu care au colaborat au modelat climatul spiritual însufleţitor care a permis ca armata în întregimea ei să lupte şi peste frontiere împo-

triva odiosului dușman fascist, cu aceeași hotărîre și abnegație ce caracterizaseră pe ostașii noștri în cursul insurecției antifasciste și ulterior în timpul curățirii teritoriului propriu de ocupația nazisto- horthystă.

Dînd dovadă de o înaltă înțelegere a îndatoririlor sale, poporul român, condus de comuniști, se angajase cu tot potențialul său material și uman în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului.

Friessner dă explicații...

Operația strategică desfășurată de Frontul 2 ucrainean și-a exprimat tensiunea printr-o mare concentrare în timp, raportată la rezultatele ample obținute: a durat mai puțin de o lună — de la 6 la 28 octombrie. Debutul ei izbutit însumă și eforturile făcute de Armata română în august și septembrie: românii păstraseră, în pofida unor înverșunate ofensive hitleristo-horthyste, un larg spațiu în cîmpia de vest a țării, lărgit ulterior prin contribuția hotărîtoare a forțelor sovietice sosite în Crișana și Banat spre sfîrșitul lui septembrie. Aceasta a permis ca pătrunderea spre Europa centrală să nu necesite aici forțarea arcului carpatic, ci să debușeze direct din ținuturile vestice românești de șes.

Masa principală a trupelor sovietice este concentrată în Crișana românească. O uriașă revărsare de artilerie și aviație sovietică marchează în zorii lui 6 octombrie începutul ofensivei. Pozițiile Armatei 3 horthyste sînt răsluite. În spațiul dintre frontiera de vest română și Tisa irump masive forțe de cavalerie, motorizate și infanterie sovietice: în prima fază 5 armate (3 de arme întrunite, una de tancuri, plus — echivalent — un grup combinat de mecanizate și cavalerie), sprijinite de o armată aeriană, iar în ultima fază de încă două armate. Alături de aceste 7 armate terestre sovietice și-au înscris activ prezența pe teritoriul ungar, în octombrie, două armate terestre române — 1 și 4 — Corpul aerian, alte mari unități și unități speciale.

În memoriile sale, generalul Hans Friessner, comandant superior hitlerist pe teatrul de război din Ungaria după înfrîngerile suferite în România, oglindind potrivit opticii sale descumpănirea comandamentului german, pornește de la constatarea că armatele de sub șefia sa „se găseau într-o situație critică"; în același timp, el strecoară ideea că era conștient de caracterul decisiv al încleștării. „De rezultatul acestei bătălii — notează el — trebuia să depindă evoluția întregii situații pe teritoriul ungar"[1]. Friessner pretinde că a descifrat la timp intenția sovietică de a efectua o pătrundere spre partea nordică a cîmpiei Tisei, ceea ce amenința cu încercuirea completă a grupului său de armate.* De aceea, motivează el în continuare, a voit să-și micșoreze frontul, retrăgînd aripa de est (subgrupul de armate Wöhler compus din Armata 8 germană și Armata 2 ungară), întinsă prin nordul României pînă prin Bucovina. Dar Hitler — ni se spune — nu voia să audă de așa ceva.

Încă din 1943 și 1944, sub izbiturile nimicitoare ale Armatei sovietice, trufașele trupe ale Wehrmachtului n-au încetat să se retragă sute și mii de kilometri și, cu toate acestea, optica comandamentului suprem hitlerist nu s-a schimbat. Friessner semnalează în continuarea pledoariei sale: „Nici un metru pătrat de teritoriu nu trebuie să fie cedat fără luptă — acesta era răspunsul stereotip dat cererilor conducerii militare locale [...] Trupa și conducerea ei nu puteau înțelege de ce conducerea superioară părea oarbă în fața situației reale, de ce conducerea superioară era gata să ceară, de dragul unei dorințe subiective, jertfe inutile în oameni și material, jertfe ce nu mai puteau fi înlocuite".

Atac hotărîtor

Efortul principal al Frontului 2 ucrainean era dirijat către nord-vest dinspre Arad spre Debrețin. La stînga, alte două direcții: spre vest, de-a lungul granitei iugoslavo-ungare, iar mai la nord un grup sovietic pornește spre Tisa mijlocie pentru a împinge frontul pe cursul rîului și a face siguranța din flanc grupării principale ce ataca impetuos spre Debrețin; aceasta din urmă trebuia să disloce centrul dispozitivului inamic, întins unduit din Bucovina pînă la Dunăre, la est de Belgrad**. Pe toate aceste trei direcții forțele sovietice pătrund adînc.

Dintre trupele române, în faza inițială a operației, intră pe teritoriul ungar Armata 1 (Armata 4 se bătea în acest timp

---

[1] Hans Friessner, *Verratene Schlachten*, Holsten Verlag, Hamburg 1956.

* Este vorba de grupul „Sud", fostul „Ucraina de sud", înfrînt de sovietici în cursul operației Iași—Chișinău.

** Aici, ca și mai departe, facem abstracție de bătăliile care aveau loc concomitent în România, în podișul transilvan, și care s-au intercondiționat strîns cu desfășurările din estul pustei ungare.

în centrul Transilvaniei, spre Cluj și Gherla), precum și Divizia „Tudor Vladimirescu". Prin spărtura produsă de principala grupare sovietică, ațintită spre Debrețin, intră în Ungaria în noaptea de 8 spre 9 octombrie Corpul de cavalerie român. Situația avea o configurație mai puțin obișnuită pe atunci. Pe mari întinderi nu mai exista un front continuu. Hitleristo-horthyștii încearcă să folosească in extremis această împrejurare pentru a se infiltra în spatele diviziilor sovietice ce pătrund spre Debrețin. În acest șes întins, localitățile, cît de mici, se transformă în piloni de rezistență. Două dintre ele — Nagyrabe și Nagybajom (cam la jumătatea distanței dintre Oradea și Szolnok) — sînt cîteva zile teatrul unor înfruntări crîncene între românii din corpul de cavalerie și marile unități germane care fac tentativa de a pătrunde în spatele sovieticilor. După ce satele amintite trec de cîteva ori dintr-o mînă în alta, germanii sînt nevoiți să abandoneze definitiv tentativa. Încheindu-se cu bine acest episod, corpul este virat spre nord-vest cu misiunea de a da peste cap rezistențele dușmane de la vest de Debrețin și de a ușura astfel misiunea trupelor ce înaintează direct spre oraș. După ce au avut o contribuție însemnată la eliberarea Oradei, diviziile române 3 munte și „Tudor Vladimirescu" au întărit și ele rîndurile acestei grupări principale a Frontului 2 ucrainean.

În focul luptelor purtate pe căile de acces spre Debrețin, sprijinindu-se reciproc, ostașii sovietici și români pecetluiau cu sîngele lor prietenia și frăția dintre popoarele noastre.

...În satul Konyav, o unitate hitleristă întărită cu tancuri se instalase pentru o rezistență îndelungată. Rîul și canalele din fața localității favorizau apărarea. Gruparea colonelului Cîrnu din Divizia 3 munte reluă atacul în ziua de 16 octombrie, sprijinită de o brigadă de tancuri sovietică. Primii au ajuns la canal vînătorii de munte ai batalionului 12. Sub focul inamicului au întins podețe peste rîu și și-au continuat înaintarea. Comandantul Diviziei 3 munte, generalul Leonard Mociulschi, descrie această luptă în memoriile sale.* Tancurile sovietice s-au oprit în fața canalului, sprijinind cu foc înaintarea vînătorilor de munte. Pe teren a început să se contureze învăluirea satului pe la vest. Același lucru se pregăteau să-l facă și ostașii grupării de est de sub comanda colonelului Costin, care aveau în primul eșalon batalionul 11. Între timp, o subunitate, aproape o companie germană, bine înarmată, încerca să se infiltreze printr-o porumbiște în spatele tancurilor sovietice. Vînătorii de munte, cu ochii lor de vulturi, i-au văzut și au deschis un foc nimicitor asupra lor. Tanchiștii sovietici avertizați și-au luat măsuri de apărare. Între timp, hitleriștii au dezlănțuit un puternic contraatac cu tancuri, respingînd apoi, peste rîu, pe ostașii din gruparea colonelului Cîrnu. Concomitent, o vijelie de obuze dușmane s-a abătut peste vînătorii de munte români și tancurile sovietice, iar două valuri de tancuri grele germane au străpuns adînc dispozitivul grupării de est.

— Domnule general, situația e critică... a raportat comandantul batalionului 11.

— Rezistă, rezistă!... a fost răspunsul. Artileria diviziei și-a concentrat focul asupra tancurilor hitleriste. A venit în ajutor și artileria Diviziei 78 sovietice. Comparițiile din batalionul 11 încercuit, sprijinite de tancurile sovietice, au reluat atacul.

Începea să se lase întunericul. Dar aceasta nu i-a ajutat pe fasciști. Ostașii sovietici și români au cucerit satul, rupînd astfel o nouă verigă din lanțul de apărare creat în jurul Debreținului.

Eliberînd localitățile Hosszúpály și Monostorpály unitățile Diviziei „Tudor Vladimirescu", avînd în stînga Divizia 3 munte română, iar în dreapta Divizia 337 infanterie sovietică, se apropiau prin lupte grele de Debrețin. La rambleul unei căi ferate de la sud de oraș, inamicul a opus o rezistență deosebit de puternică. O barieră de foc intens a oprit înaintarea ostașilor români. Misiunea trebuia îndeplinită. Locotenentul Ion Stancu, locțiitorul politic al comandantului batalionului 3 din regimentul 2 al diviziei, comunist ilegalist, știa că în situații ca acestea exemplul personal este cel mai eficient generator de energii, de curaj și neînfricare. Așa își însufleți batalionul la trecerea peste Criș. Așa procedase la eliberarea localității Berek-Böszörmény. Așa a acționat și acum.

În iureșul atacului, un șirop de mitralieră a retezat picioarele bravului ofițer. S-a stins din viață în drum spre postul sanitar.

În noaptea de 19 spre 20 cele două mari unități române amintite pătrund laolaltă cu divizii și corpuri sovietice în marele centru urban, care pînă dimineața este complet curățat de inamic. Pentru

---

* General-locotenent în rezervă Leonard Mociulschi, *Asaltul vînătorilor de munte*, Editura militară, București, 1967.

neînfricarea cu care ostașii Diviziei „Tudor Vladimirescu“ au luptat în bătălia care a dus la eliberarea acestui oraș, această mare unitate a fost citată de Comandamentul suprem sovietic și a fost distinsă adăugîndu-i-se la titulatură numele orașului DEBREȚIN.

Deznodămîntul bătăliei de aici a avut și partea de contribuție a unui grup de forțe care a încolțit dinspre est trupele fasciste ce încercau cu disperare să-și reconstituie o linie defensivă ancorată pe masiva aglomerare orășenească. În cadrul acestui grup de forțe a luptat cu abnegație Divizia 2 munte română — aparținînd organic de Armata 4; ea străbătuse Apusenii prin fereastra Huedin-Ciucea, apoi dusese lupte în centrul Crișanei și pătrunsese în Ungaria pe la Valea lui Mihai, la 18 octombrie.

Deplasări fulger...

În tot acest timp contribuția românească a fost pregnantă și în celălalt focar de bătălie amintit — pe Tisa mijlocie. Aici ajunseseră forțele sovietice care numai de două-trei zile luaseră startul de la nord de Arad. În marș forțat, pe măsura regrupării, au fost împinse succesiv în acest spațiu alte divizii ale Armatei 1 române. Unele trebuiau să înlocuiască mari unități sovietice deplasate spre focarul de la Debrețin, să consolideze un „tampon“ defensiv pe Tisa, unde deocamdată, prin forța lucrurilor, linia de contact cu dușmanul era discontinuă și fragilă, pretîndu-se la periculoase riposte manevriere din partea lui. Dacă pe direcția Debrețin atît marile unități sovietice cît și cele românești au dus acțiuni cu caracter precumpănitor ofensiv, pe Tisa mijlocie, eforturile au purtat în acest timp un caracter predominant defensiv. Comandamentul generalului Friessner a întreprins repetate lovituri — unele dinspre vest, de peste Tisa, altele dinspre est, în virtutea configurației fluide a dispoziției forțelor — pentru a perfora larg acel subțire „tampon“ amintit și a pătrunde în forță spre granița română, în spatele grupărilor sovietice și române ce asaltau Debreținul și, ulterior, aveau să pătrundă spre cotul Tisei superioare.

Acest context operativ a înglobat eroica acțiune a Diviziei 19 infanterie română de la Mindszent, unde a concurat substanțial la zădărnicirea unei îndîrjite încercări germane de a suprima capul de pod creat de unitățile sovietice pe malul de vest al Tisei cu cîteva zile înainte.

De mare dramatism a fost episodul de la sud de Szolnok, soldat cu o grea jertfă de sînge a Diviziei 4 infanterie, dar și cu substanțiala contribuție a românilor la sfărîmarea valurilor blindatelor germane care se revărsau spre sud-est, către Crișuri și granița română.

Cîteva zile mai tîrziu, la Alpar (între Szolnok și Mindszent), diviziile române — mereu regrupate și oportun prezente după deplasări fulger de zeci de kilometri — atacă și forțează marele rîu, creînd un cap de pod, care avea să servească ulterior ca „rampă“ de lansare a operațiilor spre Budapesta.

Încleștările defensive de pe Tisa mijlocie, pe lîngă pierderile considerabile produse dușmanului, i-au reținut forțe și mijloace însemnate, pe care el nu le-a putut arunca în focarul principal al bătăliei.

Spre bucla Tisei superioare...

În ultima decadă a lui octombrie, teatrul principal al înfruntărilor s-a deplasat spre nord, spre cotul Tisei superioare. Grava pierdere suferită prin căderea Debreținului n-a însemnat sfîrșitul încercărilor comandamentului hitlerist de a restabili, măcar parțial, situația în spațiul de la est de importantul curs de apă. Diviziile sovietice și române care eliberaseră Debreținul trebuiau, în înaintarea lor spre nord, să dea peste cap noi linii de rezistență ale dușmanului. De reținut că în această vreme fasciștii ocupau încă colțul de nord-vest al României. Ieșirea la cotul Tisei a trupelor sovietice și române venite dinspre Debrețin putea închide la gură gîtul de sac format de configurația frontului pe acest teatru de bătălie. O nouă contralovitură declanșată de trupele comandate de Friessner are ca spațiu de desfășurare împrejurimile orașului Nyiregyhaza. Această zvîrcolire dușmană este pînă la urmă paralizată de Frontul 2 ucrainean. În această fază, după 25 octombrie, intervin noi forțe — Armata 4 română și Armata 40 sovietică — venite prin luptă de pe teritoriul României, după victoriile de la Carei și Satu Mare.

Diviziile Armatei 4 se bat într-o zonă cu totul diferită decît cea deluroasă-muntoasă străbătută de la Mureșul central pînă la ieșirea din Apuseni. Ai noștri acționează aici în pusta ungară spre vărsa-

rea Someşului în Tisa, peisaj de şes şi mlaştini, împînzit de canale — tot atîtea obstacole de care inamicul se agaţă cu disperare. În zadar. Românii, ca şi sovieticii vecini, scot din poziţii şi silesc pe fasciști să dea mereu înapoi. Trupe din Armata 4 cuceresc orăşelul Mateszalka, nod de comunicaţii în acest colţ nord-estic al Ungariei.

În aceste lupte şi-a săvîrşit fapta de arme — demnă de baladă — sergentul Nicolae Boeriu. Învăţător, mobilizat în grupul de cercetare al Diviziei 18 infanterie, se făcuse cunoscut pe teritoriul român prin temerarele sale acţiuni în luptele de la Feiurdeni, ca şi în preajma satului Ungurași, prin iscusinţa, curajul şi tenacitatea de care a dat dovadă în îndeplinirea fiecărei acţiuni.

În ziua de 26 octombrie 1944 a primit misiunea să cerceteze şi să determine aliniamentul poziţiei inamicului în faţa localităţii Nyirvasvary. În timp ce era în apropierea liniilor inamice a fost surprins de un puternic foc automat şi rănit grav. Cu rănile sîngerînde, încordîndu-şi toate forţele, utilizîndu-şi ultimul strop de energie a sărit pe cal. Ţinîndu-şi cu mîinile abdomenul ciuruit s-a înapoiat în galop la unitatea sa. A mai apucat totuşi să raporteze datele culese...

Către ultimele zile ale lui octombrie, cînd primul efort ofensiv eliberator de pe pămîntul ungar s-a încheiat, armatele fasciste erau azvîrlite, în ansamblu, la vest de Tisa, ba mai mult, forţele sovietice care înaintaseră de-a lungul frontierei iugoslavo-ungare izbutiseră o pătrundere mai adîncă, pînă la Dunăre, încît asupra Budapestei se profila o largă învăluire dinspre sud.

Asaltarea spaţiului dintre Tisa şi Dunăre avea să revină unei noi operaţii strategice, în care — ca şi în aceea ce a primit denumirea Debreţin — Armata română urma să participe cu toată forţa ei combatantă.

Pe unul din monumentele ridicate de poporul ungar spre cinstirea ostaşilor români care au adus suprema jertfă pentru eliberarea Ungariei scrie: *„Aţi fost fiii unui alt popor şi aţi murit pentru noi. Voi ne-aţi ajutat să obţinem libertatea. Amintirea voastră va trăi în veci“.*

Infanterişti români în plin atac

POST TENEBRAS LUX

acad. ANDREI OȚETEA

Renașterea a constituit o etapă importantă în procesul de trecere de la feudalism la capitalism. Ea a apărut și a înflorit mai întîi în Italia, din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVI-lea, fiindcă acolo s-au format primele relații capitaliste, dar Renașterea a fost totodată un fenomen european.

Spiritul laic, pozitiv și rațional — care distinge omul modern de omul medieval — și pe care îl întîlnim în toate domeniile de activitate e reacția noii clase burgheze, nu efectul descoperirii antichității clasice. Literatura antică ar fi rămas literă moartă dacă spiritul societății moderne nu i-ar fi insuflat o viață nouă. Renașterea e epopeea unei noi societăți.

Umaniștii din secolul al XV-lea aveau conștiința că reprezintă o lume nouă. Deviza lor era **Post tenebras lux** (După întuneric, lumină). Ideea lor susținea că răsturnarea Imperiului roman de către popoarele migratoare a fost urmată de o perioadă de întuneric și de barbarie, în cursul căreia au fost distruse valorile culturii greco-latine. Renașterea, redescoperind antichitatea clasică și aruncînd o punte peste epoca intermediară — **media aetas** —, a restabilit legătura. În contact cu vestigiile Romei, Giotto a restaurat pictura, Brunelleschi arhitectura, Donatello sculptura. Prin geniul lor, spune Voltaire, florentinii au făcut să renască artele, adică să redevină ceea ce ele au fost în vechime.

Articolul se integrează în preocupările autorului privind istoricul Renașterii așa cum s-au cristalizat și în lucrarea de sinteză „Renașterea și Reforma" (București, 1968).

Leonardo da Vinci (1452—1519): *Cap de femeie (desen pentru „Madonna Litta")*

Societatea urbană a Renașterii

„Primele începuturi ale producției capitaliste — scrie Marx — apar deja în secolele al XIV-lea și al XVI-lea în unele orașe ale Mediteranei". În secolul al XVI-lea, după marile descoperiri geografice, comerțul și piața mondială „inaugurează biografia modernă a capitalului". Rupînd îngrădirile regimului feudal, Renașterea a înlocuit ordinea statică a evului mediu cu o alta dinamică și a mutat centrul vieții de la țară la oraș.

Pretutindeni unde triumfa, noua clasă socială care se ridica — burghezia — surpa supremația politică și economică a nobilimii feudale și supunea intereselor ei de clasă politica comunității. Regimul feudal — anarhic, violent, risipitor și neprevăzător — era incompatibil cu interesele industriei și comerțului. Administrația, justiția, finanțele erau reorganizate în sensul intereselor burgheze. Statul era pus în serviciul noilor forțe economice și sociale, și politica lui se emancipa de sub autoritatea bisericii. Politica regală de centralizare a statului a fost susținută de populația orașelor și de masele populare de la țară, care simțeau nevoia de ordine și de liniște.

Întărirea elementului urban a deschis criza bisericii, a pus problema secularizării averilor bisericești și a întărit cultura laică.

Dacă literele și artele au înflorit mai repede în Italia e fiindcă acolo, mai devreme decît aiurea, concentrarea bogăției prin impozite procura particularului urban și principilor mijloacele necesare unui larg mecenat.

Cultura Renașterii e deosebită de aceea a evului mediu, fiindcă a fost produsul unei societăți urbane în plină expansiune economică. Apariția relațiilor de producție capitaliste a favorizat dezvoltarea culturii laice și a deposedat clerul de monopolul învățămîntului, cerînd știință de carte negustorilor și permițînd fiilor lor să-și însușească o cultură superioară în universități și să se califice pentru înalte demnități. Dar, după cum rezultă din noile studii, influența capitalismului timpuriu asupra culturii s-a exercitat mai mult prin formele sale de organizare decît prin producția de bogății.

În noile state naționale, limba curții înlocuiește limba latină și dialectele locale și devine limba națională. Reforma protestantă introduce limba populară și în biserică. În sfîrșit, o ultimă trăsătură care ne permite să măsurăm distanța dintre Renaștere și evul mediu. Rabelais se ridică împotriva statelor centralizate, care, după ce și-au rezolvat dificultățile interne, au căutat să-și extindă puterea asupra altor state, și la sfîrșitul secolului al XV-lea, s-au angajat în nesfîrșite războaie pentru cucerirea Italiei. „Nu mai e timpul de a cuceri astfel regate. Și ceea ce arabii și barbarii numeau odinioară vitejie, noi numim azi tîlhărie și cruzime", scria el. Idealul cavaleresc de vitejie și onoare, prin care nobilimea feudală își justifica privilegiile sociale, nu mai e pentru umanistul Renașterii decît barbarie și cruzime. Din suferințele războaielor aproape neîntrerupte a răsărit ideea modernă a păcii ca suprema aspirație a maselor populare.

Formarea statelor naționale duce în chip firesc la emanciparea societății de sub autoritatea Romei — cu sau fără schismă — și la constituirea unor biserici naționale. Existența statului laic e incompatibilă cu sistemul de imunități și de privilegii ale bisericii catolice și cu amestecul papei în afacerile interne ale statului. Autoritatea publică, concentrată în mîinile suveranului, nu admite nici un control străin asupra supușilor săi. Mai mult, ea caută să facă din biserică un instrument de guvernare. Statul modern a favorizat ulterior dezvoltarea unei culturi laice

și naționale, care a restrîns și în domeniul spiritual autoritatea bisericii catolice.

Suveranitatea rațiunii

Dar nu numai vechea poziție a bisericii e contestată. Creștinismul însuși e atacat, în esența lui intimă. Umanismul se ridică împotriva doctrinei care făcea din viața pămîntească „o vale a plîngerii". Cu toată ortodoxia lui teologică, Dante nu s-a putut resemna să așeze, așa cum cerea dogma catolică, pe înțelepții și eroii antichității în infern numai fiindcă n-au fost botezați. Două secole mai tîrziu, un umanist francez, Maigret, proclama : „Un păgîn care are intenția de a urma rațiunea e mîntuit chiar dacă nu a fost botezat".

Rațiunea mai presus de credință, de tradiție, de autoritatea bisericii — iată marea idee la care duc toate investigațiile asupra Renașterii. Proclamarea suveranității rațiunii e o protestare contra ascetismului medieval, contra principiului autorității, contra tuturor procedeelor care violentează natura. E o apoteoză a vieții pămîntești, care merită să fie trăită pentru ea însăși, cu toate durerile și bucuriile ei. Ea e în același timp recunoașterea superiorității „vieții active" asupra „vieții contemplative", din care biserica făcuse supremul ideal de perfecțiune creștină.

Astfel, transformările de ordin economic, politic, social și religios au determinat o revoluție intelectuală și artistică. Cugetarea rupe cadrele înguste ale filozofiei medievale, se leapădă de metodele sterpe ale scolasticii și ia din nou în cercetare marile probleme ale existenței și moralei. Ea se simte destul de puternică pentru a întemeia știința exclusiv pe experiență și pe rațiune. În același timp, o literatură nouă și o artă de o bogăție și strălucire nemaiatinse caută să prindă și să eternizeze diferitele aspecte ale vieții și sufletului omului și ale naturii. Valoarea și însemnătatea operelor pe care această artă le-a produs stau în conținutul lor progresist, în caracterul lor popular, în realismul și umanismul lor.

Esența gîndirii Renașterii e revolta împotriva dictaturii spirituale a papalității. Umaniștii întorc spatele la tot ce e „ceresc" pentru a nu se ocupa decît de ce e pămîntesc. Potrivit expresiei lui Roger Bacon, „ei studiază știința în marea carte a naturii".

Observația și experiența permit lui Leonardo da Vinci să întemeieze mecanica, să cerceteze legile mișcării, echilibrului și căderii corpurilor, să întrevadă legea gravitației și să reducă sunetul și lumina la forme ale mișcării. El a întrezărit, de asemenea, evoluția geologică, a efectuat disecții pe cadavre și a întemeiat anatomia comparată, a construit canale în Lombardia și a turnat tunuri pentru Ludovic Maurul. Leonardo a fost cel mai mare dintre spiritele universale ale Renașterii. Iar metoda experimentală ilustrată de el a fost aplicată de toți

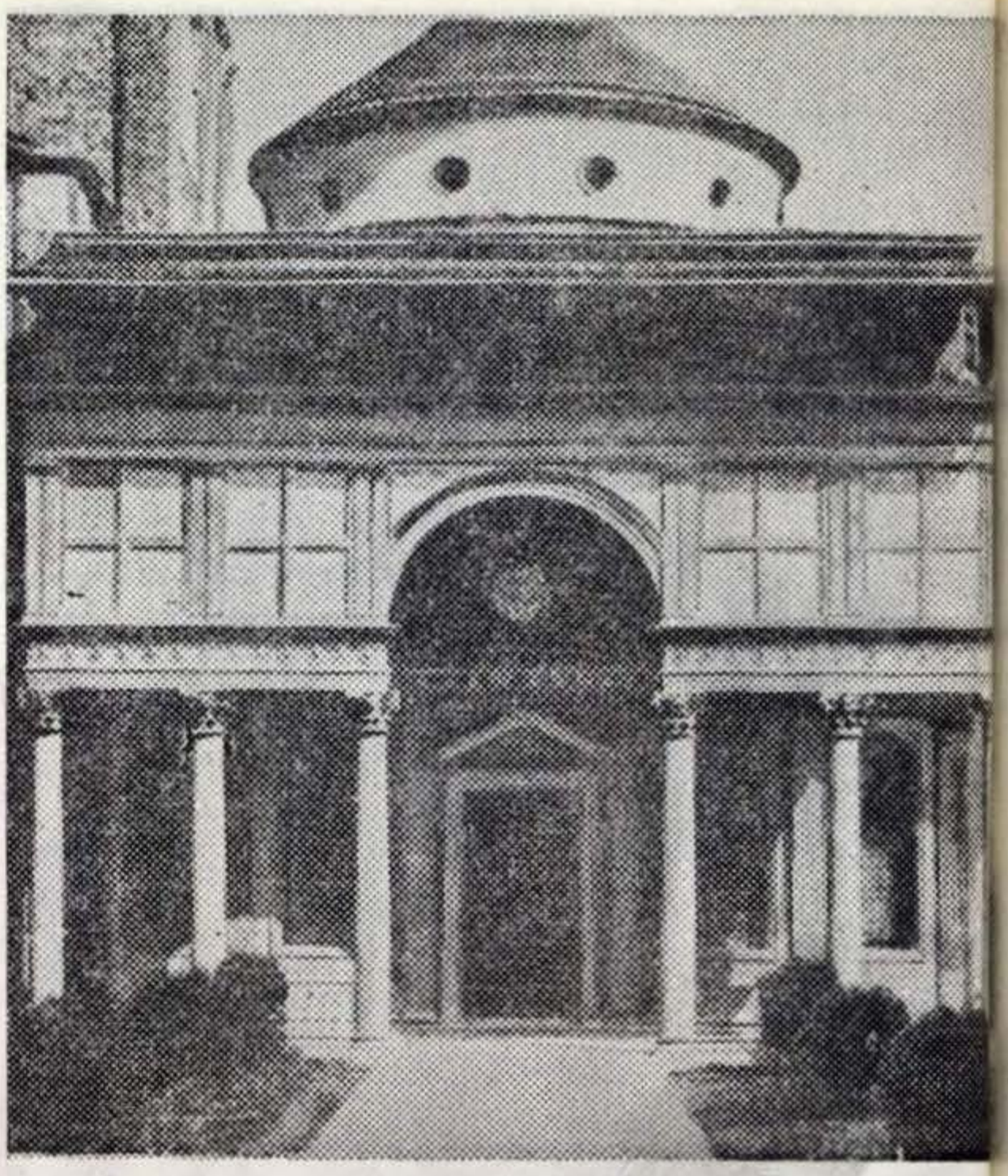

Filippo Brunelleschi (1377—1446) : *fațada capelei Pazzi*

aceia care au însemnat ceva în istoria Renașterii. Medicul german Bauer, cunoscut sub numele de Agricola, s-a făcut miner și a trăit între mineri pentru a întemeia mineralogia. Chirurgul francez, Ambroise Paré, își bazează obstetrica pe disecția femeilor care au murit însărcinate. El nu disprețuiește nici învățămîntul clasicilor, dar, în caz de contrazicere, nu șovăie să condamne tradiția în numele experienței. „Eu prefer să fac bine singur decît să mă înșel nu numai cu înțelepții, dar și cu tot restul lumii".

Nimic mai contrar principiului autorității pe care s-a întemeiat toată filozofia scolastică decît această afirmație.

„Descoperirea omului, descoperirea naturii"

Așa se constituie o nouă concepție despre știință și o metodă de cercetare care marchează una din cele mai importante etape în evoluția spiritului uman.

Știința a încetat de a mai constitui un tezaur de cunoștințe dat prin „revelație" o dată și pentru totdeauna, pentru a ajunge să însemne cunoașterea care se dobîndește studiind omul și natura și la care fiecare generație aduce contribuția sa. Această concepție despre știință a însemnat o adevărată revoluție intelectuală. Jules Michelet a definit Renașterea printr-o frază celebră : Re-

naşterea e „descoperirea omului, descoperirea naturii".

Pe lîngă o nouă concepţie despre ştiinţă, Renaşterea a adus o nouă idee despre societate şi despre arta de a guverna. Din observaţii şi din practică, ca şi din studiul celor vechi, Niccoló Machiavelli a construit un sistem care rezumă experienţa şi gîndirea politică a timpului său. Problema centrală spre care converg toate ideile lui e formarea şi conservarea statelor.

Principele lui Machiavelli nu se lasă condus decît de raţiunea de stat, respectiv de principiul că, atunci cînd e vorba de interesele statului, decizia nu se inspiră decît din motive politice. Dreptate, onoare, jurămînt, morală nu sînt respectate decît dacă sînt necesare şi utile.

Machiavelli nu a inventat nici perfidia nici trădarea, nici crima politică. Dar el a făcut din practica politică un precept teoretic, o normă de valoare universală.

Emanciparea artelor

Mai rămîne să mă refer la concepţia pe care Renaşterea şi-a făcut-o despre artă.

Şi aici, deosebirea esenţială e între spiritul religios şi spiritul laic. Pentru evul mediu, lumea este creaţia lui Dumnezeu ; pentru Renaştere, ea este opera muncii, prevederii şi organizării omeneşti. Această concepţie atinge, după inginer, în primul rînd pe artist. De altfel, în timpul Renaşterii, inginerul şi artistul sînt una şi aceeaşi persoană : Leon-Battista Alberti, Leonardo da Vinci, Michelangelo au fost ingineri, arhitecţi, sculptori, pictori, scriitori.

Arta devine profană prin destinaţia şi temele ei. Pentru a satisface nevoile de confort şi de eleganţă ale noii societăţi, ea se laicizează. Artiştii împodobesc oraşele cu monumente care atestă bogăţia şi puterea noii clase burgheze şi traduc în forme plastice noul ideal de viaţă. Monumentele Florenţei au fost monumente ale mîndriei burgheze. Fiind umanişti, artiştii nu mai consideră lumea în funcţie de ideea mîntuirii, ci ca un cîmp de activitate şi de satisfacţii pentru om. Arta nu mai urmăreşte să propage învăţăturile bisericii, ci să reprezinte şi să proslăvească viaţa prezentă.

Reprezentarea nudului e una din inovaţiile Renaşterii care marchează cel mai limpede deosebirea faţă de concepţiile evului mediu. Clasele dominante ale evului mediu, nobilimea şi clerul, erau ostile reprezentării nudului. Aceasta în mare măsură fiindcă

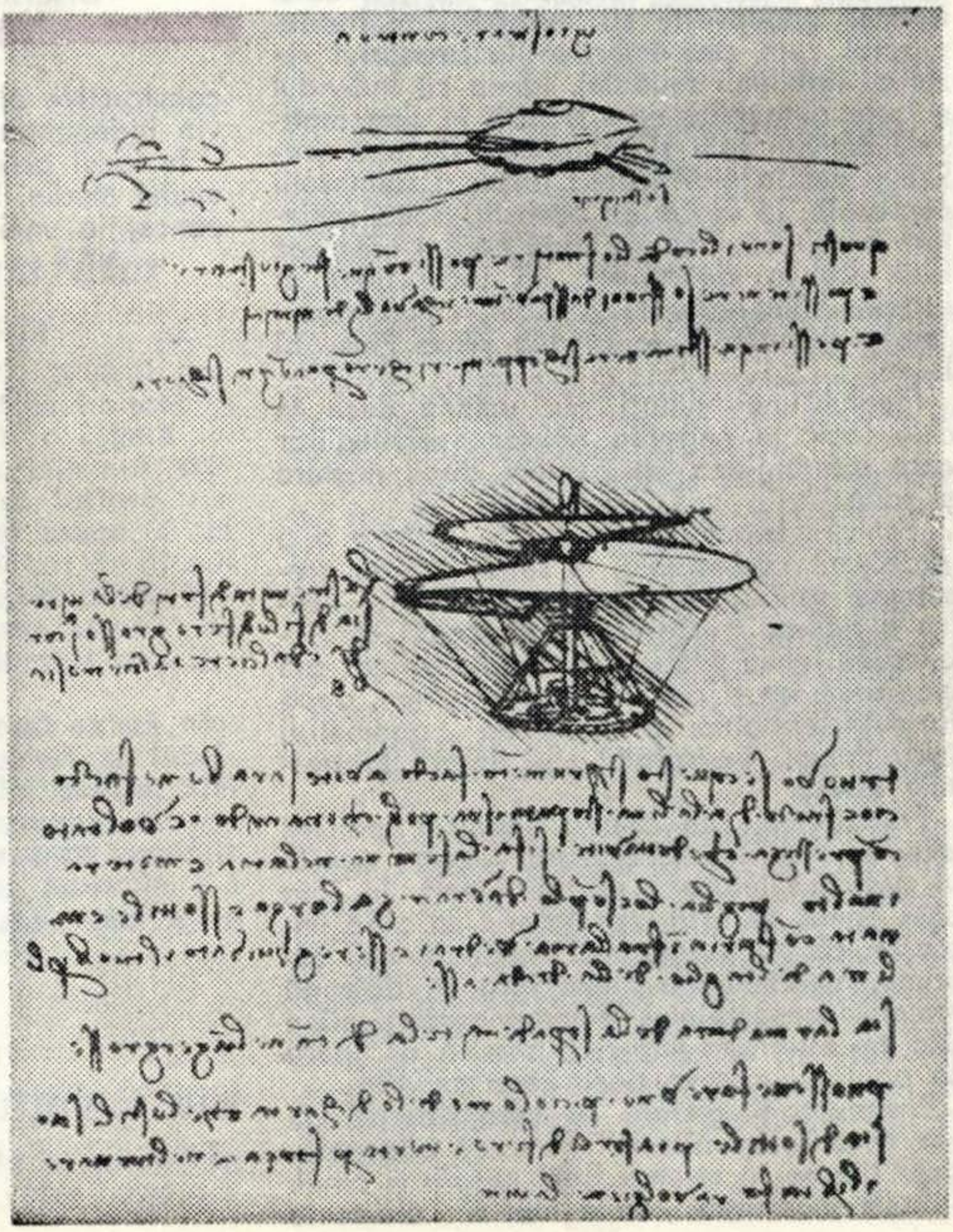

Pagină dintr-un manuscris al lui Leonardo da Vinci, conţinînd o schiţă de helicopter

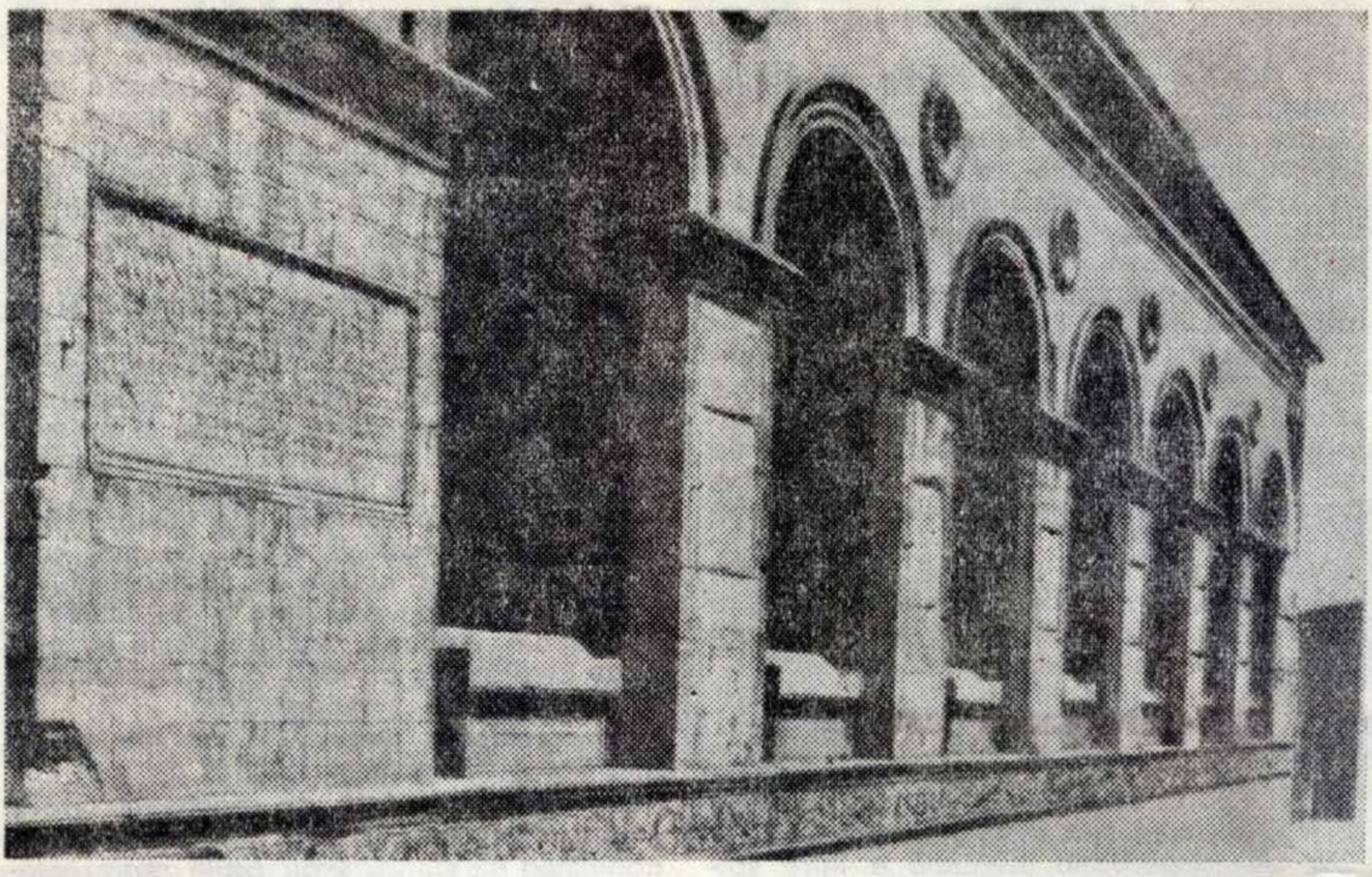

Leon-Battista Alberti (1404—1472) :
Biserica Santo Francesco" (fațadă)

voiau ca fiecare om să fie înfățișat în costumul caracteristic condiției sale (un edict francez pedepsește cu moartea pe meșteșugarul care s-ar îmbrăca în brocartul rezervat nobilimii feudale). Ideea că individul e forța autonomă care poartă în sine motivele acțiunii sale și mijloacele de a o realiza a dus la glorificarea forței și frumuseții corporale. În afară de aceasta, noua societate burgheză vrea să vadă corpul omenesc fără costum deosebitor în jocul liber al forțelor sale naturale. „Nudul, ca și moartea, e democrat" — spunea papa Pius al II-lea.

Idealul unei culturi pur umane duce în chip logic la negarea tuturor privilegiilor care diferențiază pe oameni după naștere și rang.

Pentru Leonardo da Vinci pictura e o problemă intelectuală, în sensul că ea presupune studiu, experiență și reflecție. Pentru a realiza frumosul, artiștii caută să stabilească legea proporțiilor „matematice" ale clădirilor, ca și ale corpului omenesc, după formula armoniei propusă de geometrul Luca Pacioli în tratatul său despre **Proporțiile divine.**

Frumusețea, așa cum a definit-o, potrivit acestor teorii, Leon-Battista Alberti, constă în armonia tuturor părților, încît, în fața unei opere de artă, spectatorul să aibă impresia că nu poate nici adăuga, nici suprima, nici schimba nimic fără să distrugă armonia ansamblului. Semnul perfecțiunii e deci necesitatea : impresia precisă că opera nu poate fi altceva decît ceea ce este.

Sculptura și pictura se emancipează de sub autoritatea bisericii și caută să reprezinte din ce în ce mai fidel natura și omul. Statuile încetează de a mai fi elemente constructive ale arhitecturii religioase și devin independente.

În locul artei empirice și convenționale a evului mediu, Renașterea a făcut să triumfe concepția unei arte realiste și bogate.

Donatello (1386—1466) :
Statuia lui David

1917—1969

OCTOMBRIE ROȘU

„Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, făurirea primului stat socialist din lume au deschis în istoria omenirii epoca revoluțiilor proletare, epoca trecerii de la capitalism la socialism. Victoria proletariatului din Rusia, condus de Partidul Comunist făurit de Lenin, ideile lui Octombrie au stimulat spiritul revoluționar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate meridianele globului, răsunînd ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor lor de libertate și progres, pentru eliberare socială și națională.

Muncitorimea română și-a exprimat, în cadrul a numeroase manifestații și demonstrații de masă, solidaritatea cu proletariatul victorios din Rusia. Mii și mii de muncitori români care se aflau evacuați cu întreprinderile pe teritoriul Rusiei și mulți din prizonierii români, foști ostași în armata austro-ungară, au format batalioane revoluționare, unități militare, luptînd cu devotament și abnegație pentru cauza revoluției.“

NICOLAE CEAUȘESCU
România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, vol. I, Editura politică, București, 1968, p. 350—351.

1917

Socialismul triumfător

CETĂȚENI ȘI MUNCITORI!

[...] Revoluția rusă a făcut primul pas, nimicind cu avînt titanic tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumii e legată de victoria proletariatului! Socialismul stăpînește astăzi țara cea mai întinsă din Europa; socialismul nu mai poate fi un vis frumos; dînsul e triumfător, de dînsul tremură reacțiunea de pretutindeni. Milioane de proletari, de dezmoșteniți, de soldați se bucură azi de triumful socialismului.

Muncitori! În Rusia nu mai există nici împărat, nici prinți, nici boieri și fabricanți care să exploateze, nici poliție, nici mizerie. În Rusia totul e guvernat de popor, pentru popor. În Rusia s-au împărțit pămînturile și s-au confiscat fabricile. [...]

(Arhiva I.S.I.S.P., cota A-I-1)

1919

Granitul baionetelor proletare

Se împlinesc doi ani de la cucerirea puterii politice în Rusia de către bolșevici. În acest răstimp, contrarevoluția rusă, în frunte cu Denikin și Kolceak, cu sprijinul capitalismului mondial, a dat nenumărate asalturi contra regimului sovietic din Rusia. Cu toate pretinsele victorii ale reacțiunii, trîmbițate în dese rînduri de la un capăt la celălalt al lumii de presa burgheză, regimul sovietic n-a fost înfrînt. Valurile spumoase ale contrarevoluției s-au rostogolit neputincioase în fața digului de granit al baionetelor proletare.

Se împlinesc doi ani de cînd proletariatul rus face sforțări și jertfe continue pentru a respinge pe toate fronturile atacurile dușmane și a consolida regimul dinăuntru. Operă eroică, titanică, față de moștenirea pe care a lăsat-o țarismul. Un imens teritoriu dezorganizat, secătuit de război și de foamete, cu o populațiune în mare parte înapoiată.

În aceste condițiuni, a căuta să creezi o nouă ordine socială, un nou regim și a face să dispară relele și neajunsurile trecutului este o sarcină pe care mintea omenească refuză aproape s-o conceapă. Cu toate acestea, bolșevicii au reușit în parte să pună în locul vechilor forme de organizare a statului noile forme socialiste și să introducă în locul dezordinii și anarhiei economice — caracteristice fostului imperiu țarist și societății burgheze în genere — noi forme de producere și de schimb. [...]

(„Socialismul“ din 8 noiembrie 1919)

1921

Adîncă admiraţie faţă de proletariatul rus

Congresul partidului socialist întrunit în Bucureşti în ziua de 8 mai, consideră ca una din cele dintîi şi mai sfinte datorii ale sale să-şi exprime adînca sa admiraţie faţă de proletariatul rus, care, atît prin opera măreaţă ce a înfăptuit cît şi prin sacrificiile nenumărate aduse cauzei comuniste, formează astăzi avangarda proletariatului mondial în războiul său de dezrobire de sub jugul capitalist.

Trăiască Republica sovietelor !

(Moţiune adoptată de Congresul I al P.C.R. „Socialismul" din 11 mai 1921)

1924

La conducerea Rusiei — muncitori şi ţărani

Astăzi, 7 Noiembrie, se împlinesc 7 ani de cînd muncitorimea din satele şi oraşele Rusiei, sătulă de război şi robie, a alungat călăii săi şi a pus la conducerea Rusiei muncitori şi ţărani.

Suferinţele de sute de ani, ca şi sîngele vărsat în trecut de muncitorimea rusă, au fost răzbunate de Partidul Comunist Rus, care a condus masele muncitoare la luptă. Cu toate atacurile organizate ale burgheziei din toate ţările împotriva Rusiei sovietice, muncitorii şi ţăranii Rusiei s-au apărat cu vitejie şi azi îşi sărbătoresc victoria.

Pacea şi libertatea de a se bucura de viaţă, de rodul muncii şi de a-şi conduce singuri interesele, toate acestea au fost realizate în decursul celor 7 ani de muncitorimea rusă [...]

(Manifest al U.T.C. — secţia Galaţi. Arhiva I.S.I.S.P., cota B-VIII 1, inv. 139)

1925

Sprijin devotat al Puterii sovietice

La 7 Noiembrie se împlinesc 8 ani de cînd muncitorimea şi ţărănimea din Rusia au luat în mîinile lor puterea !

Republica sovietică a muncitorimii şi ţărănimii stă puternică ca o stîncă de granit, cu toate asalturile burgheziei !

În Rusia sovietică tinerii muncitori sînt cel mai devotat sprijin al Puterii sovietice !

Luaţi pildă de la fraţii noştri, tinerii muncitori ruşi ! Urmaţi-i !

Luptaţi pentru guvernul muncitoresc-ţărănesc !

Pace cu Rusia sovietică !

La luptă contra oligarhiei și contra pregătirilor de război prin front unic de luptă al tuturor celor ce muncesc !

Pentru 8 ore de muncă ! Salarii la înălțimea scumpetei ! Exproprierea totală și fără plată a pămîntului în folosul și al tinerilor țărani. Libertate de organizare, de întrunire, de vorbire și de scris ! Amnistie generală politică și militară !

Trăiască Partidul Comunist Român !

Trăiască Uniunea Tineretului Comunist Român !

Trăiască Rusia sovietică !

C.C. al U.T.C.R.

(Arhiva I.S.I.S.P., dosar 34 289/713, fila 8)

1935

Pe o șesime din suprafața pămîntului

La 7 Noiembrie 1917, pe cînd tunurile războiului imperialist sfărîmau toate bunurile civilizației, muncitorimea rusă și, alături de ea, masele muncitoare și țărănești de toate neamurile vastului imperiu țarist au oprit cu pumnul revoluționar grozăvia măcelului. **Revoluția din Octombrie a adus Rusiei pacea**. I-a adus [pacea] după ce intervențiile războinice contrarevoluționare fură respinse. În Uniunea Sovietică are loc cea mai minunată dezvoltare din cîte a văzut vreodată Pămîntul : trezirea unei sute și mai bine de popoare, unei treimi din populația Europei, unei șesimi, din suprafața întregului uscat pămîntesc la viață liberă, la prosperitate și cultură, la avîntul grandios al unei omeniri descătușate din temnița mizeriei și a grijii omorîtoare pentru ziua de mîine [...]

(Manifest al C.C. al P.C.R. cu prilejul zilei de 7 noiembrie. Arhiva I.S.I.S.P., cota A. XIX-13, nr. inv. 802.)

1945

Istoricul curaj al popoarelor sovietice

Popoarele sovietice au avut curajul istoric de a-și zgudui așezările vechi și nedrepte și de a le înlocui cu altele. Zăgazurile care împiedicau masele să răzbată la o viață omenească au fost rupte, au fost desființate exploatarea omului de către om și asuprirea unei națiuni de către alta.

(Dr. Petru Groza, „Scînteia", an II, nr. 231, 23 mai, 1945).

Scînteia

Organul Comitetului Central al P.M.R.

TRĂIASCĂ
invincibilul steag leninist
al gloriosului Octombrie!

41-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

Scînteia

ORGANUL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Anul XXXVIII Nr. 7879 Joi 7 octombrie 1969 6 PAGINI — 30 BANI

Adunarea festivă cu prilejul
celei de-a 51-a aniversări
a Marii Revoluții Socialiste din Octomb

SATUL ȘI ORAȘUL ROMÂNESC ÎN FLUXUL ISTORIEI

OVIDIU BĂDINA
conf. univ. doctor în filozofie
OCTAVIAN NEAMȚU
doctor în filozofie

„Epocele se lămuresc nu în ele, ci prin ele“
(N. Iorga)

În literatură și în presă, în gîndirea economiștilor și în programele partidelor politice din trecut, satul a fost opus adeseori cu vehemență orașului.

Reluînd, între cele două războaie mondiale, cu energie polemică, o idee a lui Nicolae Iorga despre caracterul unor orașe, Octavian Goga o dezvolta, generalizînd, și prezenta orașele ca o rețea prin care „statul ostil“ își înfăptuia dominația și exploatarea, nerezervînd pe seama mulțimii indigene decît rolul de „hinterland“ contribuabil. Dezlănțuit pe o asemenea linie ideologică, verva pamfletară a poetului descria orașele ca pe niște „pete de străinism“, „adăposturi parazitare ale elementului dominant“, care „reprezintă balastul trecutului“, „excrescențe anormale într-o permanentă tensiune surdă cu marele tot“, „redute necucerite încă, pe care le stăpînesc alții“ și în care „ne plimbăm numai ca oaspeți, în cele mai multe cazuri indezirabili“.

Iorga și tradiția națională urbană

Octavian Goga îl cita, în sprijinul unor asemenea opinii, pe Nicolae Iorga. În realitate însă, Nicolae Iorga nu făcuse asemenea generalizări, pentru că — spunea el în 1927 — „istoricii sînt obișnuiți să fie necredincioși și în ce privește ideile generale, idei foarte strălucitoare care se pot arunca și visuri foarte frumoase care se pot înșgheba“. De aceea, chiar și pentru Ardeal, la care se referea în primul rînd în amintita sa filipică Octavian Goga, N. Iorga considera că sîntem îndreptățiți a vorbi și de „creațiune proprie a noastră“ în formarea orașelor. „În Ardeal — nota el — am întemeiat astfel de orașe de pasuri [...] adică întemeiate din cauza trecătorilor [...] de exemplu la Sălișteа — i se zice sat ; cu toate acestea — subliniază N. Iorga — este oraș și prin întinderea lui, și prin sentimentul strîns de solidaritate, și prin tendințele intelectuale ale locuitorilor ; n-au vrut [...] să i se zică oraș, dar este oraș, — Sălișteа, Rășinarii, Săcelele, toate acestea sînt formațiuni ale noastre de pasuri la nordul Carpaților“. Acest proces nu se limita, după părerea lui N. Iorga, la trecători, ci se continua cu orașele „sprijinite pe vaduri și sate de pescari“, pentru că „am refăcut capetele de pod romane, de odinioară, și de atunci avem un șir întreg de orașe înșirate pe malul stîng al Dunării“ :

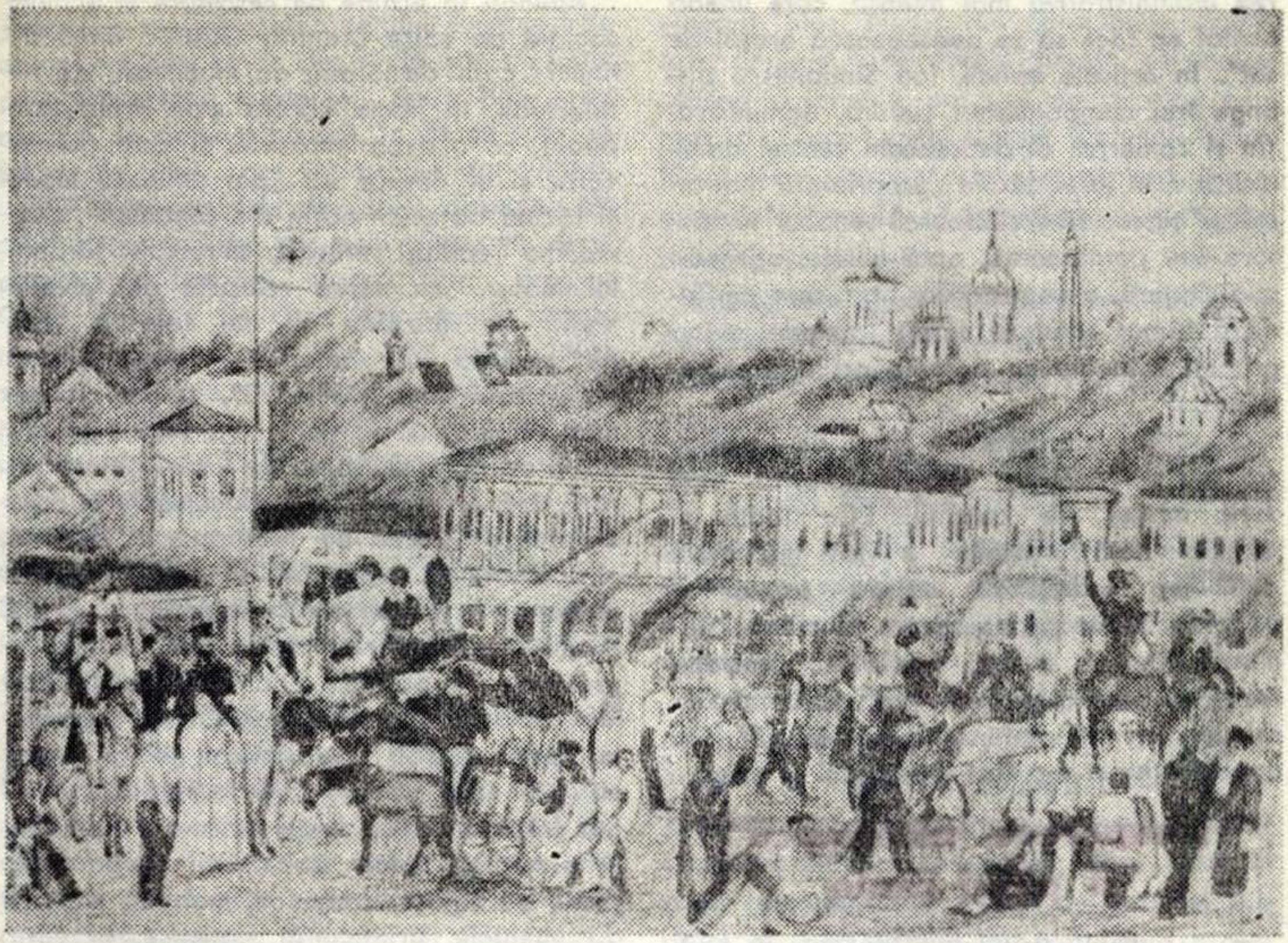

București 1847. Un incendiu cumplit a pustiit orașul

Orșova, Severinul, Calafatul, Turnul, Giurgiul, Oltenița, Brăila, Galați... ; apoi, „alături de linia dunăreană și de linia trecătorilor, este o alta, pe care aș numi-o — îl citățm în continuare pe N. Iorga — a orașelor patriarhale" : Tîrgul Jiului, Rîmnicul Vîlcea, Curtea de Argeș, Cîmpulungul, Vălenii de Munte, Trotușul, Piatra ; de asemenea, „orașele șesului" : Craiova, Slatina, Caracalul, Bucureștii, Slobozia ; apoi „sate prefăcute în orașe" : Pitești, Tîrgoviștea, Ploiești, Buzăul, Mizilul, Bacăul, Romanul, Fălticenii, Rădăuții ; „orașele drumului de comerț", definite așa pentru că „nu orașele fac drum, ci drumul face un oraș" : Botoșani, Iași, Vaslui, Bîrlad, Tecuci, Roman ; „un întreg șir de localități mai noi — adaugă N. Iorga — sînt în legătură cu minele" : Reșița, Slatinele, Slănicurile, Doftana, Bușteni, Moreni, Moinești... Iată, prin urmare, amendată opinia lui N. Iorga — așa cum apărea în generalizările polemice ale lui Goga — cu punctul de vedere adevărat al lui N. Iorga, așa cum apare într-un text „sedes materiae", ca aceasta puțin cunoscută, dar valoroasă conferință intitulată „Sat și oraș", rostită la 2 mai 1927 ,în ciclul cu același nume, organizat de Institutul social român.

Opinia despre orașul care „ne-a venit deodată gata făcut" și care „nu este satul cel vechiu" există și în textul lui N. Iorga, dar cu precizarea că între acest oraș, care ne vine gata făcut, și între mediul în care s-a așezat orașul „a fost o oarecare opoziție". În situația aceasta se aflau și străvechile „orașe de exploatare și de stăpînire" pe care strămoșii noștri le-au cunoscut „din vremea cea mai veche", dar și unele orașe de mai tîrziu.

Dar ceea ce considerăm deosebit de valoros în textul amintit al lui N. Iorga este faptul că — împotriva falsei concepții despre orașul întotdeauna, și în toate cazurile, străin și ostil — atrage atenția asupra unei tradiții urbane naționale a orașelor provenite fie numai dintr-un singur sat (Pitești, Ploiești, București), fie din mai multe, uneori chiar dintr-o vale întreagă (Cîmpulungul Moldovenesc, Cîmpulungul Maramureșului, Cîmpulungul Munteniei), și care păstrează ceva din caracterul rural.

N. Iorga nu este singurul învățat care se referă, în perioada dintre cele două războaie mondiale, la „caracterul rural de la obîrșie" al orașelor noastre. „Specificul nostru economic fiind agricultura — spunea, în deceniul al patrulea, Ion Simionescu —, majoritatea orașelor n-au pierdut caracterul rural de la obîrșie decît numai prin interpune-

rea administrativă mai intensă, care uneori numai ea face să se deosebească orașul de sat". În orașele epocii, Ion Simionescu distinge trei componente : cultura, administrația și comerțul. El deosebește centrul administrativ, în jurul căruia „proprietarii mai înstăriți" țineau să-și clădească conacuri temporare sau permanente, apoi ulițele, adeseori una singură, a negustorilor, iar „spre periferie a rămas satul cu casele risipite, avînd grădini cultivate cu porumb ori alte semănături..."

Dispariția „caracterului rural de la obîrșie" nu s-a produs repede datorită unei serii întregi de condiții. „Cu toate că atenția dată orașelor a fost mai mare decît cea îndreptată asupra satelor" și cu toate că „toate mijloacele de cultură generală (teatre, muzee, biblioteci) aproape numai la orașe s-au dezvoltat", bolile sînt aceleași, „numai intensitatea variază", iar analfabetismul n-a fost stîrpit nici în orașe...

„Înapoiere mitologică" și plăgi reale

Cu decenii mai înainte, George Coșbuc, poetul țărănimii, vorbise despre aspirațiile satului concentrate în imperativul „Noi vrem pămînt !" Vorbind despre satul românesc, „nu ca un specialist care și-a potrivit în prealabil metodele în laborator și pornește pe urmă să examineze pe dinafară un fenomen", ci „din amintirea trăită și făcînd oarecum parte din fenomen", cum vorbise, de altfel, și George Coșbuc, Lucian Blaga descria „satul-idee" plasat în splendida „geografie mitologică" a spațiilor metafizice, ca o realitate integrată „într-un destin cosmic, într-un mers de viață [...] dincolo de al cărei orizont nu mai există nimic". „Aceasta este conștiința latentă a satului, despre sine însuși" — declara categoric Blaga.

În lumina unei asemenea viziuni, „a trăi la sat înseamnă a trăi în zarișle cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie", iar „a trăi la oraș înseamnă a trăi în cadru fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rînduielile civilizației". În fluxul istoriei nu numai orașul, ci și satul se aflau situate și „într-o geografie pur materială", precum și „în rețeaua determinantelor mecanice ale spațiului".

Adunați în echipe de cercetare și acțiune socială de către Dimitrie Gusti, o mînă de tineri — copii de țărani, de muncitori, de intelectuali, în inima cărora satul trăia palpitant, ca o experiență vie, și care puteau vorbi și ei despre sat „din amintire trăită și făcînd oarecum parte din fenomen", dezvăluind realități terestre, cunoscute țăranului matur, „cu zarea retezată de nevoile vieții, de mizerile și de cele o sută de porunci ale zilei" — au rostit și ei în acei ani, 1934—1939, satului românesc un elogiu, pe care l-au înscris în mii și mii de fapte pătrunse de iubire pentru țărani, precum și în sute de documente în care demascau starea de „înapoiere" în care erau lăsate să zacă satele bîntuite nu numai de făpturile mitice ale imaginației, ci și de plăgile reale și mai crude decît orice isprăvi ale ignoranței, analfabetismului, bolilor, sărăciei. Întîiul lor poem, ca o chemare la luptă, a fost materializat într-o expoziție, în care puneau față în față frumusețea creatoare a spiritului țărănesc, oglindită în produsele artei populare : ștergare, ii, straie bărbătești, ceramică, mobilier etc... și documentele, în general statistice, în care se oglindea „viața de toate zilele și detotdeauna a celei mai numeroase pături a poporului nostru", după cum remarca Ștefan Voicu, publicistul marxist care comenta în 1936 acea expoziție. Comuniștii scriseseră multe pagini despre viața de mizerie a țăranului român. Mulți dintre cei care formaseră echipele studențești monografice dovedeau în sintezele publicate că țăranii erau lipsiți de pămînt, că reforma agrară a fost aplicată ciuntit, nu cum s-a legiferat, că țăranul nu se poate folosi de pămînt ; că sînt sate în care, din pricina sistemului de împroprietărire de după război, suprafața de teren arabil este îmbucătățită uneori în cca. 3 000 de parcele mici, cultivate de vreo 460 de familii (aceasta înseamnă că fiecare familie își avea proprietatea împărțită în vreo 6 bucăți, împrăștiate pe întreg cuprinsul satului); că în alte sate jumătate dintre copiii pînă la 7 ani sînt subalimentați, iar în ce privește locuința 33,3% din clădiri au o singură cameră. „Expoziția de lucru a echipelor studențești ne prezintă — scria Ștefan Voicu — satele cu totul înapoiate din punct de vedere igienic, decimate de boli sociale, cu o mortalitate infantilă înspăimîntătoare".

Imaginea pe care ne-o oferea literatura interbelică, despre starea satului românesc de atunci era dezolantă. Din 34 de sate studiate, pe tot cuprinsul României, peste 40% erau așezări de oameni săraci. În 30 de sate de șes și de deal, care trăiau din agricultură, numai o gospodărie din două dispunea de plug și numai una din cinci dispunea de o pereche de vite de muncă. Dar, preciza Gusti, „țăranii pe care i-am numit săraci, n-au, în genere, nici vite, nici plug". Nici starea culturală nu era încurajatoare : numărul analfabeților reprezenta, în satele cercetate, pînă la 35,1%. Din cei 35 000 de tineri investigați, între 7 și 25 de ani, un număr de 3 300 nu urmaseră nici o școală, în timp ce alți 1 100 nu absolviseră decît clasa I-a. Starea sanitară se dovedea și ea îngrijorătoare, căci mortalitatea medie se apropia de 20 la mie.

N-au trecut decît treizeci de ani de atunci, și astăzi, la un total de 14 550 de tineri între 15 și 26 de ani din mediul rural, procentul celor care n-au urmat nici o școală a fost redus la zero, în timp ce numărul celor care au școli de un grad superior școlii generale reprezintă aproape 50%, iar al celor cu învățămînt universitar depășește 8%.

Cărturari moderni

În istorie, cum spunea acum treizeci și mai bine de ani Nicolae Iorga, „nimic nu se înțelege într-un singur loc și la o singură dată. Epocele se lămuresc nu în ele, ci prin ele, de la una la alta. Și e cu neputință de a vorbi de una fără a gîndi la alta și de a întreprinde explicația uneia fără a le ști pe toate".

Viața de odinioară n-a fost total lipsită de avînturi creatoare, de preocupări avansate și de realizări. Idealurile unui Gheorghe Lazăr, Eliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Dimitrie Filipescu, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri vizau o lume profund inovatoare, nu numai în idei, ci și în felul de trai, în felul de a se îmbrăca, în felul de a locui. Dacă ne-am opri numai la locuința lui Vasile Alecsandri, am găsi încăperile curate, civilzate, ale unui om modern, ale unui cărturar, aproape contemporan cu noi în felul de a-și orîndui casa : masă de scris, cărți, tablouri, totul simplu, elegant, ales. Nimic din canapelele orientale, pernele și covoarele groase, ca pentru plăceri și lenevie, descrise de Nicolae Filimon în „Ciocoii vechi și noi". Oamenii amintiți gîndesc „evropenește", se îmbracă „evropenește" și caută să introducă în țară rînduieli „evropenești".

Unul dintre ei, un medic, doctorul Constantin Caracaș, întemeia, acum 150 de ani, prin subscripție publică, spitalul „Filantropia", căruia i-a dat, în calitatea sa de medic conducător al spitalului, o organizare modernă. În același spirit, același dr. Caracaș întocmește, în 1817, și regulamentul de funcționare al spitalului, elaborînd și aplicînd, astfel, primul regulament spitalicesc din Muntenia.

Cazul doctorului C. Caracaș, cu mobilitatea lui spirituală și cu varietatea domeniilor în care se manifesta, nu este izolat, ci reprezintă oarecum un stil de muncă al acelor cărturari moderni ai epocii, care aduc în viața românească a acelor ani profilul spiritual al specialistului într-o anumită profesie, pe un fond de interes cultural enciclopedic, exprimat într-o activitate social-politică constructivă.

Orașele își schimbă fața

La o asemenea orientare a oamenilor de seamă ai vremii au contribuit și călătoriile pe care le-au făcut în străinătate ca să vadă, să se instruiască, iar la întoarcere, acasă, să pună în aplicare, cît mai mult, din cele cunoscute în lumea modernă pe care au străbătut-o. Conștiința unei asemenea atitudini este deosebit de prezentă în lucrarea „Însemnare a călătoriei mele, de Constantin Radovici din Golești, făcută în anii 1824, 1825, 1826", de învățatul boier român cunoscut în istoria culturii noastre sub numele Dinicu Golescu.

Oferind românilor spre învățătură exemplele civilizației moderne, el le prezintă nu numai pe cele materiale, deși acestea uimesc mai ușor („minunile tehnicii", de pildă), ci mai ales pe cele morale, cum remarcă istoricii. Cu alte cuvinte, Dinicu Golescu a intuit acum un veac și mai bine, că civilizația modernă înseamnă, atît reforma

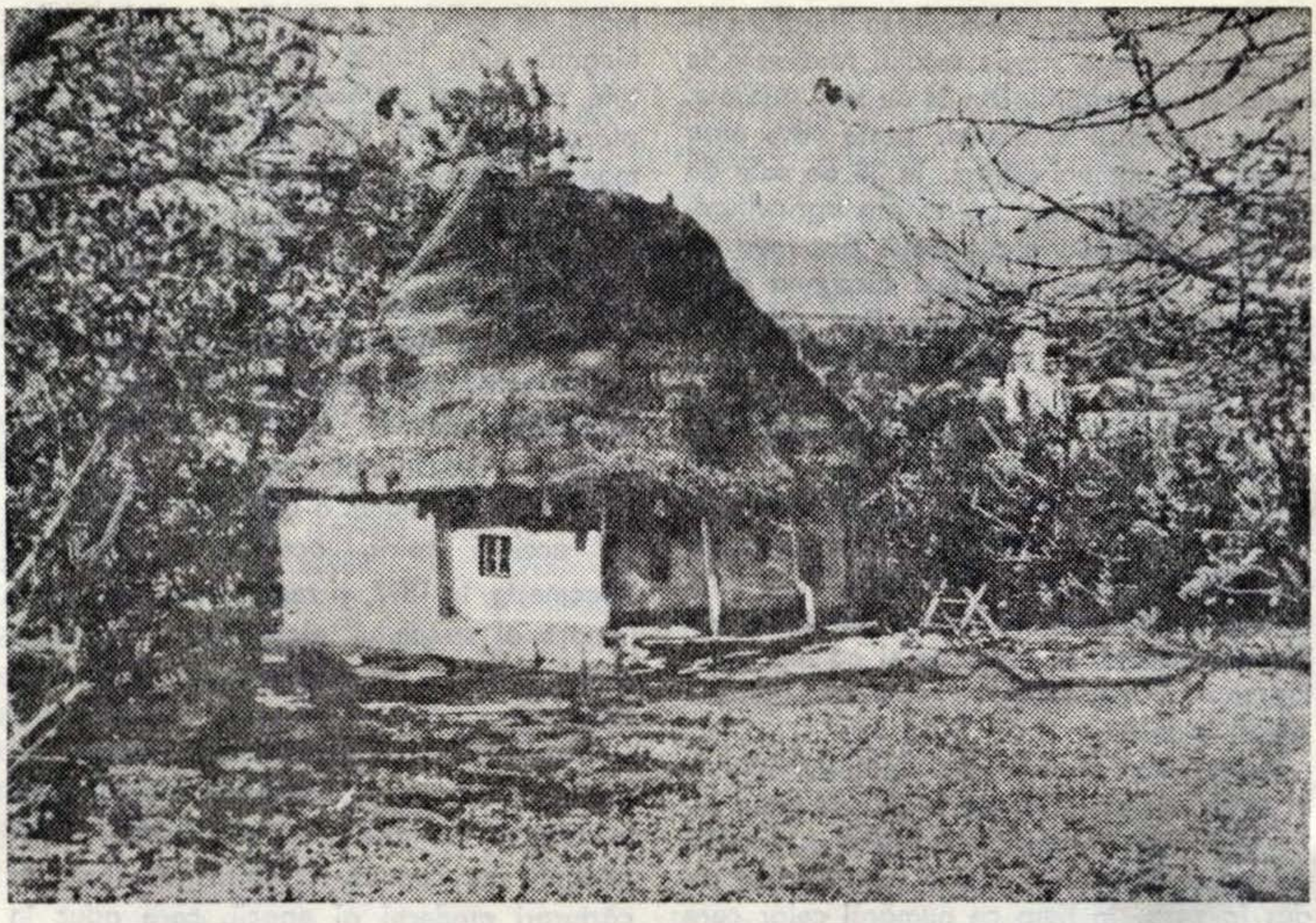

Ieri şi azi în satul Buciumi (jud. Sălaj)

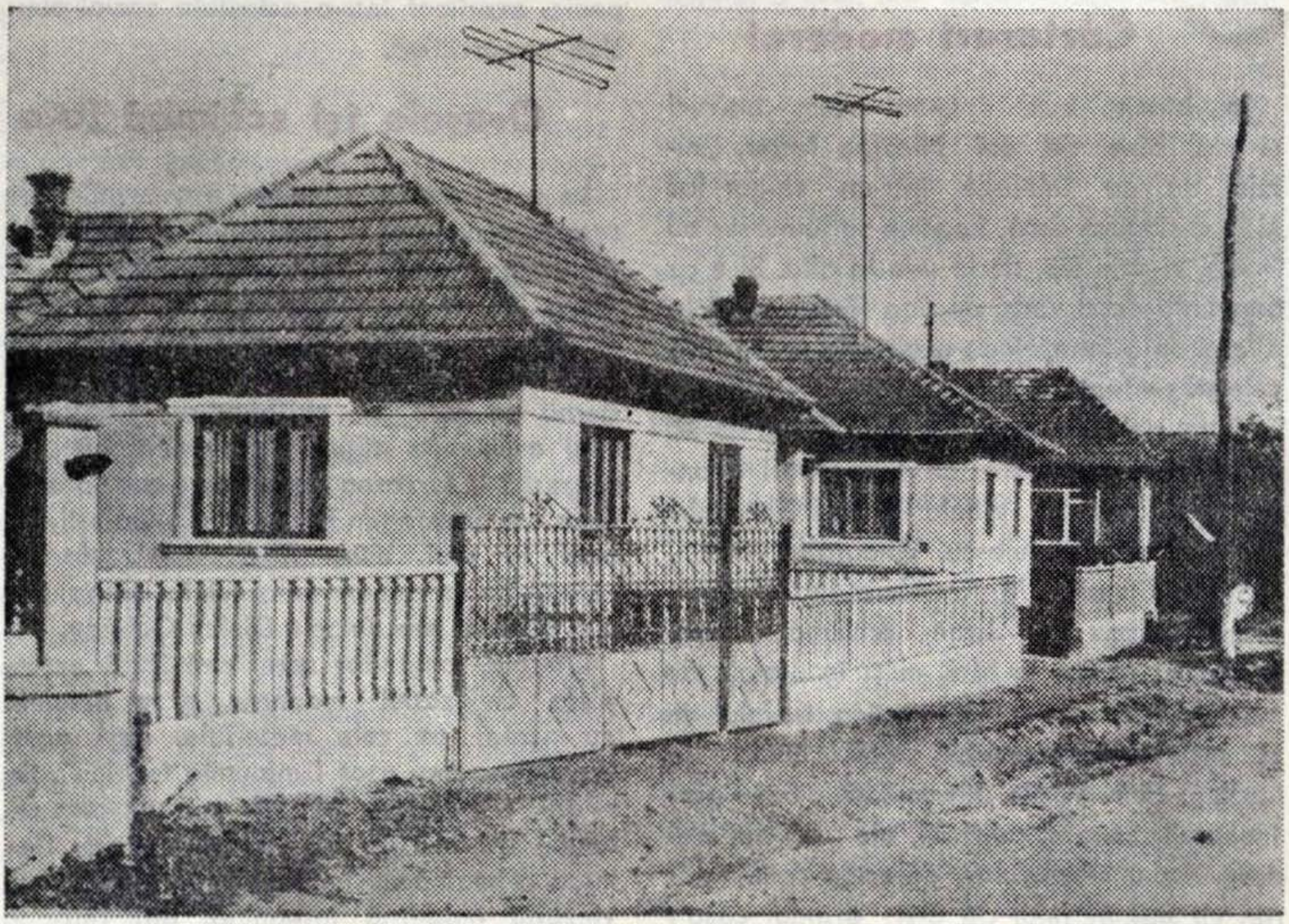

moravurilor, a deprinderilor, a relațiilor dintre oameni, a ideilor, cît și introducerea tehnicii noi, a produselor noi industriale.

Truda lui Dinicu Golescu, și a altora ca el, n-a rămas fără înrîurire asupra vieții sociale din Principatele Române, cum n-a rămas fără înrîurire nici scrierea acelui aprig romancier — moralizator, de tip modern, modest ca origine socială, dar atît de elevat ca spirit — Nicolae Filimon.

Orientarea aceasta se vădește și în construcția locuințelor, și în primul rînd în înlocuirea lemnului ca material de construcție, cu materiale mai trainice și mai puțin inflamabile. Incendii rămase celebre în istoria Bucureștilor au distrus, la răstimpuri, cartiere întregi : „Curtea veche" arde în 1789, în 1804 e mistuit de foc întregul cartier negustoresc dintre vechea piață Sf. Gheorghe și Calea Victoriei, noua Curte Domnească de pe Dealul Spirii („Curtea arsă") cade pradă flăcărilor în 1813. În sfîrșit, cînd în 1847 ard 13 mahalale, aceste cartiere s-au reclădit după principii urbanistice noi, ca și porturile Galați și Brăila. Noul nu pătrunde însă nici în urbanistică deodată, încît orașele noastre continuă să ofere multă vreme aspecte tradiționale, laolaltă cu cele noi, într-un amestec destul de pitoresc.

În privința căilor ferate, primele, spre Giurgiu, de pildă, apăreau la început „ca o prelungire pe uscat a căilor maritime", încît serveau mai degrabă relațiile comerciale maritime decît cele propriu-zis terestre. Construcția căilor ferate a început în țara noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ; pînă atunci, transporturile pentru mărfuri pe uscat se făceau cu căruțele, dar pe șosele îmbunătățite, iar pe apă cu vasele. Pentru persoane se utiliza poștalionul. În anii 1840—1848, casa poștii are aspectul unei clădiri administrative, înaltă, cu pridvor încăpător în față, acoperită cu olane și cu încăperi numeroase.

În preajma anului 1848, societatea românească era coaptă pentru schimbări mai ample, mai profunde. Meditînd, în 1850, la Paris, asupra evenimentelor pe care le-a trăit și la a căror desfășurare a contribuit, Nicolae Bălcescu — vizionar — vestea că „revoluția viitoare va cere libertatea și unitatea națională ; [...] că menirea ei va fi aceea de a crea o nație." „O nație de frați, de cetățeni liberi"... „Aceasta este calea ce va lua revoluția română, în viitor".

Semnificația majoră a unor cifre

În fluxul istoriei preluate de clasa muncitoare, înfrățită cu țărănimea, sub conducerea Partidului Comunist Român, situația n-a rămas, nici pentru sate și nici pentru orașe, cea pe care ne-au zugrăvit-o istoricii, publiciștii, poeții și tinerii sociologi amintiți. În numai 25 de ani, dacă-i numărăm de la evenimentul crucial al eliberării de sub robia fascismului, România a parcurs o evoluție ascendentă, care depășește cu mult distanța dintre țara pe care ne-o arată în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea gravurile lui Liotard, Dupré, de Béarn, Doussault, Bouquet, Raffet, Valério și Lancelot, și admirabilul album întocmit în 1926 de academicianul G. Oprescu.

Uneori statisticile oferă informații sugestive.

În 1930, ponderea populației urbane nu reprezenta în România decît 21,4%. Ea crește la 27,1% în următorii 25 de ani. În anul 1966 o treime din populația țării (32,5%) locuiește la orașe. Numărul muncitorilor sporește de patru ori între anii 1930 și 1956 ; de șase ori pînă în 1966. Modificările acestea în structura populației sînt o consecință directă a investițiilor din industrie, a numărului sporit, pînă la dimensiuni nebănuite în trecut, a locurilor de muncă din acest sector al economiei naționale, care au solicitat deplasări importante din populația rurală activă spre orașe.

Schimbări vizibile s-au produs în viața și conștiința țărănimii.

În satele cercetate în perioada interbelică, se poate constata astăzi că în rîndurile țărănimii cooperatiste conștiința transformărilor revoluționare pe care le înfăptuiește partidul are caracterul unei încărcături explozive, de o forță imensă, irezistibilă, tintind spre libertate și bunăstare. Timpul eliberat prin mecanizarea agriculturii oferă țăranului posibilitatea de a-l folosi creator în direcția ascensiunii sociale, pentru el și pentru sat. Țăranul cooperator năzuiește la un nivel de viață ridicat, ca cel de la oraș. Determinat de acest sentiment, de conștiința acestui fapt, el știe că satul socialist nu poate fi de-

cît un sat modern și, în această perspectivă, el își construiește casa nouă pe locul vechii sale case bătrînești. O construiește din cărămidă, o acoperă cu țiglă, îi face gard de beton și fier forjat, ca o anticipare a viitorului sat modern.

Țăranii știu prea bine că soluția definitivă nu poate fi golirea satelor, ci transformarea lor în așezări umane înaintate.

Cea mai recentă dintre anchetele sociologice efectuate în rîndurile tineretului rural, și anume cea întreprinsă la sfîrșitul anului 1968, cu sprijinul Uniunii Tineretului Comunist, de către Centrul de cercetări pentru problemele tineretului, împreună cu Institutul de cercetări pentru economia agrară, a arătat că rezervele interne de energii sociale descătușate și cultivate de socialism în satele românești sînt inepuizabile.

De mai bine de un sfert de veac, dacă numărăm anii de la 23 August 1944, și de mai bine de două decenii, dacă îi numărăm pe cei ai Republicii, satele trimit, an de an, cadre tinere și cadre mature, contingente mereu noi de energii în formare, către toate nivelele de activitate ale economiei, culturii, politicii, administrației.

Datorită unui proces de autoreglare socială sub impulsul vastului complex de măsuri elaborat de P.C.R. pentru dezvoltarea armonioasă, continuu ascendentă a societății socialiste românești, satele nu sînt totuși vidate de oameni, iar imaginea pe care ne-o oferă azi populația rurală este stenică.

Procesul acesta ascendent nu s-a încheiat ci este în continuă evoluție, deopotrivă în sate și orașe, poporul nostru urmînd neabătut directivele partidului său, care l-a călăuzit spre libertate și bunăstare și care-l conduce pe calea luminoasă a socialismului.

Orașul fără periferii: cartierul Titan din București (vedere parțială)

Cavalerul d'Eon

Bizar personaj acest cavaler d'Eon ; rari sînt cei care au urmărit cu atîta grijă — ajungînd pînă la mistificare — învăluirea existenței lor într-o umbră rămasă de nepătruns pînă în zilele noastre ; rari sînt marii aventurieri care mor la 83 de ani, pur și simplu de bătrînețe.

RADU ION POPESCU

La 60 de ani cavalerul d'Eon era încă un adversar redutabil (după o gravură engleză de epocă)

După tratatul de la Aix-la-Chapelle (1748), popoarele Europei trăiau cu impresia unei păci durabile ; părea că se stabilise acel echilibru între puteri care dădea garanții asupra viabilității păcii. În realitate nu era decît un timp de odihnă și, mai apoi, de pregătiri febrile pentru un nou război.

O dispută iscată între Franța și Anglia asupra unor teritorii de la granița Canadei avea să ia proporții. *„Dacă filozofia și justiția se amestecă în certurile dintre*

oameni [...] fac să se vadă că francezii și englezii își dispută o țară asupra căreia nu au nici un drept, aceste principii nu sînt luate în seamă în afacerile dintre state", scria Voltaire în „*Précis du siècle de Louis XV*".

Un al doilea motiv, și nu ultimul, al agitației diplomației continentale îl constituia ascensiunea militară a Prusiei, care îngrijora atît Austria cît și Franța.

La această stare de fapt, diplomația franceză, în căutare de aliați, vizează — prin eliminare — Austria, Spania și Rusia.

Spania se declarase neutră.

Austria — străvechiul dușman și adversar în lupte sîngeroase al Franței — devenea, prin forța împrejurărilor, un viitor aliat, nedorit, dar necesar.

În privința Rusiei, relațiile acesteia cu Franța se înrăutățiseră fără motive majore. Încercările lui Ludovic al XV-lea de a comunica cu Elisabeta a II-a, împărăteasa Rusiei, eșuaseră în permanență, datorită prudenței riguroase a influentului cancelar Bestujev-Riumin și a ambasadorului englez la Petersburg, care vegheau ca nici un străin, fie el chiar englez, să nu pătrundă în Rusia fără controlul și aprobarea lor. O încercare a cavalerului Valcroissant se terminase prin arestarea și închiderea acestuia într-o fortăreață de lîngă lacul Ladoga.

Așa se explică de ce s-a recurs la serviciile cavalerului d'Eon.

Misterioasa „doamnă de lectură"

Împrejurările prin care acesta a ajuns în rîndurile agenților diplomatici ai lui Ludovic al XV-lea sînt neclare. În „Memoriile" sale, cavalerul d'Eon (a cărui imaginație e de necontestat) povestește că, în 1755, acceptînd ideea năstrușnică a unor prieteni, a venit la un bal dat de Ludovic al XV-lea la Versailles, costumat în femeie. Regele remarcă această prezență și o invită pe „domnișoara" d'Eon într-unul din cabinetele sale particulare unde, nu după mult timp, își face apariția și geloasa favorită a regelui — marchiza de Pompadour. Încurcătura luase proporții, așa încît singura scăpare a cavalerului d'Eon era să pună capăt farsei. Totul se termină cu bine, dar nu fără urmări...

Peste două săptămîni, d'Eon e chemat la Ministerul de Externe, unde printul Conti îi propune să plece la Petersburg îmbrăcat în femeie, pentru a înmîna împărătesei Elisabeta a II-a un mesaj secret din partea suveranului Franței. D'Eon urma să fie însoțit în această lungă călătorie de un nobil scoțian, Douglas Mackensie, pentru ca bănuielile să fie minime.

La începutul lunii iunie a anului 1755, Douglas Mackensie și nepoata lui (Lia d'Eon) pleacă spre Petersburg într-o călătorie de afaceri și studii geologice.

După versiunea lui Gaillardet, în drum spre Rusia, cei doi se opresc la castelul ducelui Mecklemburg, a cărui fată, Sophie-Charlotte (viitoarea soție a regelui Angliei, George al III-lea), îi dă „Liei" d'Eon o scrisoare de recomandare către una dintre doamnele de onoare ale împărătesei Rusiei.

Sosirea la Petersburg le oferă o surpriză neplăcută : Rusia încheiase deja o alianță defensivă și ofensivă cu Anglia, prin care se obliga să trimită 55 000 de soldați, ajutor Prusiei, în schimbul a 100 000 de lire sterline anual.

La controlul obligatoriu, Mackensie e respins și nevoit să se întoarcă în Franța ; în schimb, „d-ra" d'Eon, cu ajutorul contelui Voronțov, adversar al lui Bestujev, e angajată ca doamnă de lectură a țarinei*.

Și astfel mesajul lui Ludovic al XV-lea e înmînat împărătesei Elisabeta.

D'Eon se întoarce la Paris cu răspunsul la mesajul secret al suveranului Franței, revenind imediat la Petersburg, de data aceasta fără nici o deghizare, dîndu-se drept fratele fostei doamne de lectură a împărătesei. Toți găsesc între frați o asemănare teribilă !

Rezultatul activității lui d'Eon la curtea imperială rusă nu se lasă mult așteptat. Influența lui Bestujev scade vertiginos. Țarina desface tratatul încheiat cu Anglia, iar trupele rusești staționate în Prusia trec de partea Franței și Austriei **.

D'Eon pleacă la Paris cu tratatul semnat de Elisabeta, împărăteasa Rusiei. Pe drum află de victoria trupelor austriece, de la Praga (6 mai 1757) împotriva Prusiei. Călătorește fără odihnă, are diferite accidente pe parcurs, reușind totuși să ajungă cu două zile înaintea curierului oficial. Îi aduce regelui Franței două vești bune și copiile unor documente din arhiva secretă a palatului Peterhov din Petersburg. Ludovic al XV-lea îi acordă brevetul de locotenent de dragoni.

La Paris nu stă mult timp, reîntorcîndu-se la Petersburg în noua calitate de secretar al ambasadei, unde ajunge la 24 februarie

---

* În „*Memorii asupra vieții particulare a Mariei-Antoaneta*", Campan scrie : „*Cavalerul d'Eon a fost util spionajului lui Ludovic al XV-lea în Rusia. Foarte tînăr încă, el* (d'Eon) *a găsit mijloacele a se introduce la curtea împărătesei Elisabeta și a servit-o pe această suverană în calitate de «doamnă de lectură»*".

** Alianța dintre Franța și Austria fiind semnată la 1 mai 1756 ; tratat dezastruos pentru Franța, despre care Voltaire spunea : „*Șapte ani de alianță cu Austria au fost mai funești decît două sute de ani de război împotriva ei*". Prin această alianță Franța este implicată în războiul cu Prusia care va dura 7 ani.

Charles... Louis... Auguste... Beaumont d'Eon, Mare Maestru al Sălii de Arme, avocat în Parlament, căpitan de dragoni, doctor în drept civil și canonic... (după o pictură de Latour)

1758. După sosirea lui, Bestujev e arestat în plin consiliu și trimis în Siberia*.

D'Eon rămîne în Rusia pînă în 1760. Ludovic al XV-lea îl recompensează, acordîndu-i o pensie de 2 000 de livre anual.

La Londra sînt probleme urgente

În 1761 războiul cuprinsese întreaga Europă. D'Eon luptă cu regimentul lui de dragoni și se remarcă prin numeroase acte de vitejie în luptele de la Ostervick și Eimbeck, purtate împotriva prusacilor.

În același an, George al III-lea al Angliei se căsătorește cu Sophie-Charlotte de Mecklemburg, o veche cunoștință a lui d'Eon, întîlnită în prima sa călătorie spre Rusia, cînd viitoarea soție a regelui Angliei manifestase față de el, mai mult decît o banală simpatie (Gaillardet).

Profitînd de întreruperea războiului, d'Eon pleacă la Londra într-o nouă misiune dată de Ludovic al XV-lea, unde folosește toată influența pe care o avea asupra reginei Angliei, pentru a determina începerea tratativelor de pace**. Dar englezii redactaseră deja ultimatumul adresat Franței.

---

* Bestujev avea temeiuri serioase să-l suspecteze pe d'Eon, în care vedea *„un om periculos, capabil să strice ordinea din imperiul moscovit"*. De altfel, printre motivele arestării lui Bestujev au cîntărit greu dovezile lui d'Eon asupra corespondenței secrete dintre Bestujev, mareșalul Apraxin și regele Prusiei, prin care aceștia urmăreau să țină inactive trupele rusești și să frustreze aliații de avantajele noului tratat.

** Dăm mai jos cîteva pasaje dintr-o scrisoare primită de cavalerul d'Eon de la Douglas Mackensie (12 octombrie 1762).

„Iată-vă deci în Anglia, dragul meu d'Eon. Vă urez tot atîta noroc, pe cît ați avut în Rusia și cît mai multe succese [...] Care din noi bănuia [...], cînd ne-am oprit la castelul ducelui de Mecklemburg Strelitz, că această casă ignorată va da într-o zi, din familia sa, o regină Angliei.

Mă gîndesc că veți exploata amintirile călătoriei noastre pe lîngă regina Sophie-Charlotte. Ea prinsese pentru dv. o puternică simpatie, care m-a alarmat în calitatea mea de tutore al dv. De aceea, trebuie să recunoaștem, aveam acolo o pupilă periculoasă, a cărei pază era foarte dificilă. Cred că ați revăzut-o pe mica prințesă în trecerea dv. prin Germania, la întoarcere, în 1759, dar atunci dv. redeveniseți bărbat, precum azi. V-a recunoscut ? Sînt curios să o aflu. Nu uitați, cu prima ocazie, să-i prezentați respectuoasele mele omagii" etc. etc..

Ludovic al XV-lea către d'Eon: „Dv. m-ați servit atît de util sub îmbrăcăminte de femeie cît și în cea pe care o purtați astăzi"

D'Eon îl îmbată pe secretarul de stat al maiestății sale britanice, îi sustrage documentul, iar copia ultimatumului e trimisă la Versailles, unde ajunge cu 48 de ore înaintea curierului englez.

Negocierile încep, iar tratatul definitiv de pace e semnat la 10 februarie 1763. Cauza conflictului franco-englez fusese Canada. Luptele s-au extins apoi și în Europa. Prin tratatul de pace încheiat, Anglia rămînea cu Canada, Franța era izgonită din India, primind în schimb unele teritorii de mică importanță. Cu toate acestea, era un tratat favorabil francezilor, a căror țară era secătuită de bani, inferioară Angliei pe plan militar; condițiile păcii ar fi putut fi deci cu mult mai grele. Cam în același timp se încheie și pacea între Austria și Prusia. Războiul de 7 ani luase sfîrșit.

D'Eon se întoarce la Paris cu tratatul de pace ratificat.

Regele Angliei l-a ales pe d'Eon să ducă ratificarea sa la Versailles, favoare remarcabilă și cu totul excepțională în uzanțele diplomației. Cavalerul primește pentru serviciile făcute Franței Crucea „Sf. Louis" și astfel decorat ia din nou drumul Londrei unde *„afaceri foarte secrete și foarte importante fac ca prezența mea să fie necesară în Anglia"* (Scrisoarea lui d'Eon către mareșalul Broglie).

Într-o scrisoare cifrată a lui Ludovic al XV-lea către d'Eon (Versailles, 3 iunie 1763), acesta primește instrucțiuni să culeagă ample informații asupra Angliei, Rusiei, Poloniei și Prusiei.

E numit rezident, apoi ministru plenipotențiar al Franței la Londra. D'Eon este la apogeul norocului și al carierei sale. Între timp însă, mareșalul Broglie, protectorul lui d'Eon, cade în disgrația marchizei de Pompadour, a cărei putere concura, cu succes, pe cea a regelui. Regele nu se putea lipsi de serviciile mareșalului Broglie și continuă corespondența cu acesta prin intermediul lui d'Eon. Avînd unele bănuieli, marchiza îl îmbată pe rege și, profitînd de somnul greu în care cade, îi ia

Marchiza de Pompadour, a cărei putere concura, cu succes, pe cea a regelui

cheia de aur de la gît și umblă în scrinul cu documente secrete. A doua zi Ludovic al XV-lea, observînd o anumită dezordine în sertar, îl anunță pe d'Eon să fie prudent.

Inițiate de grupul doamnei de Pompadour, încep o serie de represalii împotriva cavalerului d'Eon, care în cele din urmă este destituit din postul de ambasador.

În octombrie 1763, d'Eon primește o scrisoare de la rege, prin care acesta îl sfătuiește să rămînă la Londra cu toate hîrtiile secrete pînă la noi instrucțiuni, în Franța avînd dușmani puternici. De asemenea, îi recomandă să se mute din clădirea ambasadei unde nu e în siguranță. Începutul scrisorii sună astfel : *„Dv. m-ați servit atît de util sub îmbrăcăminte de femeie cît și în cea pe care o purtați astăzi"*. Tot în aceeași scrisoare i se comunică faptul că va primi un ordin cu sigiliu, dar fără semnătura sa, prin care e chemat în Franța, sfătuindu-l însă să nu ia în considerare acest ordin.

Noul ambasador al Franței la Londra era Guerchy, din cercul marchizei de Pompadour. Conflictul dintre noul și vechiul ambasador era inevitabil.

Vin cu opium și o plimbare pînă la Westminster

Enervați de rezistența lui d'Eon și de refuzul lui de a se întoarce la Paris, adversarii lui îi dau lui Guerchy instrucțiuni precise.

La 29 octombrie 1763, d'Eon e invitat să ia masa în clădirea ambasadei. Noul ambasador îi pune în vin o cantitate masivă de opium, cu intenția de a-l adormi și a-l îmbarca imediat, cu documente cu tot, pentru Franța.

Simțind o arsură puternică în stomac și o bruscă somnolență, d'Eon sare de pe scaun și se grăbește să ajungă cît mai repede la noua sa locuință, unde se barichează. Zace cîteva zile, timp în care primește vizita lui Guerchy, însoțit de cîțiva prieteni ai acestuia, care se arată foarte îngrijorați de starea sănătății lui, sugerîndu-i cu insistență, ca remediu, o plimbare pe cheiurile Tamisei pînă la Westminster. Bănuind aceeași tentativă de a-l îmbarca forțat, d'Eon refuză. Despre toate acestea îi scrie regelui într-o scrisoare datată 18 noiembrie 1763.

Silit de marchiza de Pompadour, Ludovic al XV-lea cere regelui Angliei extrădarea fostului ambasador francez, nu înainte însă de a-i comunica și lui d'Eon această inițiativă, sfătuindu-l să salveze documentele secrete dacă propria sa persoană nu și-o poate salva. Cererea de extrădare e refuzată de englezi.

Furia persecutorilor de la Versailles se dezlănțuise : d'Eon e declarat rebel și trădător, totodată, drept care i se confiscă averea. Toate sancțiunile fiind semnate de rege, care îi cere însă în continuare să păstreze cel mai desăvîrșit secret. Persecuțiile se extind asupra rudelor, prietenilor, ajungînd pînă la servitori. Era un fel de excomunicare. Guerchy răspîndește zvonul că d'Eon este nebun. Tocmește doi ziariști obscuri pentru a-l ataca în presă ; d'Eon răspunde atacurilor cu mai mult talent.

Lupta dintre Guerchy și d'Eon, începută din motive străine amîndurora, devine cu timpul o dușmănie personală. Exasperat, Guerchy plătește pe un anume Treyssac de Vergy să pătrundă în locuința lui d'Eon și să-l omoare. Cavalerul d'Eon, care devenise foarte prudent, îl prinde pe atentator și îl dezarmează. Amenințat cu moartea,

acesta recunoaște că a fost pus de Guerchy, care i-a promis în schimbul serviciului un post la ambasadă.

Zvonurile cu privire la faptul că d'Eon ar fi femeie, zvonuri pornite inițial de la Guerchy și avînd la bază aventurile lui d'Eon de la Petersburg, se răspîndesc în toată Londra. O cneaghină rusă — Askova — aflată pe atunci la Londra, jura că l-a văzut pe d'Eon la Petersburg sub incontestabila înfățișare de femeie.

Mania englezilor pentru pariuri găsește în d'Eon un bun pretext. Ziarele publică cota pariurilor : D'Eon e bărbat sau femeie ? Enervat, d'Eon se decide să ia măsuri. Lansează în ziare o invitație generală la duel și înjunghie în plină stradă doi englezi ; nu se mai găsește nici un amator de dueluri, în schimb pariurile continuă să crească.

Un om cu merite, dar incomod

În 1776, marchiza de Pompadour se îmbolnăvește și moare. Contele Broglie e chemat din exil și repus în drepturi. Reabilitarea lui d'Eon ar fi implicat însă căderea prea multor persoane influente, așa încît Ludovic al XV-lea preferă să-l uite pur și simplu ; la scrisorile adresate regelui, d'Eon nu primește nici un răspuns. Disperat, într-o scrisoare către ministrul de externe, d'Eon declară că dacă nu se face dreptate în cazul lui, va intra în serviciul englezilor, care-i fac propuneri extrem de avantajoase.

Stanislav Poniatovski — pe care l-a cunoscut la Petersburg —, devenit rege al Poloniei, îi oferă cavalerului d'Eon azil și înalte slujbe la curtea sa.

În sfîrșit, d'Eon primește o scrisoare de la rege în care acesta se arată mulțumit de serviciile lui și îi fixează o rentă anuală de 12 000 de livre, dîndu-i dreptul de a se întoarce în Franța, cu condiția de a nu se prezenta decît îmbrăcat în femeie. Condiție curioasă, pe care d'Eon o motivează în „Memoriile" sale printr-o aventură galantă cu regina Angliei, aventură din care George al III-lea nu ar fi ieșit de loc avantajat. Obligîndu-l la un travesti continuu, regele ar fi scăpat cu fața curată. Un alt motiv ar fi în legătură cu temperamentul furtunos al lui d'Eon, care, o dată ajuns în Franța, și-ar fi provocat foștii dușmani, unul cîte unul, la duel și nu e de trecut cu vederea faptul că d'Eon era Mare Maestru al Sălii de Arme. Ca femeie, această posibilitate i-ar fi fost luată.

În 1774 moare Ludovic al XV-lea. Curînd izbucnește războiul de independență al Statelor Unite ale Americii, război privit cu simpatie de poporul francez. Noul rege are o atitudine rezervată. Într-o scrisoare a ministrului de externe Vergennes către noul ambasador al Franței la Londra (Guerchy murise) se pot citi următoarele : *„Există maladii morale, precum și maladii fizice ; și unele, și altele pot deveni contagioase"*. În aceeași scrisoare, ambasadorul e rugat să țină Versaillesul la curent cu desfășurarea evenimentelor din America, sfătuindu-l în această privință să ia legătură indirectă cu d'Eon, care poate procura date interesante, avînd prieteni în partidul de opoziție.

Noul rege, Ludovic al XVI-lea, își dă seama de valoarea documentelor deținute de cavalerul d'Eon, documente care cunoscute de englezi ar fi putut compromite serios relațiile dintre cele două țări și așa destul de încordate datorită sprijinului acordat de francezi „rebelilor americani". Documentele (printre care un plan de debarcare a trupelor franceze în Anglia !) trebuiau urgent aduse în țară.

Această delicată misiune îi este încredințată lui Beaumarchais.

Travesti pe viață

În „Memoriile" renumitului scriitor citim : *„Am întîlnit această femeie interesantă (d'Eon) la un dineu dat de lordul primar Wilkes ; ea își arăta gambele acoperite de cicatrice, urmele unor răni primite în timpul unor bătălii, cînd, căzută de pe cal, un escadron prusac a trecut peste picioarele ei"*.

La a doua întîlnire dintre d'Eon și Beaumarchais a fost redactată o tranzacție curioasă, între guvernul francez și cavalerul d'Eon, prin care acesta se obliga să renunțe definitiv la îmbrăcămintea bărbătească, să nu poarte arme asupra lui și să înapoieze toate documentele pe care le deține, statul francez dîndu-i permisiunea de a se întoarce în Franța, unde i se acorda o pensie viageră de 12 000 de livre anual. Motivele acestei deghizări impuse sînt ignorate de Beaumarchais.

Zvonurile și pariurile cu privire la d'Eon reîncep ; printre cei care pariază cel mai mult e Beaumarchais...

„Morning Post" din 19 noiembrie 1775 scria : *„Pariurile sînt 7 la 4 pentru femeie,*

iar un domn bine cunoscut în acest gen de afaceri s-a angajat a clarifica această chestiune înainte de a expira 15 zile".

La Paris senzația zilei : probabila căsătorie între d'Eon și Beaumarchais, știre pe care i-o dă lui d'Eon o veche prietenă din Franța.

Enervat de scandalul din jurul lui, la 13 august 1777 d'Eon părăsește Londra, iar patru zile mai tîrziu, îmbrăcat în uniformă de dragon, se prezintă la Versailles. Revenea în Franța după 14 ani. E primit cu toată cinstea și căldura, dar i se atrage atenția să ia cît mai repede la purtare îmbrăcămintea de femeie, conform tranzacției, întrucît ambasadorul englez la Paris pretindea aceasta cu insistență.

D'Eon se retrage la Tonnerre, de unde trimite scrisori disperate ministrului de externe, Vergennes, și ministrului de interne, Sartine, rugîndu-i să intervină pe lîngă rege de a fi absolvit de condițiile tranzacției, starea sănătății lui devenind jalnică din cauza lipsei exercițiilor de călărie, scrimă etc. Primește refuzuri categorice. Într-o altă scrisoare îl roagă pe Sartine să obțină de la rege aprobarea, ca măcar dumimica și în zilele de sărbătoare să se poată îmbrăca în haine bărbătești. Și de această dată este refuzat.

Ne aflăm în perioada cînd Franța semnează tratatul de alianță și comerț cu Statele Unite (reprezentate la Paris de Benjamin Franklin), care duce la declanșarea unui nou război între Anglia și Franța.

D'Eon uită de boli și-i scrie ministrului de interne (4 august 1778) : *„Eu pot, prin supunere la ordinele regelui, să rămîn în fustă în timp de pace, dar pe timp de război aceasta mi-e cu neputință. Ajutați-mă să ies din starea de letargie în care am fost aruncat și care e unica cauză a bolii mele".* Avea 50 de ani. Roagă să-și reia postul de căpitan de dragoni, promițînd, pe cuvînt de onoare, că nu va *„ataca nici o persoană în afară de inamicii Franței".* E din nou refuzat.

Dezamăgit, trăiește în continuare la Tonnerre, unde primește vizitele prințului Henric al Prusiei și ale lui Beaumarchais, care cumpărase niște păduri în acea regiune. Nerezistînd tentației, d'Eon îmbracă uniforma de dragoni. Ca răspuns, la 20 martie 1779, dimineața, trăsura poliției îl ridică de acasă și-l depune la Dijon, în cea mai ospitalieră închisoare din oraș. După o lună de zile se întoarce la Tonnerre, unde duce o viață calmă, cultivînd viță de vie și trimițînd vin vechilor prieteni și protectori.

„Toată această aventură mă derutează"

Odată războiul franco-englez terminat, d'Eon pleacă imediat la Londra pentru a trata niște afaceri personale. Nu se va mai întoarce niciodată în țară. Ducînd o mare lipsă de bani, încearcă să vîndă o colecție de manuscrise pe care le socotea foarte valoroase. I se oferă o sumă infimă. Cavalerul d'Eon se gîndește să valorifice arta sa de scrimer, luînd parte la lupte publice sau întreprinzînd adevărate turnee de scrimă, îmbrăcat fie ca bărbat, fie ca femeie. Printre ultimele evenimente ale vieții lui se înscrie și un celebru duel cu un faimos scrimer — Saint-Georges, care a avut loc la 9 aprilie 1787 la Carlton-House, într-o sală arhiplină. Duelul, arbitrat de fratele regelui Angliei, e cîștigat categoric de cavalerul d'Eon, îmbrăcat în femeie. Nouă ani mai tîrziu, d'Eon, care avea 70 de ani, e rănit grav într-un duel susținut la Southampton.

Revolutia franceză, începută în 1789, îl găsește pe d'Eon la Londra, din care cauză e trecut pe lista emigranților. D'Eon oferă Convenției serviciile sale. E trecut pe ordinea de zi și i se suprimă pensia, primind în schimb o pensie de 200 de lire din partea regelui Angliei pentru motive necunoscute.

La 21 mai 1810, cavalerul d'Eon moare la Londra în vîrstă de 83 de ani.

Aici se sfîrșesc aventurile cavalerului Charles - Geneviève - Louis - Auguste - André-Thimothee-Beaumont d'Eon, doctor în drept civil și canonic, avocat în Parlament, Mare Maestru al Sălii de Arme, căpitan de dragoni, cavaler al ordinului „St. Louis", cenzor regal pentru istorie și literatură, autor al unui eseu despre finanțe și al lucrării „Considerații politice asupra administrației popoarelor vechi și moderne".

În 1777, Voltaire scria, ca un epilog al acestei vieți spectaculoase : *„Toată această aventură mă derutează ; nu-l pot înțelege nici pe d'Eon, nu pot înțelege nici cabinetele ministeriale ale timpului său, nici acțiunile lui Ludovic al XV-lea [...] Eu nu înțeleg nimic din toată această lume".*

FIȘIER BIBLIOGRAFIC :

— **Memoires sur la Chevalière d'Eon,** Frederic Gaillardet, Paris. 1867 ;
— **Secret du Roi** (Corespondența secretă a lui Ludovic al XV-lea cu agenții săi diplomatici). Le duc de Broglie, Paris, 1888
— **Précis du Siècle de Louis XV.** Voltaire, Paris. 1883 ;
— **Memoires du Chevalier d'Eon,** Frederic Gaillardet, Paris. 1935 ;
— **Cinci secole de război secret,** E. Cerneak, București 1967.

magazin istoric

memento

decembrie '69

● **1 decembrie 1918 : Unirea Transilvaniei cu România, realizarea statului naţional unitar.** „Încununare a aspiraţiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberarea naţională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forţe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare —, unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne.

Unirea Transilvaniei cu ţara a deschis calea spre dezvoltarea naţiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluţie a economiei, ştiinţei şi culturii, pentru intensificarea mişcării revoluţionare a clasei noastre muncitoare, a activităţii tuturor forţelor progresiste ale societăţii" **(Nicolae Ceauşescu).**

● **Primul număr al ziarului „Tînărul leninist", organ de presă al C.C. al U.T.C., a apărut în ziua de 1 decembrie 1924.**

● **La 2 decembrie 1849, revoluţionarii paşoptişti au constituit la Paris „Asociaţia română pentru conducerea emigraţiei", al cărei comitet era format din : Ion Ghica, Gheorghe Magheru, Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti şi Dimitrie Brătianu.**

● **Între 3 şi 24 decembrie 1931 s-au desfăşurat lucrările celui de-al V-lea Congres al Partidului Comunist Român, eveniment de seamă în procesul de clarificare ideologică şi maturizare politică a mişcării muncitoreşti din ţara noastră, în dezvoltarea partidului ca detaşament de avangardă al clasei muncitoare. În dezbaterile congresului, un loc important l-a ocupat problema caracterului şi a perspectivelor revoluţiei în România.**

● **La 3 decembrie se împlinesc 110 ani de la naşterea (1859) lui Sen Katayama, militant al mişcării muncitoreşti japoneze şi internaţionale, unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Japonia.**

● **La 4 decembrie 1836 guvernul spaniol a recunoscut în mod oficial independenţa statelor din America Latină.**

● **Şcoala de medicină din Bucureşti a fost înfiinţată în ziua de 4 decembrie 1855.**

● **7 decembrie 1884 : s-a născut dr. Petru Groza, patriot de seamă, eminent om politic şi de stat.**

● **Antonio Maceo, unul dintre conducătorii luptei poporului cuban împotriva jugului colonialiştilor spanioli, a căzut eroic în ziua de 7 decembrie 1896, în timpul puternicei răscoale din 1895—1896.**

● **Partidul Muncii din Elveţia a fost creat acum un sfert de veac, la 8 decembrie 1944.**

● **Primul tramvai electric din Bucureşti a fost pus în circulaţie cu 75 de ani în urmă, în ziua de 9 decembrie 1894, pe linia Obor-Cotroceni.**

● **10 decembrie : „Ziua drepturilor omului". În această zi a anului 1948, la Paris, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat „Declaraţia universală a drepturilor omului".**

● **Incidentul militar din regiunea Ual-Ual, provocat de Italia fascistă împotriva Etiopiei, a avut loc în anul 1934, la 12 decembrie. A constituit preludiul invadării Etiopiei.**

● **La 13 decembrie 1863, Adunarea legislativă a României a votat legea de secularizare a averilor mănăstireşti, prezentată de primul ministru Mihail Kogălniceanu.**

● **În ziua de 13 decembrie 1918, puternica demonstraţie a muncitorilor din Capitală a fost reprimată în mod sîngeros în Piaţa Teatrului Naţional.**

● **Cu un secol în urmă, în ziua de 14 decembrie 1869, a fost inaugurată clădirea Universităţii din Bucureşti, construită între anii 1856 şi 1869, după planurile arhitecţilor Al. Orăscu şi Ghica-Budeşti.**

● **Ziarul liberal „Rissorgimento", care a jucat un rol important în lupta pentru unificarea Italiei, a apărut la 15 decembrie 1847, la Torino.**

● **Primul cerc socialist de studii din Bucureşti a luat fiinţă la 16 decembrie 1884.**

● **Cronicarul Miron Costin, autor, printre altele, al „Letopiseţului Ţării Moldovei de la Aron-Vodă încoace", s-a stins din viaţă în ziua de 18 decembrie 1691.**

● **Cardinalul Richelieu, cel mai de seamă reprezentant al absolutismului în Franţa, primministru în timpul domniei lui Ludovic al XIII-lea, a murit la 4 decembrie 1642.**

● **În ziua de 19 decembrie 1944 trupele române eliberează oraşul cehoslovac Jablonov, iar la 26 decembrie acelaşi an trupele Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debreţin" eliberează oraşul ungar Sălgotarján.**

● **Societatea de difuziune radio-telefonică din România, transformată ulterior în Societatea română de radiodifuziune, a fost înfiinţată la 22 decembrie 1927.**

● **O jumătate de secol a trecut de la greva muncitorilor de la Pirotehnie, Regie, Arsenal şi a lucrătorilor tipografi, grevă declanşată pentru revendicări economice, la 24 decembrie 1919, la Bucureşti.**

● **Wilhelm, duce de Normandia, este încoronat la Londra în anul 1066, la 25 decembrie ca rege al Angliei, sub numele de William I (cunoscut în istorie ca „William Cuceritorul").**

● **Guvernul naţional provizoriu maghiar declară război Germaniei hitleriste în zua de 28 decembrie 1944.**

● **30 Decembrie 1947 : abolirea monarhiei şi proclamarea Republicii Populare Române. La 21 august 1965, ţara noastră a devenit Republica Socialistă România.**

● **La 30 decembrie 1922 au fost adoptate, la Moscova, declaraţia şi acordul privind constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.).**

● **În cadrul Conferinţei marilor puteri (Anglia, Franţa, Rusia, Austria şi Prusia) deschisă în luna decembrie 1830, la Londra, se recunoaşte independenta şi statutul neutralităţii veşnice a Belgiei.**

Lenin vorbind poporului. Pictură de I. I. Brodski (**Octombrie Roşu,** pag. 15).

Sărbătoare la Paris în vremea lui Ludovic al XV-lea. (**Cavalerul d'Eon,** pag. 25)

În 1908, Societatea generală de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi din România şi-a serbat împlinirea a 50 de ani de existenţă. În imagine, steagul de mătase cusut cu fir de aur dedicat acestei aniversări (vezi şi coperta IV).

Evocator document istoric : steagul Asociaţiei minerilor din Roşia Montană — judeţul Alba, de la 1896.

1

2

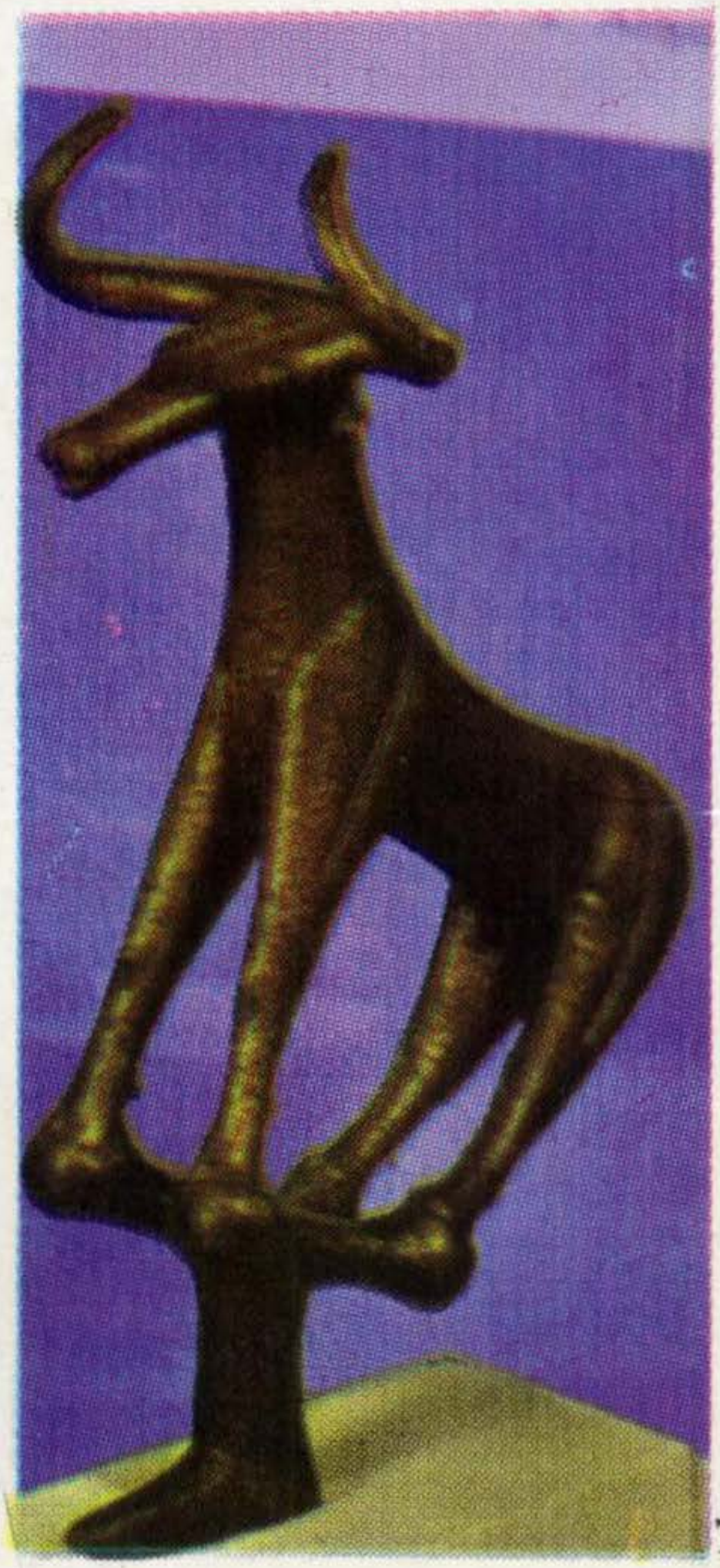

3

Vestigii celebre ale artei hitite : 1. Fragment din efigia unei zeițe cu tiară și văl — basorelief de la Karkemiș ; 2. Vas pentru libații ; 3. Taur de bronz găsit la Alaca-Höyuk (**Glasul pietrelor de la Bogaz-Köi,** pag. 37).

„Popoarele mării". Basorelief de la Wedinet-Haub. De remarcat roţile pline ale carelor, aidoma cu ale unor căruţe din Turcia de azi

Glasul pietrelor de la BOGAZ—KÖI

ŞERBAN ANDRONESCU

E greu de crezut că un căutător, oricît de pasionat, ar mai avea norocul să facă descoperiri arheologice senzaţionale în Turcia zilelor noastre. La fel se credea şi la sfîrşitul veacului trecut. Se părea că în Asia Mică nu mai era nimic de aflat. Şi totuşi, de sub praf şi de sub pietre au ieşit la iveală, spre uimirea tuturor, ruinele unei vaste civilizaţii — a cărei existenţă nici măcar nu era bănuită — ale unui întins imperiu, care fusese una dintre marile puteri ale Orientului Antic, adversară şi apoi aliată a Egiptului: imperiul hitiţilor, cu capitala la Hatuşaş!

„FIII LUI HET"

Abia dacă au trecut cîteva decenii de cînd oamenii de ştiinţă au stabilit, dintre multe variante, numele poporului care înălţase, cu mai bine de 3 500 de ani în urmă, puternica cetate Hatuşaş. De fapt numele fusese menţionat, în cîteva locuri, de autorii Vechiului Testament, dar nimeni nu-i dăduse importanţă, fiindcă apărea alături de al unor triburi mărunte, ca amoriţii, jeburienii, ghirgasienii... Într-un loc (Geneza, XXIII, paragraful 1 şi urm.) se arăta totuşi că „fiii lui Het" erau stăpînii pămîntului pe care s-au aşezat apoi triburile evreilor conduse de Abraham. Dar cine erau aceşti „fii ai lui Het" nu se specifica nicăieri! În analele asirienilor se vorbea deseori despre o „ţară a hatilor", dar nicăieri nu se preciza poziţia ei geografică.

Printre hieroglifele egiptene se întîlnea, de asemenea, grupul HT, care se putea vocaliza het, hati, hiti etc.[1], denumind un

[1] Pînă astăzi multe cuvinte egiptene se vocalizează convenţional, fiindcă egiptenii, în scrierea curentă, nu foloseau vocale. Astfel cititorul de astăzi nu e sigur de pronunţia originară corectă.

Sigiliul lui Tarkumuwa

popor necunoscut istoricilor pînă în secolul trecut. În templul din Karnak o inscripție hieroglifă arăta că faraonul Ramses al II-lea încheiase un tratat cu regele HT-ilor, redactat pe o tăbliță de argint, *„tratat bun, de pace și frăție, care consfințește pacea între noi pe vecie"*.

Istoricii nu prea luau în seamă că, încă de pe atunci, se stabileau păci și prietenii „pe vecie", fiindcă de bună seamă știau prea bine cît durează veșnicia tratatelor ; ei își puneau întrebări mai chibzuite : cine erau acești HT ? Și deodată, în mijlocul nedumeririi generale, un tînăr profesor de la Oxford, A. H Sayce, pasionat cercetător ai civilizațiilor antice, interveni în discuțiile savanților consacrați și afirmă cu tărie că poporul misterios era *poporul hitit !*

În 1887, o țărancă egipteană din Tell-el Amarna, sat așezat pe cursul superior al Nilului, aruncă în străinii care o tot opreau de la treabă cu niște bucăți de pămînt de lînga coliba ei. „Străinii" erau egiptologi și, spre surpriza lor, constatară că „proiectilele" furioasei femei erau *tăblițe de argilă arsă cu inscripții cuneiforme !* Cercetîndu-le, ei stabiliră nici mai mult nici mai puțin că tăblițele acelea alcătuiau cea mai importantă arhivă egipteană descoperită pînă atunci : arhiva lui Amenophis al IV-lea, scrisă în cuneiforme accadiene ! Dar două tăblițe, deși erau scrise în cuneiforme (scriere încă de pe atunci descifrată), nu puteau fi înțelese, fiind redactate într-o limbă necunoscută. Ele fură numite „scrisorile Arzawa" deoarece erau adresate suveranului din Arzawa, una din cetățile hititilor, și se crezu astfel că erau scrise în hitită.

Datorită unor astfel de indicii și a altora de mai mică importanță se găsi numele poporului care trata cu puternicii egipteni ca de la egal la egal. Dar apărea acum o altă necunoscută : *limba lui.*

În 1902, trei savanți scandinavi, Knudtson, Brugge și Torp, lansară o ipoteză care făcu senzație și care mai tîrziu se adeveri : limba scrisorilor Arzawa era indo-europeană ! Aceasta însemna că hitiții, cu care Ramses încheiase pace și prietenie „veșnică", hitiții, care aveau în arhiva lui Amenophis tăblițe scrise în propria lor limbă (lucru care arată că avuseseră un rol de primă importanță în Orientul Antic), puteau fi de origine indo-europeană.

Între timp, în marile muzee din apusul Europei se adunau numeroase documente hitite : sigilii cu inscripții cuneiforme și hieroglife ; cupe, socluri și chiar statui cu același fel de inscripții.

Apărea astfel o altă enigmă : caracterul dublu al scrierii hitite, care era cînd cuneiformă, cînd hieroglifică.

Lumea cercetătorilor antichității era nedumerită, contrariată de această... reacție în lanț a misterelor hitite. Se hotărî atunci cercetarea celor două cetăți bănuite a fi fost hitite : cea de la Bogaz-köi, sat pe fluviul Kizil-Irmak din centrul Turciei, și cea de la Djerablus, pe Eufratul superior, la granița Turciei cu Siria.

La Bogaz-köi, în 1906, învățatul Hugo Winkler făcu o descoperire epocală : găsi chiar capitala hititilor, Hatușaș, iar în anii următori scoase din pămînt *13 000 tăblițe de lut ars* acoperite cu cuneiforme ; era *arhiva capitalei hitite !* Mai mult, Winkler găsi acolo corolarul inscripției de la Karnak, *tăblițele acordului încheiat între egipteni și hitiți !*

Winkler citea unele tăblițe îndată ce le descoperea, fiindcă erau scrise în cuneiforme accadiene și în limba accadiană. Dar multe erau intraductibile, asemenea tăblițelor Arzawa, deoarece, în cuprinsul

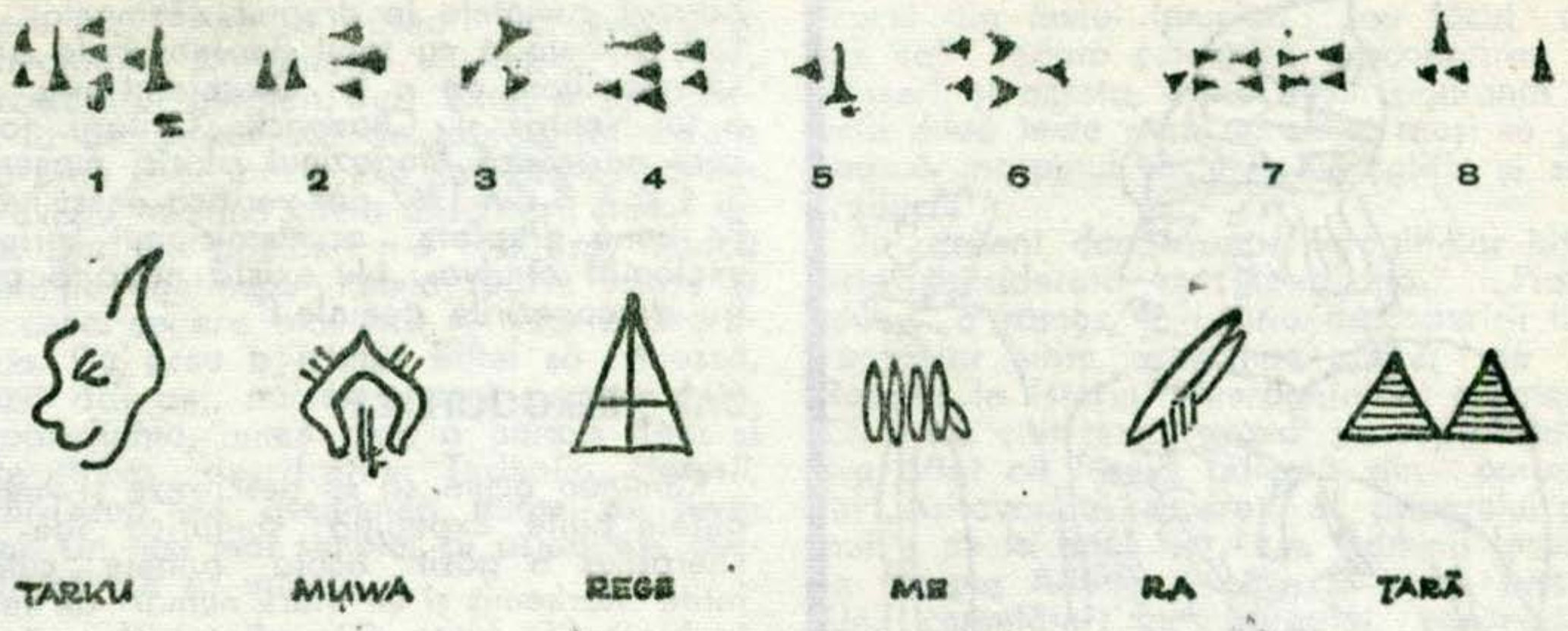

Textul cuneiform şi cel hieroglific de pe sigiliul lui Tarkumuwa

lor, cuneiformele accadiene transcriau o limbă necunoscută încă : limba hititilor.

Cel care a găsit cheia a fost savantul ceh Bedrich Hrozny. În 1915 el a reuşit să descifreze scrierea cuneiformă hitită.

SIGILIUL LUI TARKUMUWA

Începutul dezlegării enigmaticei limbi se datoreşte unui sigiliu, numit mai tîrziu al lui Tarkumuwa, care avea două texte hitite, evident paralele, unul cuneiform, celălalt hieroglific (figurile de mai sus)

Primul orientalist care a avut în mînă acest sigiliu a fost A. D. Mordtmann, care se ocupa cu descifrarea inscripţiilor cuneiforme de la lacul Van. Textul începea din locul arătat de indexul personajului, arăta Mordtmann în 1872. Grupele de cuneiforme cu numărul 1, 6, 7 erau ideograme ; nr. 1, în sistemul babilonean. era un determinativ pentru nume de persoane ; nr. 6, în acelaşi sistem, era ideograma pentru rege ; iar nr. 7 era determinativul pentru nume de ţări. Sensul legendei era deci : X, rege al ţării XX. Rămîneau de citit numele regelui şi numele ţării. Soluţia lui Mordtmann a fost :

2 tar, 3 kum, 4 dim, 5 me — pentru rege şi : 7 tar, 8 sun — pentru ţară deci : *Tarkumdime, regele ţării Tarsun.*

Dar Mordtmann credea că Tarsun era o ţară locuită de armeni, pe lîngă lacul Van.

Mai tîrziu, A. H. Sayce, stabili, studiind cascheta şi încălţămintea regelui, că era vorba de un suveran hitit şi fu de părere că semnele cuneiforme erau hitite şi că exista o corespondenţă între ele şi celelalte semne de pe sigiliu, cele hieroglifice.

Astăzi, cînd scrierea hitită se consideră dezlegată, legenda se citeşte : *Tarkumuwa, regele ţării Mera.*

„ACUM MÎNCAŢI PÎINE ŞI BEŢI APĂ"

Cînd a început descifrarea la Bogazköi, savantul ceh Bedrich Hrozny, cunoştea sigiliul. Dar atenţia i-a fost atrasă de o frază din alt text hitit cuneiform care conţinea ideograma sumeriană pentru pîine : *ninda.* Transcrisă cu litere latine, fraza arăta aşa :

NU NINDA-AN EZZATENI VADAR-MA EKUTTENI

Era o frază în misterioasa limbă a tăbliţelor Arzawa, limbă pe atunci necunoscută [3], limba hitită. Hrozny era partizan al teoriei scandinave, după care hitita era o limbă indo-europeană. Modificările flexionare ale cuvintelor hitite, obţinute prin transcrierea cuneiformelor, îi întăreau această convingere. Iată raţionamentul său lingvistic :

Obiectul propoziţiei (adică acuzativul) era acel *ninda* (pîine), fiindcă avea terminaţia *an,* caracteristică acuzativului. Dacă e vorba de pîine, ce verb i s-ar potrivi acestui cuvînt mai bine decît *a mînca ?* Oare *ezzateni* nu era forma hitită a verbului *ezzan* din vechea saxonă ? Apropierea nu era exclusă, dacă hitita era o limbă indo-europeană. Terminaţia *en* i se păru lui Hrozny ca fiind terminaţia persoanei a doua plural. Astfel cuvîntul întreg se putea traduce prin *mîncaţi.* Palpitînd de nerăbdare, Hrozny căută mai departe : *vadar* nu însemna oare apă ? (voda în slavă.

[3] La epoca aceea, cuneiformele hitite se puteau citi, dar nu înţelege. Cu alte cuvinte se cunoştea valoarea fonetică a fiecărui semn, căci semnul era accadian, deci cunoscut, fiindcă scrierea accadiană se descifrase. Dar cînd valorile fonetice se puneau unele lîngă altele, nu se înţelegea nimic, fiindcă limba scrierii, adică hitita, era necunoscută. Astăzi se petrece acelaşi lucru dacă ne cade sub ochi un text cu litere latine, dar într-o limbă pe care nu o cunoaştem · citim textul, dar nu-l înţelegem. De pildă : FIRUZMENDLIK (victorie, în turceşte).

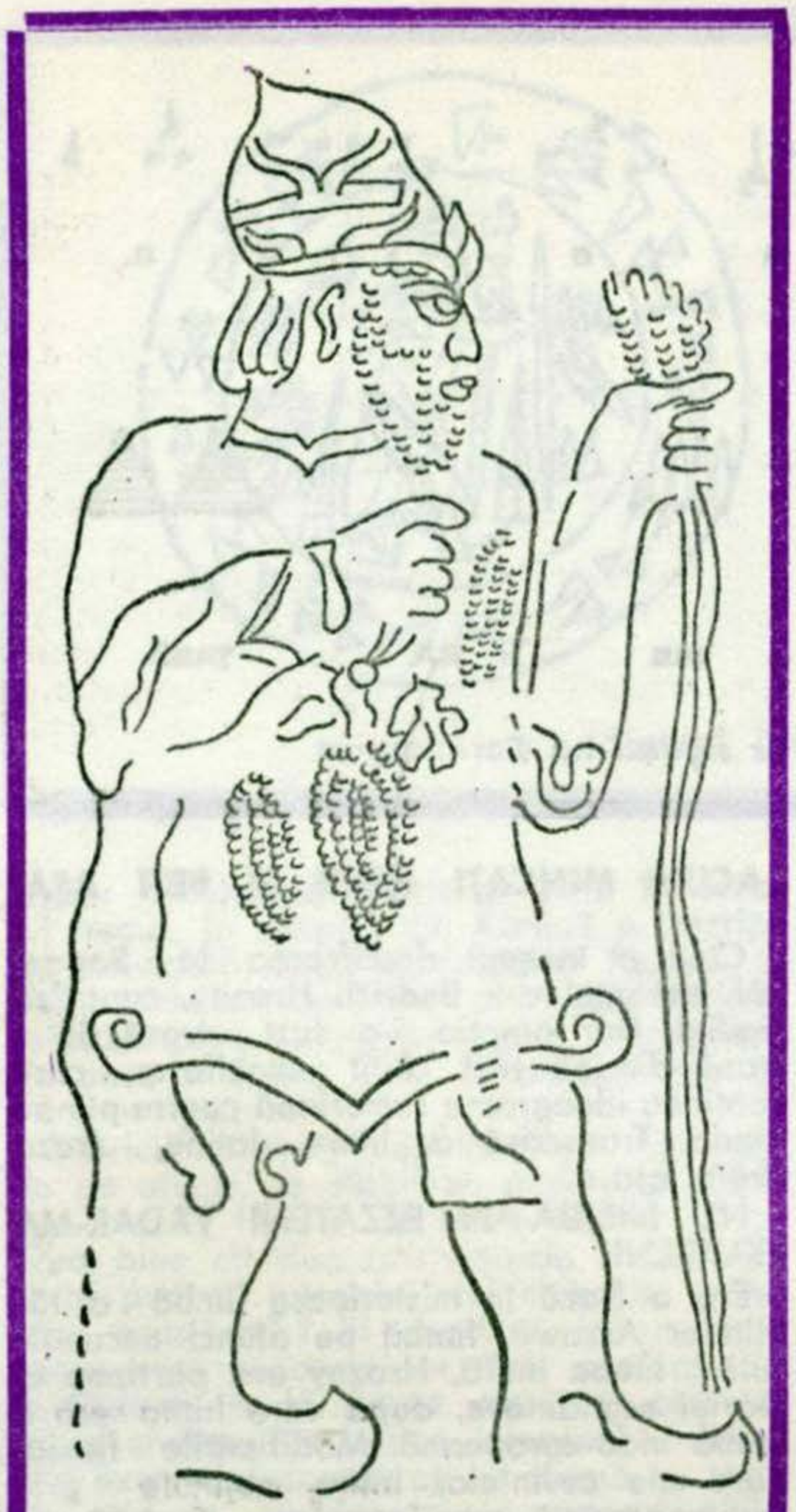

Zeul hitit al vegetației, pe un basorelief din Ivriz. De remarcat îmbrăcămintea caracteristică și încălțămintea cu vîrful arcuit

wattar în vechea saxonă, *water* în engleză.) Iar *ekutteni* nu putea fi o formă a verbului *a bea* ? Iar acel *Nu* de la începutul propoziției hitite nu însemna oare *acum*, prin analogie cu englezul *now* ? Oare toată propoziția nu se putea traduce prin : *acum mîncați pîine și beți apă* ? Desigur că se putea ! Și Hrozny citi cu voce tare propoziția pe care acum o înțelegea și i se păru că după o tăcere de 3 500 de ani auzea primele cuvinte hitite !

Mergînd mai departe pe această cale, folosind aceleași raționamente lingvistice, Hrozny traduse întreaga scriere hitită cuneiformă. Ziua de 15 decembrie 1915, cînd a citit la Berlin comunicarea despre cercetările sale, a fost ziua de naștere a *hititologiei*.

Metoda savantului ceh era oarecum particulară : mai întîi a *tradus* limba, apoi a *potrivit* cuvintele în dreptul semnelor. A fost o metodă cu totul deosebită de a lui Champollion, de a lui Grotefend sau de a lui Ventris și Chadwick. Cititorii noștri care păstrează *Magazinul istoric*, numerele 2, 4 și 7, 8 din 1967 pot verifica acest lucru. Pe bună dreptate academicianul Luria a exclamat cîndva: „Nu există metodă pentru descoperirile geniale !"

DAR HIEROGLIFELE ?

Rămînea acum să se descifreze și hieroglifele hitite. Expediția științifică de la Djerablus a găsit acolo ruinele cetății hitite Karkemiș și un mare număr de texte în hieroglife hitite. S-a aflat astfel că hitiții făcuseră parte din două mari colectivități : una care scria cuneiform, cu centrul la Hatușaș, și alta care scria hieroglific, cu centrul la Karkemiș. Dar cauza pentru care unii scriau într-un fel, iar ceilalți în altfel nu este încă lămurită. Hitiții de la Hatușaș erau, fără îndoială, influențați de accadieni, fiindcă scriau cuneiform, însă cei de la Karkemiș foloseau o scriere hieroglifică autonomă, cu totul diferită de hieroglifele egiptene. De la cine o împrumutaseră ? Sau cum și de ce o inventaseră, cînd aveau la îndemînă atîtea alte modele consacrate ?

Dacă în privința formei scriptice (ductus-ul, cum se cheamă în știință) cuneiformele hitite erau aproape identice cu cele accadiene, nu tot așa era situația hieroglifelor hitite față de cele egiptene. Între acestea din urmă nu exista nici o corespondență, nici măcar de aspect exterior, de traseu scriptic, adică de ductus.

Descoperirea unor texte hitite paralele în cuneiforme și hieroglife ar fi rezolvat problema. De altfel, găsirea unor texte paralele, din care unul să fie traductibil, este visul cel mai frumos al tuturor decriptorilor, căci astfel de texte ușurează o muncă de obicei titanică. Se știe doar că Champollion a descifrat primele sale hieroglife datorită textelor paralele de pe piatra de la Rosette.

Sigiliul lui Tarkumuwa, care cuprindea un astfel de text hitit, era prea scurt. Totuși începutul s-a făcut datorită existenței lui, iar cel care a găsit primele sensuri a fost supranumitul „taica părintele cu turban turtit" A. H. Sayce. El a arătat corespondența dintre două semne hieroglife și cuneiforme de pe sigiliul lui Tarkumuwa : rege și țară, *sar* și *mat* ; tot A. H. Sayce a mai identificat hieroglifele *țară* și *zeu* într-o inscripție din sanctuarul hitit de la lazilikaia (lîngă Bogaz-köi). Savanții care s-au ocupat în continuare de hieroglifele hitite nu au făcut prea mari progrese, reușind să descifreze doar cîteva semne, printre

care hieroglifa *a face*. Cunoştinţele despre această enigmatică limbă aveau să se încheie aici ? Aşa se părea ! Dar surprizele arheologice sînt uneori uluitoare. În 1934, cercetătorul german Kurt Bittel a descoperit la Bogaz-köi 300 de tăbliţe, dintre care 100 erau *bi-scriptice*. Era limpede că savanţii aveau în mînă cheia descifrării limbii hitite. Dar din păcate n-a fost aşa, fiindcă tăbliţele conţineau texte foarte scurte şi — ceea ce era mai rău — foarte degradate. Cu greu a izbutit Bittel să citească, după doi ani, numele unui suveran hitit, Suppiluliuma, nume care a permis apoi şi alte cîteva descifrări : *Tudhalia, Hatusil, Urhi-Tesup*, de asemenea nume de suverani. Un text mai simplu, cu asiduitate căutat, întîrzia să apară.

PIATRA LEULUI DE LA KARA-TEPE

Abia în 1947, orientalistul Helmuth Bossert îşi văzu visul cu ochii. La Kara-tepe se descoperi o statuie, „Piatra leului" (mai tîrziu s-a văzut că ieul era de fapt taur, pe care erau gravate două texte : unul proto-fenician, deci descifrabil, celălalt hieroglific hitit. Bossert însă nu ştia dacă textele aveau acelaşi conţinut. Franz Steinherr, pasionat şi el de această problemă, reuşi să lămurească lucrurile.

În textul fenician figura o frază *„...şi am făcut cal din cal, scut din scut, armată din armată..."*. Într-o seară, Steinherr, obsedat de enigmaticele hieroglife hitite, observă în textul hitit de pe „Piatra leului" un şir de ideograme : cal, a face, cal, şi îşi dă seama pe loc că găsise traducerea frazei din textul fenician : „au făcut cal din cal". Îndată comunică descoperirea lui Bossert, şi acesta, avînd acum siguranţa că cele două texte erau paralele, reuşi să găsească începutul textului hieroglific şi să-l traducă.

În prezent descifrarea hieroglifelor hitite este considerată ca îndeplinită. „Piatra leului" a rămas, în istoria descoperirii hieroglifelor hitite, asemenea pietrei de la Rosette în istoria hieroglifelor egiptene. Cînd s-a citit textul gravat pe suprafaţa ei s-a aflat că fusese ridicată din porunca lui „Asitavanda, suveran al poporului danun", pe la anul 730 î.e.n. Danunii locuiau în Cîmpia Adana de azi, în sudul Turciei. Unii cercetători au apropiat consonanţa numelui lor de acela al danailor, vechiul nume al grecilor.

Fiind posibilă acum citirea tuturor textelor hitite, s-a ajuns să se cunoască în bună parte istoria *„misterioşilor HT"*. Un popor care a fost uitat cu totul de istorie a ieşit la lumină în mai puţin de 70 de ani. Prin intermediul inscripţiilor în cuneiforme şi hieroglife s-a aflat că patimile distrugătoare, luptele fratricide şi incestuările au caracterizat viaţa stăpînilor din Hatuşaş şi Karkemiş. Regii hitiţi au ascultat de aceleaşi legi nescrise, recunoscute sau contestate, care înalţă popoare şi ucid civilizaţii. Pietrele şi pămîntul ars de la Bogaz-köi şi Karkemiş, strămutate azi în Muzeul hitit din Ankara, rămîn un ultim vestigiu al apusei splendori hitite.

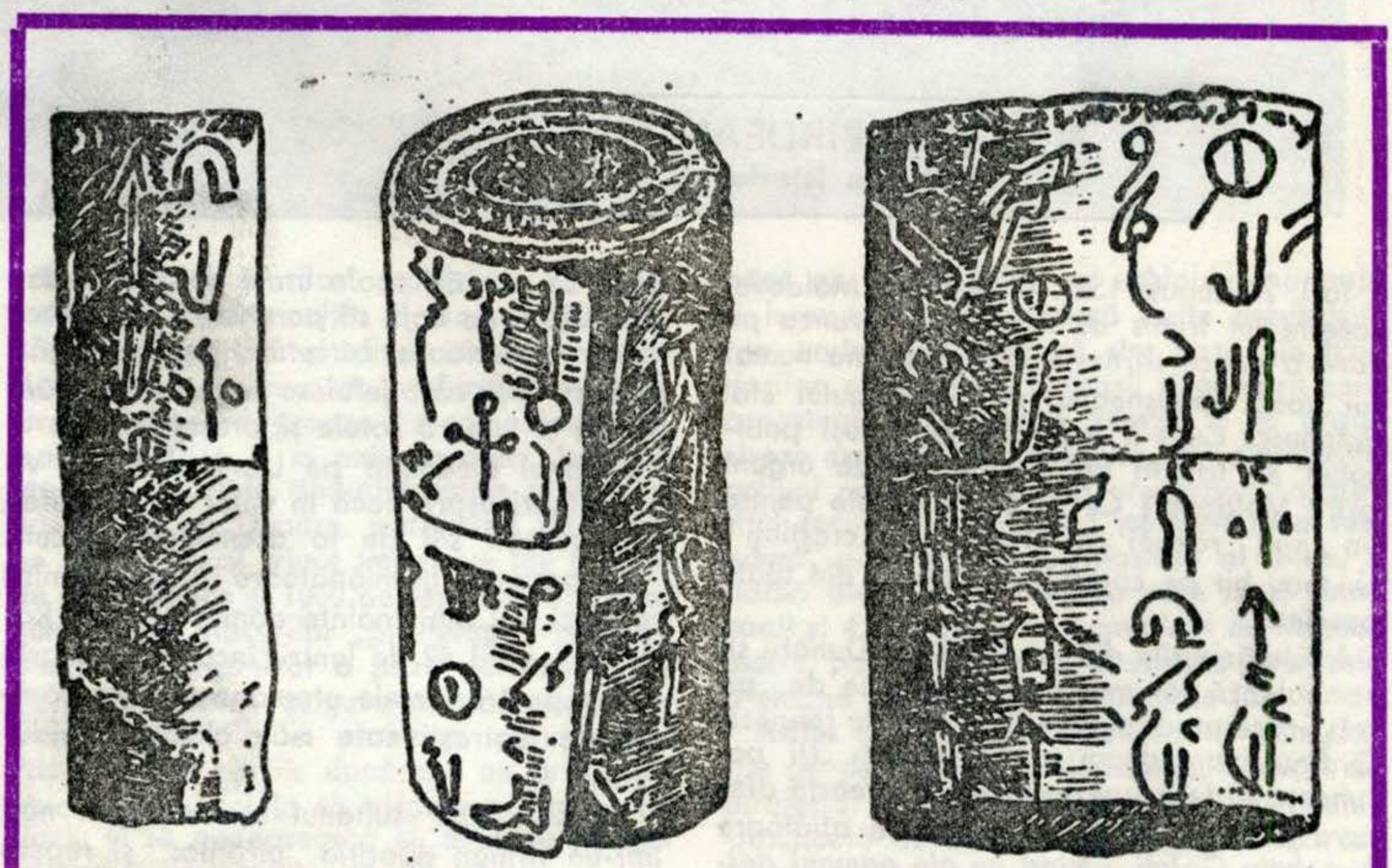

„Scrisori" hitite în formă de fişii de plumb rulate

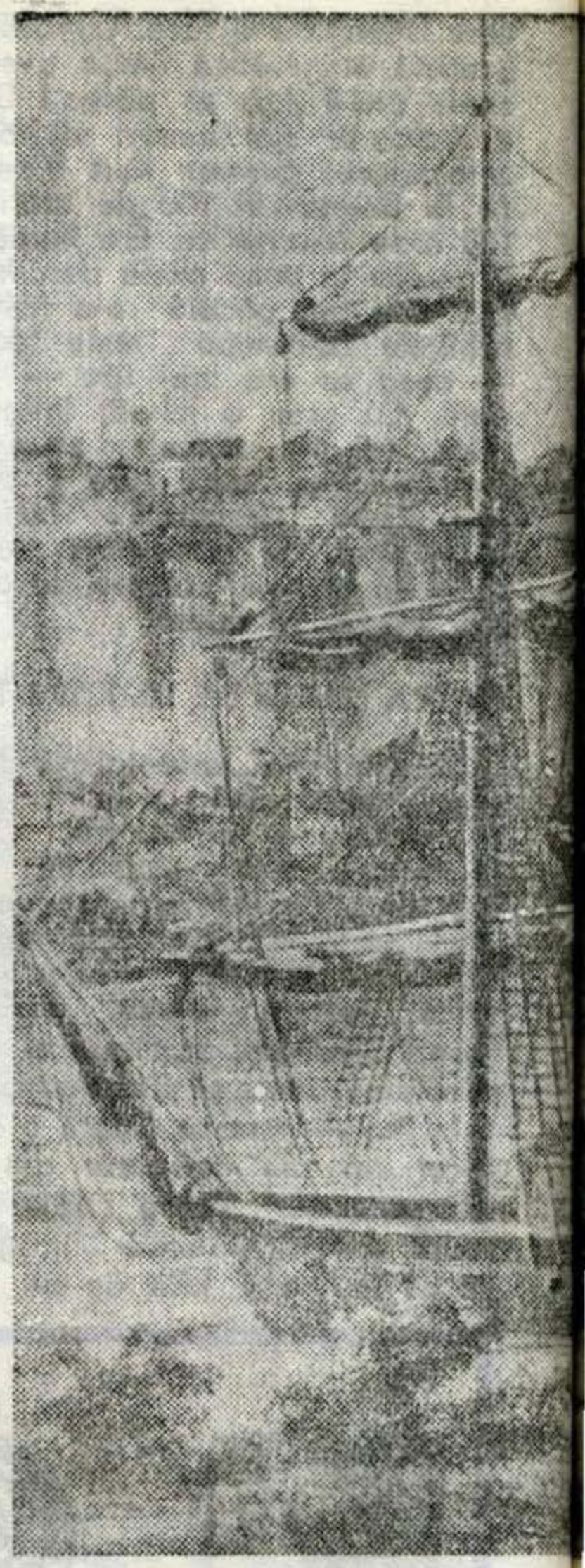

Brăila şi împrejurimile. Litografie de epocă după Alois von Saar

HAIDUCII DE PE DUNĂRE

NICOLAE BÎRDEANU
doctor în istorie

Iaşi, 20 august 1565. În capitala Moldovei sosește un trimis al sultanului. Porunca pe care o aduce stîrnește îngrijorare nu numai lui vodă Lăpușneanu, ci și întregului sfat domnesc. Ce s-a întîmplat ca însuşi padișahul să trimită un firman atît de urgent către Moldova ? Ce se cere ? Oaste pentru un nou război al Porții cu creștinii ? Un nou bir pe capul țării ? Nimic din toate acestea.

În stufărișurile din jurul bălților Dunării se semnalează tot mai puternice baze de „piraţi" care atacă vasele turcești și le jefuiesc. Ordinul către domn sună răspicat: *„Îți poruncesc să te ocupi personal de această afacere și să înarmezi toate caicele aflătoare la schela Galați, urcînd pe ele oameni destoinici, care să cerceteze toate locurile cunoscute ca puțin sigure sau primejdioase. Dacă se va găsi acolo urme de refugiu sau ascunzișuri de hoți, să poruncești să se facă cele mai serioase cercetări, pentru a găsi pe răzvrătiții care jefuiesc negustorii, supără raiaua și tulbură satele și orașele".*

Sultanul amenință pe Lăpușneanu că va lua măsuri aspre dacă în viitor nu va putea opri supușii săi de la asemenea atacuri.

O poruncă asemănătoare fusese trimisă cu cinci ani mai înainte domnului Țării Românești, cînd 62 de luntrii încărcate cu grîu și orz pentru bazele otomane au fost părăsite de luntrașii care s-au alăturat haiducilor.

În anul 1568 sultanul semnala din nou într-un firman apariția „piraților" și repeta în aceiași termeni porunca de a se depune toate eforturile pentru a curăți Dunărea de ei.

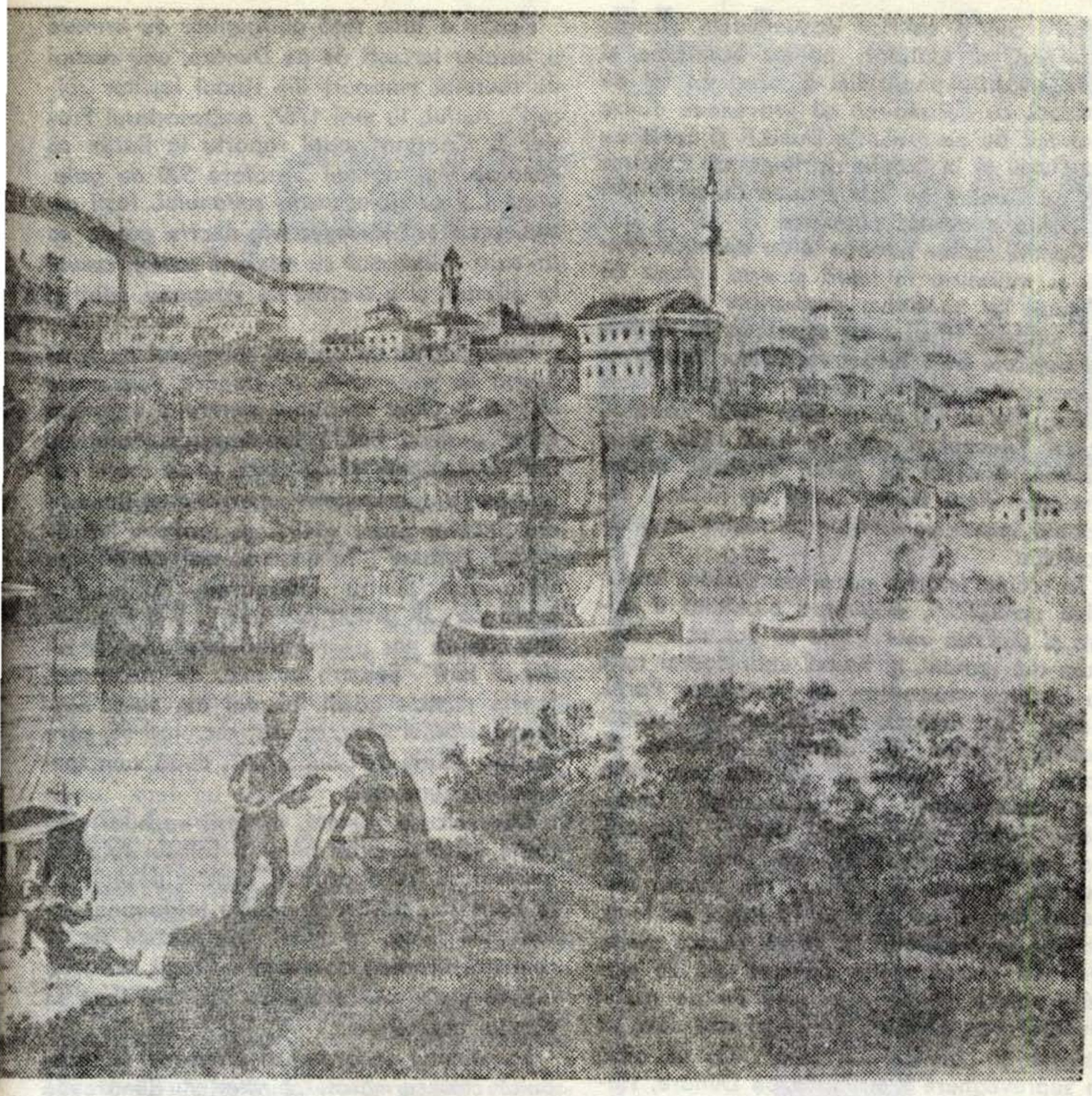

În ciuda măsurilor represive, loviturile haiducilor s-au înmulțit. Ei atacau prin surprindere, apărînd și dispărînd cu repeziciune, după ce luau sau scufundau încărcătura, răspîndind groaza în echipajele otomane. În 1574 și în anii următori, haiducii atacă în repetate rînduri raialele turcești și vasele de pe Dunăre, paralizînd navigația pe fluviu. Turcii trimit împotriva lor o flotă de cinci galere și 1000 de ieniceri. Neputînd pune capăt atacurilor „piratерești", Imperiul otoman a organizat o pază permanentă a Dunării pentru asigurarea transporturilor. S-au stabilit flotile otomane permanente. Pașalele din părțile dunărene au primit însărcinarea specială să asigure navigația pe fluviu și să pedepsească cu asprime pe toți „tîlharii" care aveau să fie prinși.

Flotilele turcești erau într-o continuă stare de alarmă. Pașalele din raialele de la Dunăre au trimis caice cu echipaje înarmate și iscoade să scotocească toate ascunzișurile, unde se credea că sînt baze ale haiducilor, să cumpere luntrașii și pescarii care cunoșteau date despre aceștia și să organizeze expediții de pedepsire. Dar nici aceste acțiuni nu au pus capăt atacurilor. La sfîrșitul secolului al XVII-lea pe Dunăre a fost adusă, din porunca lui Mustafa al II-lea, o flotilă alcătuită din 40 de vase mari *(barconi)* și 4 mici galere, comandate de Mezzomorte, pentru a păzi și a asigura interesele otomane pe fluviu și pe malurile lui.

Astfel de exemple dovedesc că întîmplările de pe Dunăre se deosebeau radical de pirateria, în adevăratul înțeles al cuvîntului, practicată de corsarii englezi, francezi sau olandezi în acea perioadă, pe diferitele oceane și mări ale lumii. Așa-numiții „pirați" de pe Dunăre nu erau „tîlhari" sau

„hoți", cum îi califică documentele oficiale otomane, ci luptători pentru libertatea și independența poporului. Ei erau un fel de haiduci, cu deosebirea că proveneau dintre luntrașii de pe malurile Dunării și acționau pe fluviu și în bălțile de lîngă el. Haiducii de pe Dunăre au fost evocați de populație în doine și cîntece populare.

Domnii țărilor române le-au apreciat vitejia și măiestria în luptă și s-au folosit de ajutorul lor împotriva dușmanilor țării. Astfel, luntrașii români au contribuit la victoriile obținute de-a lungul veacurilor împotriva trupelor otomane de Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ioan vodă Viteazul, Mihai Viteazul și alții. În anul 1603, Radu Șerban, urmașul lui Mihai Viteazul, trecea Dunărea lîngă Brăila ajutat de haiduci acționînd împotriva turcilor pe malul drept al fluviului.

În scopul întăririi pazei pe Dunăre împotriva „piraților", stăpînirea otomană a admis și plutirea unor caice cu echipaje compuse din români, în timpul unor domni care se bucurau momentan de încrederea Porții. Astfel, în perioada lui Constantin Brîncoveanu, Poarta a aprobat armarea cîtorva caice domnești. Fiecare caic avea un comandant, 28 chiurecdgii (marinari), unul sau doi topdgii (tunari), un dumedgi (timonier), în total 31 de oameni fiecare. Ei primeau din partea vistieriei statului de la 7 la 15 taleri pe lună, postav pentru haine și făină pentru pîine. Dintr-un document ce datează din 26 mai 1696 reiese că anumite sate de pe malul Dunării erau obligate, pe lîngă alte dări, să asigure și „oameni de șăici". Ca să aibă în supraveghere luntrile de pe Dunăre, stăpînirea a obligat pe cei ce posedau asemenea mijloace să dea o dare numită „birul șăicilor".

Țărilor române li s-a impus să întrețină șantierele de construcție a vaselor și să contribuie la armarea (încadrarea cu marinari) acestora. Astfel, din ordinul sultanului, domnul Grigore Ghica a trimis pe marele comis Dumitrașcu Suțu la Giurgiu ca să ia legătura cu Ahmed pașa, amiralul Dunării, pentru a discuta asigurarea transporturilor pe fluviu și pentru „a aranja afacerea a 5 bărci mari de război". Acțiunile „piraților" au continuat însă : 19 corăbii cu cherestea pentru Constantinopol nu au mai ajuns la destinație. Domnul a respins pretențiile Porții, care cerea să i se dea din nou cantitatea respectivă de cherestea ; el a motivat că nu era vinovat de pierderea celor 19 corăbii.

Pentru a face față obligațiilor de armare a vaselor turcești de pe Dunăre, unii domni au recrutat marinari din rîndul foștilor „pirați". Astfel, în mai 1787, ambasadorul Prusiei la Constantinopol raporta la Berlin că Nicolae Mavrogheni *„înrolase 500 de galeongii [...] pe galeoanele sultanului, foști pirați, cruzi și neînduplecați, pentru garda sa pe care o îmbracă cu mintene scurte, cusute cu găetan, și o înarmă cu iatagane, săbii și lăncii"*.

Folosindu-se de ordinul sultanului de a se ocupa de securitatea pe Dunăre, Alexandru Moruzi a cerut aprobare pentru a organiza chiar o mică flotilă românească, compusă din *„bolozoane, șăici, caice și de toate vasele de pe apa Dunării"*, motivînd că aceasta era necesar *„spre săvîrșirea înaltelor împărătești porunci"*. În hrisovul dat de Enache Văcărescu pentru înființarea flotilei, se arată că *„în grabă căutatu [...] și am găsitu cîte un vas pentru trebuința fiecărui județ al țării"*. Șeicarii au fost, de asemenea, foarte repede găsiți. Numai din satul Beșleaga, județul Ilfov, au fost recrutați 50, care au fost scutiți de „angarale", după cum specifică documentul.

Dar șeicarii români, urmașii vechilor „piați", sabotau prestațiile în folosul turcilor, împiedicau transporturile, fugeau deseori de la bord sau părăseau pentru totdeauna vasele. De pildă, în 1794, toți șeicarii de la cele trei ceamuri domnești au fugit, datorită muncii grele pe care erau siliți s-o facă la căratul cherestelei.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, „pirateria" dunăreană a luat proporții. Adeseori treceau de partea „piraților" sau săvîrșeau fapte similare înșiși marinarii puși să facă paza fluviului. În timpul răscoalei condusă de Tudor Vladimirescu, un detașament de marinari și oameni din port care făceau paza la Galați, au omorît pe toți negustorii turci în frunte cu zabetul (reprezentantul comercial) și au pus mîna pe corăbiile otomane. Cele șase tunuri luate de pe corăbii au fost date de căpitanul Vasile Caravia armatei lui Al. Ipsilanti.

Documentele consemnează apoi, tot mai sporadic, fapte ale haiducilor de pe Dunăre — luptători contra asupririi străine. În noile condiții istorice ale frămîntatului secol al XIX-lea ei s-au încadrat, desigur, în lupta generală a poporului pentru independența socială și națională.

Unde a fost „CONSTANTINIANA DAPHNE"?

A. DECULESCU

De-a lungul Dunării, în porțiunea care delimitează spre sud țara noastră, romanii au construit, cu scopul de a-și apăra imperiul, pentru interese militare și economice, cetăți fortificate și turnuri de observație. Natural, cele mai multe construcții erau situate pe malul drept al Dunării, care secole întregi a constituit frontiera imperiului. Dar și pe malul stîng, în Banat, Oltenia și Dobrogea, mai cu seamă după transformarea Daciei în provincie romană, s-au construit puncte fortificate. O enumerare a lor a fost făcută de marele istoric al Imperiului roman de răsărit, Procopius din Cezareea, care în lucrarea „Despre construcții" *(De aedificiis)* a citat și uneori chiar a descris sumar castrele ridicate de împărații romani și restaurate în secolul al VI-lea e.n. de împăratul Justinian. Deși panegirică, lucrarea are o mare importanță, constituind, prin datele pe care ni le procură, un izvor însemnat pentru cunoașterea trecutului nostru.

Printre fortificațiile descrise pe malul stîng al Dunării se află și cetatea Daphne, construită de Constantin cel Mare în fața cetății Transmarisca. Numele acestei cetăți a fost pomenit de istoricul Ammianus Marcellinus cu două secole înainte de Procopius, dar localizarea dată de el e imprecisă. Din nefericire, identificarea ei pe teren nu a fost rezolvată pînă în prezent, deși aici este vorba de o lucrare militară importantă, așa cum reiese din descrierea lui Procopius, precum și dintr-un fapt revelator : împăratul Constantin cel Mare a bătut monede comemorative cu legenda „Constantiniana Daphne". Meritul lui Procopius este că el o situează ceva mai precis, deși a trăit cu două secole mai tîrziu. Iată cum vorbește el în *De aedificiis* despre această cetate : „Urmează fortăreața Transmarisca, căreia pe continentul din față îi răspunde Daphne, un castel întemeiat odinioară de împăratul Constantin ;

Amforă romană găsită într-un mormînt din secolul al IV-lea e.n. la Curcani, în punctul Potcoava

căci el a socotit că este necesar să fie aci garnizoană pe ambele maluri ale fluviului. Cu vremea însă barbarii au distrus-o cu totul, dar împăratul a rezidit-o din temelie."

Pe baza acestei descrieri, cercetătorii străini au fixat amplasamentul acestei cetăți la gura Argeșului, adică la Oltenița. Tocilescu a afirmat însă, și pe bună dreptate, că la Oltenița nu putea fi situată

Daphne pentru că aci regiunea e frecvent inundabilă, ci la Spanțov, comună aflată la 14 kilometri est de Oltenița. Vasile Pârvan, nemulțumit de aceste ipoteze, a făcut explorări la Chirnogi, Ulmeni, dar fără rezultat. În felul acesta, din lipsa materialului arheologic, identificarea fortăreței se găsea pînă de curînd încă în stadiul unor vagi supoziții.

S-au adăugat însă o serie de elemente noi, care pot contribui la lămurirea acestei chestiuni.

Între anii 1936 și 1938 s-au găsit în raza comunei Curcani două monede de aur, una a împăratului Jovian (363—364 e.n.) și alta a urmașului său la tronul Imperiului roman, Valens. Prezența lor în acest punct a fost pusă în legătură cu trecerea pe aci a trupelor lui Valens în prima campanie contra goților (367 e.n.). Într-adevăr, piesele găsite se aflau la suprafața pămîntului într-o stare de conservare perfectă, dovedind că nu au fost de loc în circulație. Una dintre ele, *solidul* lui Valens, emis numai cîteva luni, datează astfel evenimentul.

Această descoperire monetară a avut darul să sădească bănuiala că urmele cetății Daphne ar putea fi găsite prin aceste părți. (Vezi figura de mai jos.)

Spre a ne da seama de locul ales de împăratul Constantin pentru construcția cetății, trebuie să luăm în considerare motivele care l-au determinat să înființeze acest cap de pod, cît și configurația geografică a regiunii nord-dunărene din fața Transmariscei. Este probabil că, așa cum afirmă și prof. univ. D. Tudor, fortăreața a fost clădită între anii 324 și 328, odată cu lucrările de la Sucidava (Celei) și cu doi ani înainte de terminarea lucrărilor de construcție a noii capitale, Constantinopol. Strămutarea capitalei era o recunoaștere a hegemoniei Orientului, iar lucrările militare ale lui Constantin cel Mare în nordul Dunării aveau un scop strategic: consolidarea cuceririlor făcute prin luptele contra sarmaților și goților, apărarea capitalei și asigurarea expansiunii economice în nordul Dunării. Transmariscа, înființată pe malul drept al Dunării, avea o situație dominantă asupra văii și gurii Argeșului. Cînd

Constantin cel Mare reocupă, după 324, cîmpia olteană și munteană, el concepe ridicarea unei fortărețe pe malul stîng al Dunării, pentru trecerea lesnicioasă a fluviului. Nicăieri o trupă nu putea fi transportată mai ușor în aceste regiuni ca la Oltenița. Spanțovul e cu totul inapt pentru asemenea operații. Fortăreața nord-dunăreană trebuia să fie cît mai aproape de Dunăre, iar pentru supravegherea circulației pe Argeș, cît mai aproape de rîu. Din examinarea topografică a regiunii, pornind de la gura Argeșului în sus, abia la Curcani (14 km nord de Dunăre) începe a doua terasă a fluviului. După un calcul făcut pe o perioadă de 30 de ani, Vâlsan a constatat că apele Dunării au o fluctuație anuală de 5,71 m. Îndată ce creșterea depășește 6 m, terenul orașului Oltenița se află sub apă. Reiese că punctul cel mai apropiat de Dunăre și de Argeș ferit de inundație e terasa actualei comune Curcani. Adăugăm că toți istoricii străini și români care s-au străduit să fixeze sediul cetății Daphne n-au luat în considerare sau au ignorat faptul important că Argeșul, înainte de a-și fi găsit albia actuală, avea încă două brațe. Primul braț pornea pe malul stîng al rîului de astăzi, în mijlocul comunei Curcani, și se vărsa în Dunăre lîngă Oltenița. Al doilea braț începea pe malul drept, la nordul comunei Clătești, și se dirija spre vest.

În anul 1959 în partea de nord-vest a comunei Curcani a fost descoperită ceramică veche. M-am hotărît să fac investigații pe teren. Am colectat un însemnat material arheologic, care demonstrează că pe terenul acestei comune, care datează de mai puțin de un secol, au fost în vechime trei așezări : una la nordul comunei, alte două chiar sub locuințele sătenilor, la sud-vest și sud-est. Materialul cules provine din diferite culturi începînd cu cea din Boian și pînă în epoca feudală timpurie. E vorba deci de așezări suprapuse pe o perioadă destul de lungă, scoase în evidență prin descoperiri întîmplătoare. Toate cele trei așezări conțin ceramică din secolul al IV-lea e.n. În afară de materialul getic și cel care aparține culturii Sîntana-Cerneakov, s-au găsit aci vestigii arheologice care atestă prezența elementului romanic în cursul secolului al IV-lea. Ele constau, în afară de ceramică, din cărămizi, păstrate fragmentar, extrem de dure, avînd grosimea cărămizilor bizantine și care erau probabil confecționate pe loc din argila terenului comunei, cunoscută și astăzi prin calitățile ei. Unele din aceste cărămizi prezintă impresiuni trase cu degetul întocmai cu cele descoperite la Sucidava. De remarcat că pe cîteva fragmente se mai păstrează urme de mortar care conțin în compoziție cărămidă pisată. În cîmpia muntеană nu se cunoaște o altă așezare care să fi utilizat acest fel de cărămizi.

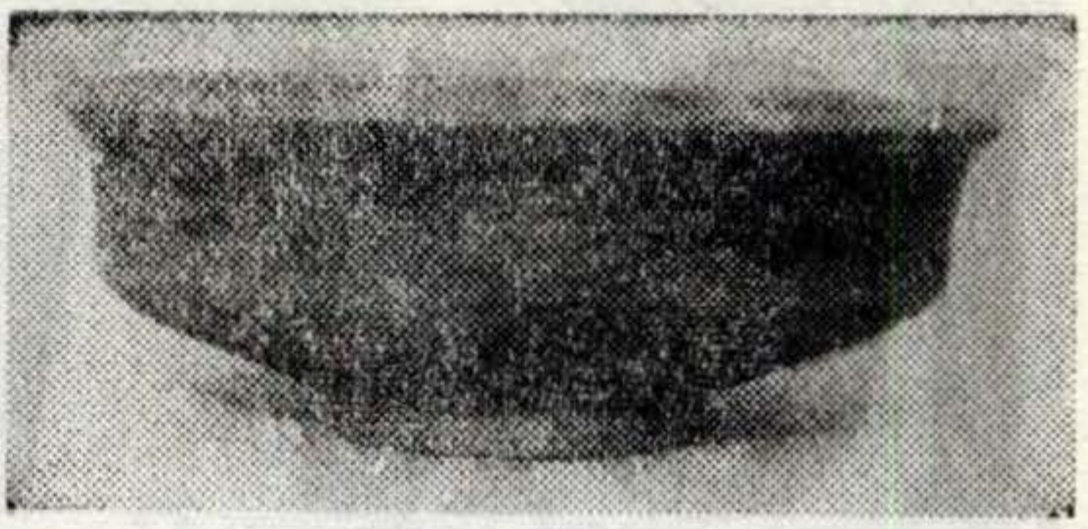

Vas din secolul al IV-lea descoperit la Curcani-Potcoava

Acestor urme li se adaugă dovezi de natură numismatică. În afară de cele două monede de aur amintite, au fost găsite alte trei monede de bronz, două din timpul împăratului Licinius, asociatul la tron al lui Constantin cel Mare.

Descoperirea, în anul 1964, a două morminte și recent a altor două din aceeași epocă confirmă existența unei necropole din secolul al IV-lea e.n. deasupra așezării de la Potcoava, pe terenul locuitorilor comunei Curcani.

Istoricul vienez Patsch a emis ipoteza existenței unei așezări în fața Transmariscei, pentru a justifica denumirea ei ca atare, fiind așezată dincolo de Dunăre. Una din așezările de la Curcani ar fi putut să fi fost denumită deci Marisca. Dacă numele acestei așezări este getic, roman sau gotic, este o altă problemă. Indiferent de originea numelui, așezarea exista.

Mai importantă este însă problema identificării cetății Daphne. Pentru controlul militar și economic de care avea nevoie Constantin cel Mare, doar terenul comunei Curcani se preta la o construcție fortificată. Aici se află punctul neinundabil cel mai aproape de Dunăre și în același timp aproape de Argeș, la începutul trifurcării acestuia. Pe baza materialului de care dispunem se poate presupune că *în așezarea veche de la Potcoava*, situată pe un dîmb înalt, ar fi putut fi situată misterioasa cetate, Constantiniana Daphne. Aici este un punct de observație admirabil pentru supravegherea Bărăganului, iar seara se văd luminile de pe partea cealaltă a fluviului, pe locul vechii Transmarisce.

Dovada peremptorie pentru identificarea fortăreței o constituie însă zidăria. Săpăturile preconizate de Institutul de arheologie vor fi, credem, edificatoare în acest sens.

Ceea ce se poate afirma totuși în prezent este că localizarea cetății Daphne, care s-a plimbat în mințile istoricilor prin Turtucaia, Oltenița, Spanțov și prin alte comune de pe marginea Dunării ar putea să dispară, ipoteza după care fortăreața împăratului Constantin ar fi situată pe terasa comunei Curcani avînd, mi se pare, mai multe temeiuri.

ION VODĂ CEL VITEAZ

conf. univ. dr. DINU C. GIURESCU

În 1575, una din tipografiile Cracoviei scotea cartea *„Adevărată descriere a războiului purtat de voievodul moldovean Ioan împotriva turcilor, de asemenea, cum și din ce pricină li s-a opus și s-a apărat cu bărbăție, ucigînd pe turci [...] dar a fost după aceea trădat în mod infam“*. Autorul, Bartolomeu Paprocki, aducea la cunoștință compatrioților săi luptele moldovenilor împotriva otomanilor din primăvara anului 1574. Faptele se impuseseră dintr-o dată atenției observatorilor politici, ca și istoricilor. Mai întîi pentru că o țară mică — Moldova — se împotrivea împărăției care de mai bine de 220 de ani, de cînd își trimisese primii oșteni peste Dardanele în Europa, nu făcuse decît să-și lărgească hotarele ; acum, în 1574, ea se întindea din Tunis peste nordul Africii, Orientul Apropiat pînă la hotarul Iranului, iar de aci, peste Asia Mică și Peninsula Balcanică, pînă spre părțile Slovaciei, ținînd sub ascultare și hanatul tătăresc din nordul Mării Negre. Dar surprinderea era cu atît mai mare, cu cît primele două luni de lupte, aprilie și mai, aduseseră mai multe victorii românilor care opriseră pe otomani la hotare și îi învinseseră.

Nu mai puțin de 328 de rapoarte oficiale și scrisori private, aflate pînă acum în diferite arhive, relatează evenimentele moldovene din anii 1572—1574, din timpul voievodului Ion ; iar cifra este sub realitate, întrucît actele interne otomane sînt încă necercetate.

Principele „John“

Cartea lui Bartolomeu Paprocki a fost tradusă în germană în 1576 și astfel cititorii din centrul Europei aflau de lupta românilor : editorul subliniază, de altfel, chiar în pagina de titlu, că lucrarea „a fost tradusă cît mai sîrguincios și tipărită spre folosul și mulțumirea națiunii germane“.

Scurt timp după aceasta, în 1578, alte două cărți se tipăreau în latină, limba de circulație largă a vremii. Cea dintîi o datorăm lui Ioan Lasicki. În ea sînt descrise împrejurările în care a fost înscăunat Ion Vodă. Cea de-a doua aparține cavalerului polon Leonnard Gorecki, și constituie cea mai amplă cronică străină a domniei lui Ion Vodă. La rîndul lor aceste lucrări au fost de îndată traduse în ger-

„Omul cel mai hotărît, în mijlocul celor mai neașteptate primejdii"

Ion Vodă cel viteaz — bust de Marius Butunoiu

mană de Nicolae Höniger von Taber Königshofen. Editat la Basel, prin grija lui Sebastian Henricpetri, volumul este închinat unui tînăr nobil, George Filip de Hattstatt, pentru ca — motivarea este vrednică de aducere aminte — să învețe din aceste scrisori „admirabilele planuri și meșteșuguri de război pe care cutezătorul erou Ivonia* le-a folosit împotriva turcilor și i-a învins adesea".

Pornind de la cele trei cărți, ale lui Paprocki, Lasicki și Gorecki, unii istorici ai vremii au socotit firesc să includă în operele lor faptele de arme ale moldovenilor conduși de Ion Vodă. Așa a procedat francezul Lancelot Voysin, senior „de la Popelinière" care în a sa istorie a Franței cuprinde, cum ne spune el însuși, „cele mai însemnate întîmplări petrecute în provinciile Europei și în țările vecine, ba în timp de pace, ba în război, atît laice cît și bisericești..." Lui Voysin i-a urmat polonul Ioachim Bielski care a scos o nouă versiune din „*Kronica Polska*" a tatălui său Martin. Olandezul Mihaelis van Isselt, în „*Istoria faptelor întîmplate în întreaga lume*" (1602), include și relatarea conflictului dintre români și otomani, în timp ce volumul tipărit în italiană, la Como, în același an, intitulat „*Din evenimentele lumii descrise de signore Cesare Campana, gentilom din Aquila*", rezervă un subcapitol lui „Giovani Vaivoda di Moldavia". Și Richard Knolles cînd își scoate, la Londra (1603), în tiparnița lui Adam Islip, cuprinzătoarea sa „*Istorie generală a turcilor...*" (aproape 1 200 de pagini *in folio*), povestește în amănunt despre principele „John", care îi apare ca „omul cel mai hotărît, în mijlocul celor mai neașteptate primejdii". Istoricul polon Alexandru Guagnin în „*Cronica Sarmației europene în care se află regatul Poloniei cu toate țările...*" (1611) are un capitol „Cronica Moldovei", cu povestirea luptelor din 1574 ; aceleași informații le regăsim și în „*Cronica și istoria universală*" alcătuită succesiv de Jean Carion, Ph. Melanchton și Gaspar Pencer, editată la Colonia.

---

* Numele sub care apare Ion Vodă în textele latine.

Nu putem continua cu înşiruirea tuturor autorilor : amintim numai că, pînă în prezent, au fost identificate 35 de opere istorice — dintre acestea 28 apărute pînă la 1699 — care se opresc asupra luptelor dintre români şi otomani din anul 1574, socotindu-le printre evenimentele demne de amintit în orice istorie generală europeană sau a împărăţiei turceşti.

„Nici un om n-a cîştigat victorii mai strălucite"

Cititorul de astăzi constată că mulţi din autorii citaţi îşi însoţesc povestirea cu aprecieri şi judecăţi determinate de sentimente şi resentimente, de legăturile sociale şi politice, de gîndirea dominantă şi de mentalităţile epocii. Leonard Gorecki, cu toată simpatia pentru eroul său, socoteşte că sfîrşitul său tragic nu s-ar mai fi întîmplat, dacă voievodul „rămînea mai statornic în religia creştină şi ar fi împlinit poruncile ei". Prin Ion Vodă, comentează la rîndu-i Alexandru Guagnin, Dumnezeu a voit să arate tuturor creştinilor cum trebuie luptat împotriva otomanilor. In schimb, finalul dramatic al luptelor din 1574, îndeamnă pe Richard Knolles (ca de altfel şi pe Gorecki, pe Ioachim Bielski sau pe Michel Baudier du Languedoc) să reflecteze asupra soartei întocmirilor pămînteşti. „Căderea dureroasă" a lui Ion Vodă, notează istoricul englez, „poate servi ca cel mai sugestiv exemplu al nestatorniciei lucrurilor lumeşti : după cum nici un om n-a cîştigat un timp victorii mai strălucite împotriva turcilor, tot astfel, la sfîrşit, ca o demonstraţie a fragilităţii omeneşti, nici un om n-a pierit mai îngrozitor".

Dar peste judecata oamenilor oricărei epoci, se impun faptele — fie că le cufundăm în întuneric, fie că, dimpotrivă, le dăm prea multă strălucire — ele rămîn statornice: cele mari trec peste timp, cele mici se pierd în trecerea anilor. Astăzi, după aproape patru secole, luptele din 1574 se rînduiesc printre manifestările semnificative ale istoriei noastre : *rezistenţa armată a constituit o opţiune extremă a poporului român în momente de mare cumpănă, cînd, cu deplina cîntărire a împrejurărilor, devenea limpede că propriile sale întocmiri, valorile sale fundamentale, ameninţau a fi flagrant nesocotite şi încălcate.*

Intr-adevăr, misiunea ceauşului împărătesc, sosit în Moldova de la Constantinopol la 21 februarie 1574, nu era una din cele obişnuite. El cerea lui Ion Vodă dublarea haraciului sau părăsirea domniei, în favoarea unui pretendent dispus să împlinească suma. Haraciul se mărise de-a lungul celor şapte decenii ale secolului al XVI-lea, de aproape nouă ori, de la 4 000 la aproximativ 35 000 de galbeni ; dar sporirea avusese loc totuşi treptat, ceea ce dăduse o oarecare putinţă de adaptare.

Acum însă, sumele destinate haraciului s-ar fi dublat, lovind dintr-o dată şi grav în întocmirea socială a vremii : pentru foarte mulţi stăpîni de pămînt — cu ocini mici şi mijlocii — neplata unor atari dări, mult sporite, ar fi adus pierderea libertăţii, trecerea sub ascultarea marelui boier ce ar fi împlinit datoriile în locul lor. Cît despre sătenii dependenţi (vecinii) nici ei nu aveau de unde plăti dintr-o dată sume de două ori mai mari ; într-o epocă în care tehnica agricolă nu se modifica de la o generaţie la alta, rămînînd uneori secole de-a rîndul aceeaşi, veniturile acestei ţărănimi dependente se schimbau prea puţin, cel mult în rău, cînd factorii climatici aduceau recolte slabe sau cînd incursiuni armate le împrăştiau gospodăriile. Cu alte cuvinte, afară de marii boieri cu averi

întinse, toți ceilalți și în primul rînd stăpînii mărunți de pămînturi, se simțeau direct primejduiți.

În atari împrejurări, Ion Vodă a intuit o altă cale decît aceea a supunerii. El a înțeles că „țara" se putea împotrivi la împilarea și apăsarea ce i se pregăteau. Povestește Grigore Ureche, pe care-l putem crede tocmai fiindcă nu era favorabil voievodului, că Ion Vodă chemînd pe toți la sfat, „le arăta cum poate de lesne să depărteze mîna turcului de dînșii de vor vrea și ei, că leșii îi are spre sine plecați. Cazacii s-au giuruit, cît le va da știre, cît vor veni, la carii au și trimis, cărora nu le pot sta înainte niciodată turcii ; numai țara ce-i lipsește ; că de se vor pleca și ei să fie într-una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face țării pre voie. Iară despre sine să nu-l știe ca pre un vrăjmaș, ci ca pe un părinte ; iară de au făcut cuiva înaljosul *(neajuns — n.n.)*, tot pentru turci au făcut, să le intre în voie și să-i împle și nu i-au putut sătura ; [...] Așa Ion Vodă umplînd pre toți, cu nădejde, cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor peri toți, cum s-au și tîmplat".

Pentru a înțelege ceea ce s-a petrecut în Moldova în acea primăvară a lui 1574, la voința de apărare, la hotărîrea de a ridica armele împotriva violenței și a forței, trebuie să adăugăm și alți doi factori. Primul este *tehnica de luptă* : alături de armele obișnuite, trupele române erau sprijinite de 110 piese de artilerie, din care 80 de mare calibru, folosite cu deplină pricepere și eficiență în lupte. Apoi *concepția strategică și tactică, în stare să opună o rezistență eficace formidabilei armate otomane* : utilizînd mobilitatea mare a oștilor — deplasarea rapidă a pedestrimei, alături de puterea de șoc a cavaleriei — Ion Vodă a acționat cu rapiditate pe liniile sale interioare din sudul Moldovei, pentru a ataca pe rînd coloanele otomane care înaintau dinspre Muntenia sau cele tătărești din Bugeac și a împiedica joncțiunea lor. Cu alte cuvinte, *concepția sa strategică majoră a fost de a respinge și, pe cît posibil, de a fărîma pe dușman la hotare, pentru a nu îngădui invadarea teritoriului.*

Ridicarea țării la arme, mobilizarea ei psihologică prin încordarea tuturor voințelor în vederea apărării, folosirea unei tehnici de luptă în pas cu cerințele vremii, o concepție strategică și tactică superioară sînt factorii care explică evenimentele militare din Moldova în primăvara anului 1574, rezistența victorioasă a românilor în fața uneia din cele mai puternice armate ale Europei, rezistență care a avut un ecou atît de larg în publicațiile secolelor XVI și XVII.

Este concluzia pe care ne-o impune însăși desfășurarea luptelor. Cea dintîi, de la Jilișteni, în apropierea Focșanilor, a dat peste cap, de la început, planurile Porții de a instala printr-o rapidă acțiune militară, pe noul voievod al Moldovei, Petru Șchiopul. Oastea otomană înaintase pînă la malul Râmnei, afluent al Putnei, în apropierea satului amintit, Jilișteni. Era însoțită de mai multe contingente muntene, conduse chiar de domnul Țării Românești, Alexandru al II-lea, care depusese pînă atunci toate stăruințele, inclusiv bani și daruri felurite, pentru a obține investitura fratelui său Petru Șchiopul, prezent și el, de altfel, în această expediție invadatoare. Riposta lui Ion Vodă rămîne o acțiune militară model prin precizia, rapiditatea și rezultatele dobîndite. Efectivele moldovene se aflau concentrate în apropiere. Un corp de 1 200 de cazaci, conduși de hatmanul Sviercevski, era singura oaste străină care venise în ajutorul românilor în aceste momente de maximă încordare. La porunca lui Ion Vodă, un corp de 5 000—6 000 de oameni comandați de Dumbravă, vornicul Țării de Jos, însoțit și de cazaci, căzu fără veste asupra avangardei dușmane aflată în apropierea Milcovului. La sud-vest de satul Risipiți, gruparea dușmană a fost înconjurată în întregime, așa încît nimeni nu a putut scăpa. „Prinzînd limbă", Dumbravă află că forțele inamice se află nu departe, în repaus, cu corturile înălțate între două mici brațe ale rîului Râmna. Trupele moldovene începură, în deplină tăcere, să înainteze spre dușman : Dumbravă se apropie dinspre nord-est ; Ion Vodă, cu alte trei coloane, luă poziție la apus, la răsărit și în spatele taberei turco-muntene, lăsînd în rezervă cavaleria mai greu înarmată și o parte din pedestrime. Atacul începu în zori de zi*, concentric, cazacii izbind cei dintîi, urmați de voievod. Luați prin surprindere, turcii și muntenii încercau să-și apuce armele și să răzbească printre liniile moldovene. Cei mai mulți cădeau sub ascuțișul săbiilor, a coaselor sau străpunși de sulițe și săgeți. Învălmășeala era cumplită ; urletele și gemetele acopereau întreaga cîmpie. Alexandru al II-lea și Petru Șchiopul abia au izbutit să fugă, însoțiți de cîțiva dregători, strecurîndu-se printre carele și corturile fărîmate sau arzînde. Ajunși din urmă de moldoveni, voievodul muntean și fratele său ar fi fost uciși dacă frații Golescu, marele clucer Albu și vel vornicul Ivașcu, nu s-ar fi întors singuri să facă zid din trupurile lor.

Pregătiri pentru înfruntarea decisivă

Armata otomană fusese complet fărîmată și prea puțini au izbutit să scape prin fugă. Principala forță dușmană era astfel anihilată, iar pericolul unei invazii pentru moment îndepărtat ; totodată, Ion Vodă deplasă teatrul de operațiuni chiar

* Probabil miercuri, 14 aprilie.

în teritoriul adversarilor săi. Dacă mai reușea să obțină o răsturnare și în Țara Românească, s-o alăture, de exemplu, frontului antiotoman — așa cum încercase de repetate ori și Ștefan cel Mare —, atunci sorții luptei deveneau și mai favorabili. Pentru aceasta era necesară însă o dublă acțiune : pe de o parte, instalarea unui nou domn la București, și pe de altă parte, neutralizarea garnizoanelor otomane care, prin prezența lor pe malul stîng al Dunării, în raiale, supravegheau continuu Țara Românească. Cea mai apropiată era la Brăila, unde se refugiase, de altfel, și pretendentul Petru Șchiopul.

Ambele acțiuni au fost întreprinse. Bucureștii sînt ocupați fără a întîmpina vreo rezistență imediată și Vintilă, socotit fiu natural al lui Pătrașcu cel Bun*, a fost instalat domn, păstrînd cu dînsul o mică garnizoană moldoveană, comandată de însuși vornicul Dumbravă. Concomitent, grosul forțelor lui Ion Vodă atacă Brăila, cuceri repede orașul și începu asediul cetății propriu-zise.

Curînd planurile au trebuit însă să fie schimbate. Cîțiva mari boieri munteni, continuînd să sprijine pe Alexandru al II-lea, pătrund prin vicleșug cu trupe în București, prind pe Vintilă și-l ucid pe loc. Totodată, contingente tătare încep, la porunca Înaltei Porți, să înainteze prin Bugeac, pentru a surprinde oastea lui Ion Vodă din fața Brăilei.

Inițiativa operațiilor rămîne constant de partea lui Ion Vodă : trei lupte au însemnat tot atîtea victorii pentru moldoveni.

Demnitarilor Porții le era acum limpede că rezistența românilor nu putea fi frîntă decît printr-o concentrare masivă de trupe. Ștafetele porniră de îndată la toți sangeacii de pe linia Dunării, pentru a-și alătura forțele ; hanul tătar primi poruncă asemănătoare. Atacul trebuia să se producă concomitent din trei direcții : dinspre Țara Românească pe linia Siretului (beii de Nicopole și Vidin) ; din nordul Dobrogei (beglerbegul Rumeliei, inclusiv o formație de șoc a ienicerilor) ; dinspre răsărit (tătarii, comandați de un fiu al hanului). În primele zile ale lui iunie 1574, concentrarea se terminase, aidoma unei plase ce se strîngea încet în jurul armatei moldovene.

Pentru Ion Vodă singura modalitate era de a ataca și de a împrăștia succesiv forțele invadatoare, putînd înlătura totuși grava amenințare și încercuirea completă ce i se pregăteau. Noul loc de adunare al oștirii românești se afla la Huși, la o distanță aproximativ egală (120—140 km) de bazele de concentrare ale otomanilor și ale tătarilor. Cei 30 000 de moldoveni, din care 13 000 cavaleriști (numărul include și cazacii), sprijiniți de cele 110 guri de foc, reprezentau o putere reală în stare să respingă ofensiva unor forțe chiar superioare ca număr, dacă erau atacate separat ; în schimb, dacă dușmanul își reunea armatele, el putea copleși numeric oastea moldoveană.

* Domn al Țării Românești între 1554 și 1557.

„Și multă moarte s-au făcut între îmbe părțile"

Bătălia finală s-a dat nu departe de Dunăre. Soarta acestei ultime și decisive înfruntări a fost hotărîtă nu de puterea reală a armelor, de vitejia și de credința oamenilor, ci de trădarea unora dintre ei. Cumpărat cu multe mii de galbeni, comandantul cavaleriei moldovene, Eremia hatmanul, trimis să apere mai întîi linia Dunării, lăsă pe otomani să treacă liniștiți fluviul ; întrebat de Ion Vodă asupra efectivelor otomane, dădu informații false ; în ziua de 10 iunie, în momentul începerii bătăliei finale, a trecut cu întreaga cavalerie la dușman (afară de detașamentul cazac, care a rămas statornic alături de voievod). Fusese precedat de o avangardă a trădătorilor, de marii boieri Cozma Murgul, Bilăi și Stavilă care în noaptea de miercuri spre joi, 10 iunie, fugiseră în tabăra lui Petru Șchiopul. Trădarea marilor dregători a determinat și înfrîngerea lui Ion Vodă. Deși datorau domnului situația lor privilegiată, ei l-au părăsit, de îndată ce propriile lor interese — păstrarea rangurilor, a pămînturilor și a satelor cu țărani dependenți — au fost recunoscute și garantate de Petru Șchiopul, voievodul impus de otomani. Gestul acestor boieri de frunte nu a fost un act impus de disproporția de forțe, de o situație fără ieșire — așa cum au sugerat cronicarii —, ci a constituit un plan bine gîndit și îndeplinit, avînd ca rezultat victoria militară a otomanilor și uciderea lui Ion Vodă.

Joi, 10 iunie, la lezerul de lîngă Dunăre, vineri 11 și sîmbătă 12 iunie în poziția întărită de lîngă satul Roșcani, pedestrimea moldoveană, comandată de viteazul Ion Vodă, a înfruntat, într-o aprigă încleștare, un dușman de multe ori mai numeros și a arătat că vitejia celor care luptă pentru drepturile țării rămîne neclintită și în împrejurările cele mai potrivnice.

Să-l ascultăm din nou pe Grigore Ureche :

„Văzînd turcii pre moldoveni că vor să moară de cît să nu biruiască, cu multe meșteșuguri au nevoit să amăgească pre moldoveni, să-i ducă asupra pușcilor* ; văzînd moldovenii meșteșugurile lor, nu-i

* Tunurilor.

(Continuare în pag. 75)

NAPOLEON

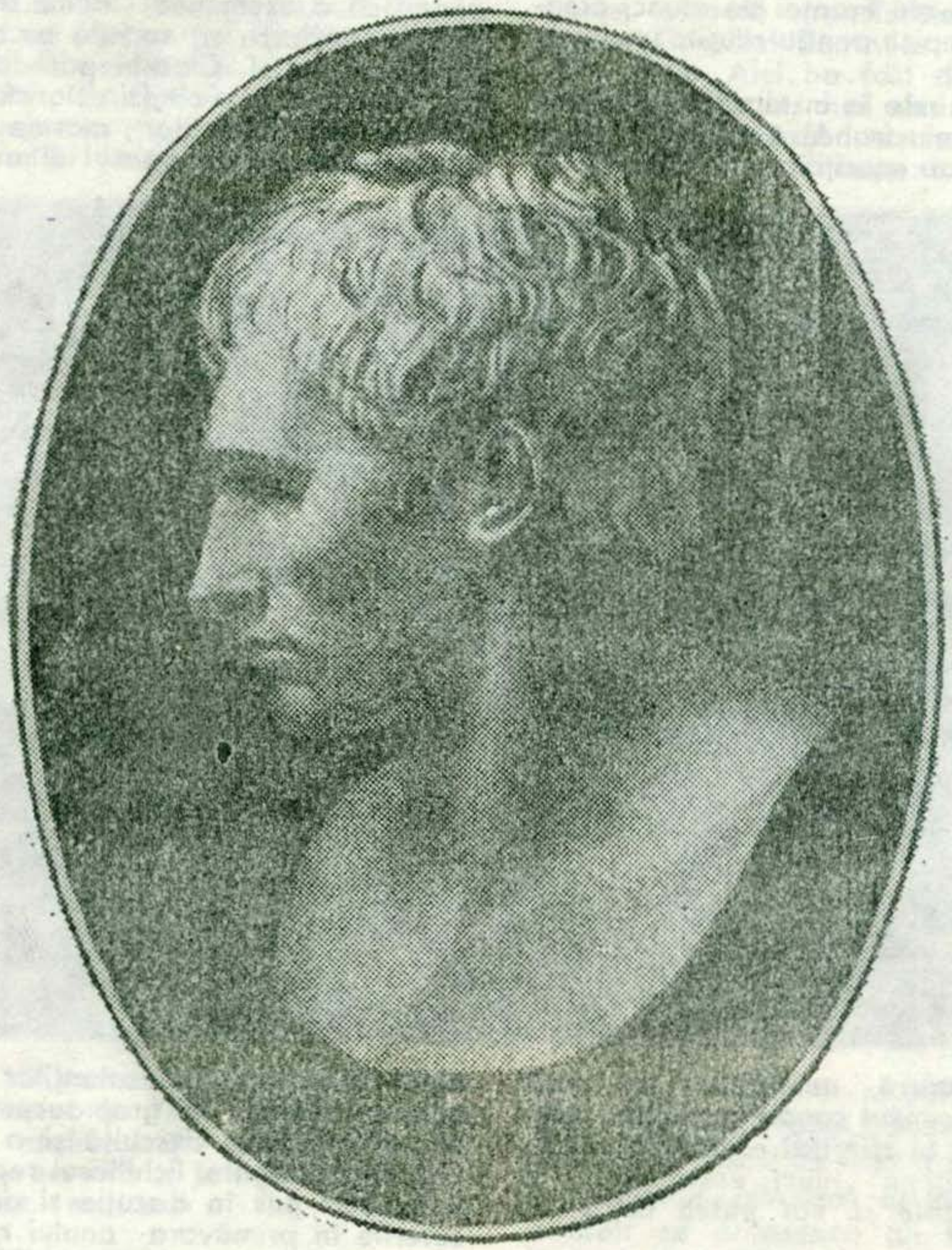

BONAPARTE

(II)

CONSTANTIN ANTIP

Cînd, la 8 octombrie 1799, după patruzeci și șapte de zile de călătorie pe Mediterana, generalul Napoleon Bonaparte punea piciorul pe solul francez, la Saint-Raphaël, lîngă capul Frejus, decizia sa de a-și asuma puterea supremă în stat era definitivă.

O asemenea acțiune cutezătoare n-ar fi fost posibilă numai sprijinindu-se pe geniul său, pe gloria și popularitatea cîștigate la 13 Vendémiaire, în campania din Italia și în aventura din Orient. Circumstanțele interne și internaționale ale Franței de atunci creaseră climatul propice pentru reușita unui astfel de pas.

După zece ani de la instaurarea dominației sale, burghezia franceză aspira la o eră de consolidare a pozițiilor ei sociale în-

Marengo (gravură anonimă) 14 iunie 1800... Primul consul conduce armata franceză în bătălia la sfîrșitul căreia va spune: „Încă vreo cîteva mari evenimente ca această campanie și voi putea intra în posteritate"

tr-un cadru de stabilitate atît internă cît și externă, care să-i favorizeze promovarea propriilor interese.

Revoluția, care atinsese punctul culminant în 1793 cu dictatura iacobină, în frunte cu Robespierre, zdrobise regalitatea și puterea nobilimii feudale ; prin reacțiunea thermidoriană din 1794, aripa conservatoare a marii burghezii spulberase caracterul popular-democratic al revoluției ; prin teroarea din 1795 se asigurase împotriva proletariatului, al cărui exponent era Babeuf. Războaiele revoluționare fixaseră Franța în ceea ce Con-

venția Națională numise frontierele ei naturale.

Devenise stringentă necesitatea creării unei structuri pentru consolidarea societății burgheze instituite de anul revoluționar 1789. Aceasta punea la ordinea zilei întărirea puterii executive. Directoratul, care reprezenta domnia noilor îmbogățiți, înlocuind deviza „libertate, egalitate, fraternitate" cu sloganul „venalitate, improbitate, aviditate", se dovedea însă, în 1799, incapabil să îndeplinească o asemenea sarcină. Forțele care constituiau baza sa socială se distanțau tot mai mult de el. Clasele posedante ajunseseră la concluzia că Directoratul era uzat, inutil și chiar dăunător ; masele neavute vedeau în Directorat regimul tîlharilor bogați, al afaceriștilor și speculanților ; armata îl considera drept un grup suspect care o ținea flămîndă și desculță și o frustrase de victoriile cîștigate. Echilibrul regimului directorial era pus în discuție și de înfrîngerile suferite în primăvara anului respectiv din partea celei de-a doua coaliții — Austria, Rusia, Neapole —, care deposedau Franța de roadele păcii de la Campo Formio. Într-unul din numerele sale, „La Gazette de France" indica astfel barometrul stării politice și sociale a vremii : iacobinii — **vijelie ;** Consiliul celor Cinci Sute — **furtună ;** Consiliul Bătrînilor — **temperat ;** Directoratul — **variabil ;** asignatele — **vînt ;** poporul — **foarte rece.**

Neputința puterii executive, ineficacitatea practicii liberale făceau ca în aer să plutească ideea că nu exista altă ieșire decît o lovitură de forță. Generalul Joubert îl avertiza soldățește pe cel mai proeminent dintre membrii Directoratului — Barras : „Cînd va

fi nevoie, voi pune capăt acestei situații cu douăzeci de grenadieri". „Douăzeci de grenadieri, prea mult ! — replică fostul sergent Bellejambe, acum generalul Bernadotte — Un caporal și patru oameni sînt de-ajuns pentru a sili pe avocați (membrii Directoratului — **n.n.**) să se cărăbănească". Joubert n-a mai avut timp să-și pună vorbele în practică, fiind ucis într-o luptă în Italia. Dar se ivise caporalul, care înainta vertiginos spre Paris, aclamat peste tot ca „salvator". „Iată omul care vă trebuie !" — îi spuse generalul Moreau lui Sieyès, unul dintre membrii Directoratului și conspirator antidirectorial. Ex-abatele se dovedi receptiv la sugestie, considerînd că în acest mod formula lui potrivit căreia pentru răsre-și căuta febril un șef, generalului Bonaparte, aflat în drum spre Consiliul Bătrînilor pentru a depune jurămîntul în calitate de comandant al Diviziei I-a, de fapt al tuturor forțelor armate din Paris și împrejurimi. Ouvrard nu se înșelase. In seara aceleiași zile, Directoratul înceta să mai existe[1].

Dar Bonaparte dorea ca actul preluării puterii să poarte învestitura corpurilor legiuitoare. La 19 brumar el sosi, în acest scop, la Saint-Cloud, unde, datorită unei stratageme, fuseseră transferate cele două camere : Consiliul Bătrînilor și Consiliul celor Cinci Sute. Aici i-a fost dat să traverseze momente dificile, mai ales cînd în Consiliul celor Cinci Sute (Adunarea reprezentanților poporului, unde aproape două sute de locuri

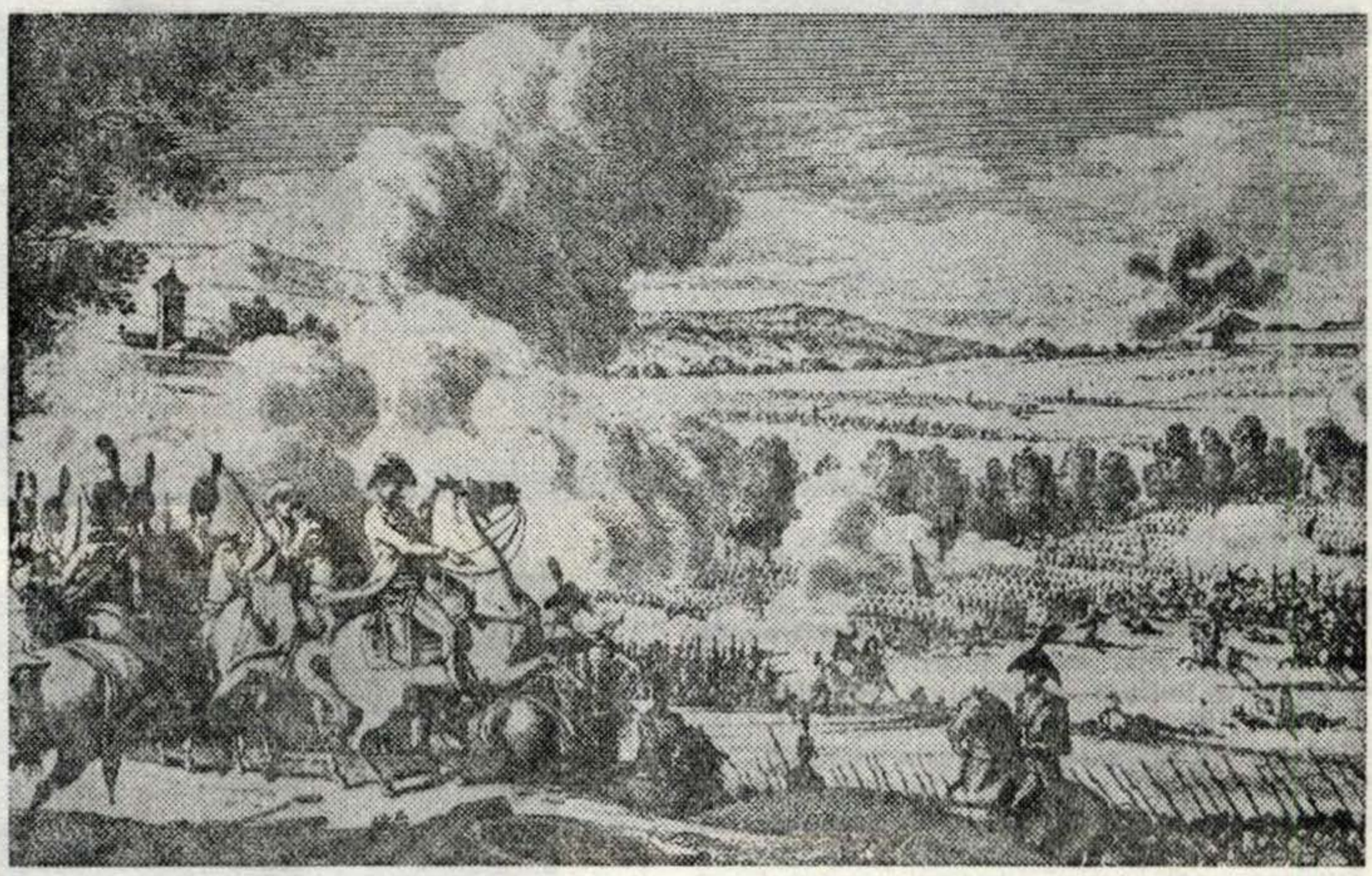

Bătălia de la Austerlitz (tablou de Swebach), 2 decembrie 1805. După numărul trofeelor — etalonul din acea vreme a victoriilor — aceasta a fost cea mai strălucită acțiune militară a lui Napoleon

erau deținute încă de iacobini) i se strigă în față : „Jos cu tiranul ! Numaidecît, la vot, punerea în afară de lege a lui Bonaparte !"

In salonul principal al palatului, Sieyès înfuriat se adresează lui Napoleon : „Ei visează anul 1793 !...[2]

turnarea proiectată erau necesare „un cap și o sabie" își găsea soluția ideală. Bineînțeles, el, Sieyès, fiind capul, iar Napoleon sabia. Doar cîteva săptămîni vor trece și evoluția evenimentelor va demonstra că luciul sabiei nu suferea să reflecte o asemenea imagine.

In dimineața de 9 noiembrie (18 brumar), la vederea impunătoarei coloane militare care se îndrepta dinspre strada Victoriei către Piața Concordiei, Ouvrard, regele bursei pariziene, le strigă precipitat agenților săi : „Achetez !" (Cumpărați !). Era un prim „trăiască !" adresat de burghezia financiară, ca-

1 Filmul s-a derulat astfel : doi dintre membrii Directoratului, Sieyès și Ducos, participanți la acțiunea lui Bonaparte, își dau demisia ; Paul-François-Jean-Nicolas de Barras este determinat să-și pună semnătura pe un text redactat de Talleyrand prin care notifică „hotărîrea de a se retrage în viața particulară". Deoarece pentru a lua o hotărîre valabilă era necesară prezența a trei membri ai Directoratului, refuzul lui Gohier și Moulin de a renunța la fotoliile directoriale nu mai avea nici o însemnătate practică.

2 Așa de pornit era împotriva reprezentanților momentului revoluționar al anului 1793, încît, după aproape patruzeci de ani, în 1832, Sieyès, ramolit, mai ordona valetului său : „Dacă vine domnul Robespierre, spune-i că nu sînt acasă !"

Ei vă scot în afara legii ! Ei bine, generale, mulțumiți-vă să-i scoateți în afara sălii !“ Și soldații lui Murat și Leclerc nu lăsară deputaților altă alternativă decît aceea de a alege între uși și ferestre.

Avînd în vedere „retragerea Consiliului celor Cinci Sute“, Consiliul Bătrînilor, considerîndu-se în fapt singurul organ în funcție al reprezentanței naționale, ia act că patru membri ai Directoratului demisionaseră, iar al cincilea era pus sub anchetă și decretează numirea unei comisii executive provizorii compusă din trei membri. Dar aceasta ar fi fost o învestitură pe jumătate. De aceea, la repezeală sînt adunați de prin parc, de pe uliți și de prin hanuri toți membrii Consiliului celor Cinci Sute, cîți au putut fi găsiți și constituiți în sesiune pentru a vota un decret în următorii termeni : „Corpul legiuitor înființează în mod provizoriu o comisie executivă consulară formată din cetățenii Sieyès, Roger Ducos, foști membri ai Directoratului, și Bonaparte, general, care vor purta titlul de consuli ai Republicii“. O dată cu adoptarea acestor decrete, cele două corpuri legiuitoare, de fapt, se dizolvă. La ora două din noapte, cei trei consuli au depus jurămînt de „credință neclintită suveranității poporului, Republicii Franceze, una și indivizibilă, legalității, libertății și sistemului reprezentativ“.

Optsprezece brumar reprezintă, după aprecierea multor istorici, un model de lovitură de stat parlamentară. Pe temelia condițiilor materiale și cuceririlor sociale ale

„Expediția din Rusia i-a fost funestă. Napoleon trebuia să dispară de pe scena lumii“ — Talleyrand

Caricatură de epocă : *cu un picior în Spania cu altul în Rusia. „Războiul din Spania ne-a dus spre pieire, a distrus autoritatea mea morală în Europa...“ — Napoleon*

Bătălia de la Leipzig (octombrie 1813). Suveranii coalizați, în genunchi (de la dreapta la stînga : Alexandru I, țarul Rusiei ; Franz I, împăratul Austriei; Friedrich Wilhelm III, regele Prusiei). Gravură germană de epocă

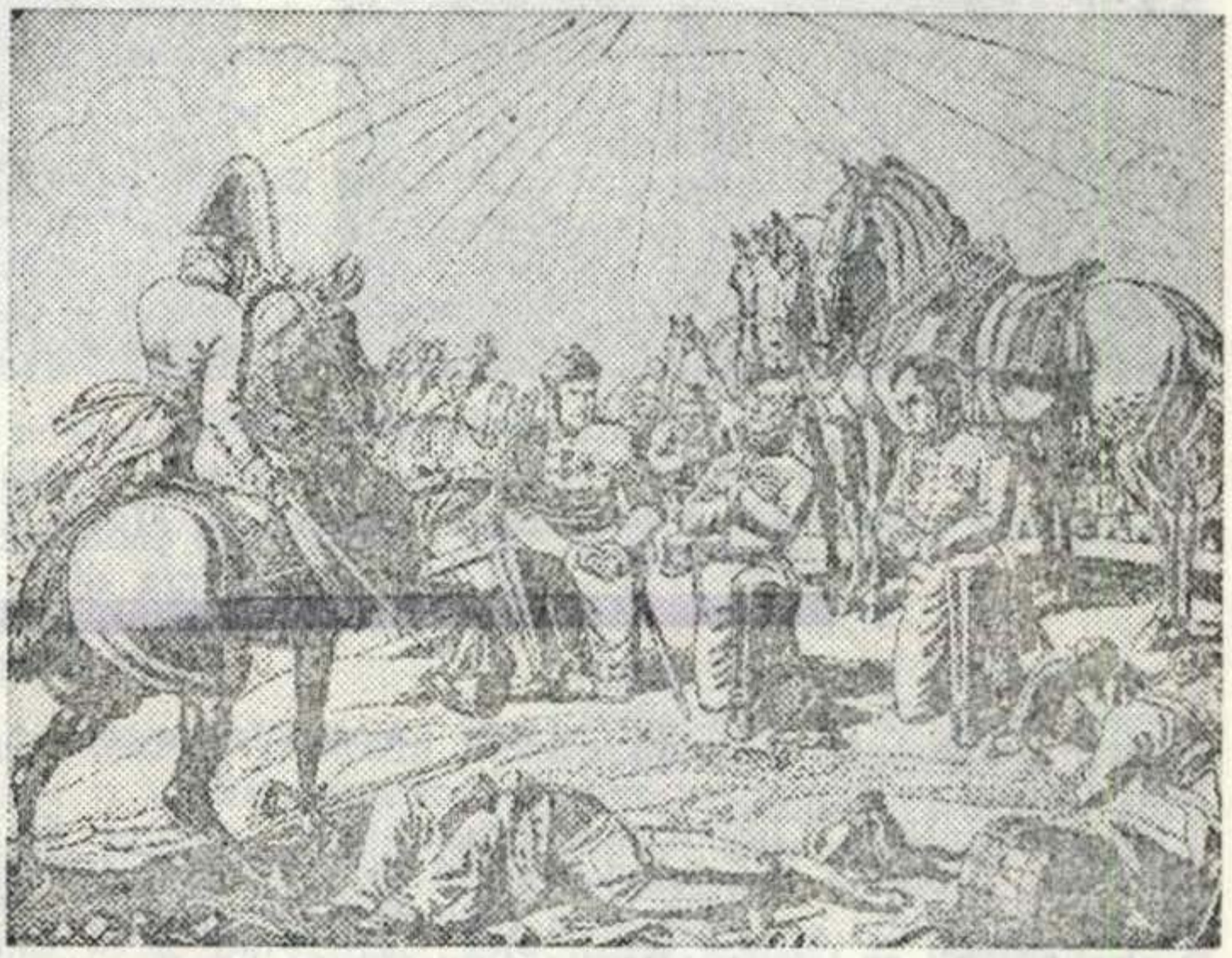

deceniului revoluționar precedent, a statornicit preponderența celor bogați, iar pe ruinele sistemului reprezentativ a instituit o dictatură militară, care a deschis calea puterii personale a lui Napoleon. După plastica expresie a lui André Ribard, Bonaparte s-a dovedit un thermidorian de geniu.

Constituția anului VIII, promulgată la 24 decembrie 1799, conferă puteri depline primului consul, Bonaparte, ceilalți doi beneficiind doar de vot consultativ. Puterii executive îi sînt create și organisme adecvate : Senatul — arbitrul Constituției, Consiliul de Stat — cu misiunea de a elabora proiectele

Bătălia de la Waterloo *(18 iunie 1815) de Steuben. „Vine o zi cînd echilibrul între scop și mijloace rupîndu-se, toate combinațiile geniului se dovedesc deșarte“ — Charles de Gaulle*

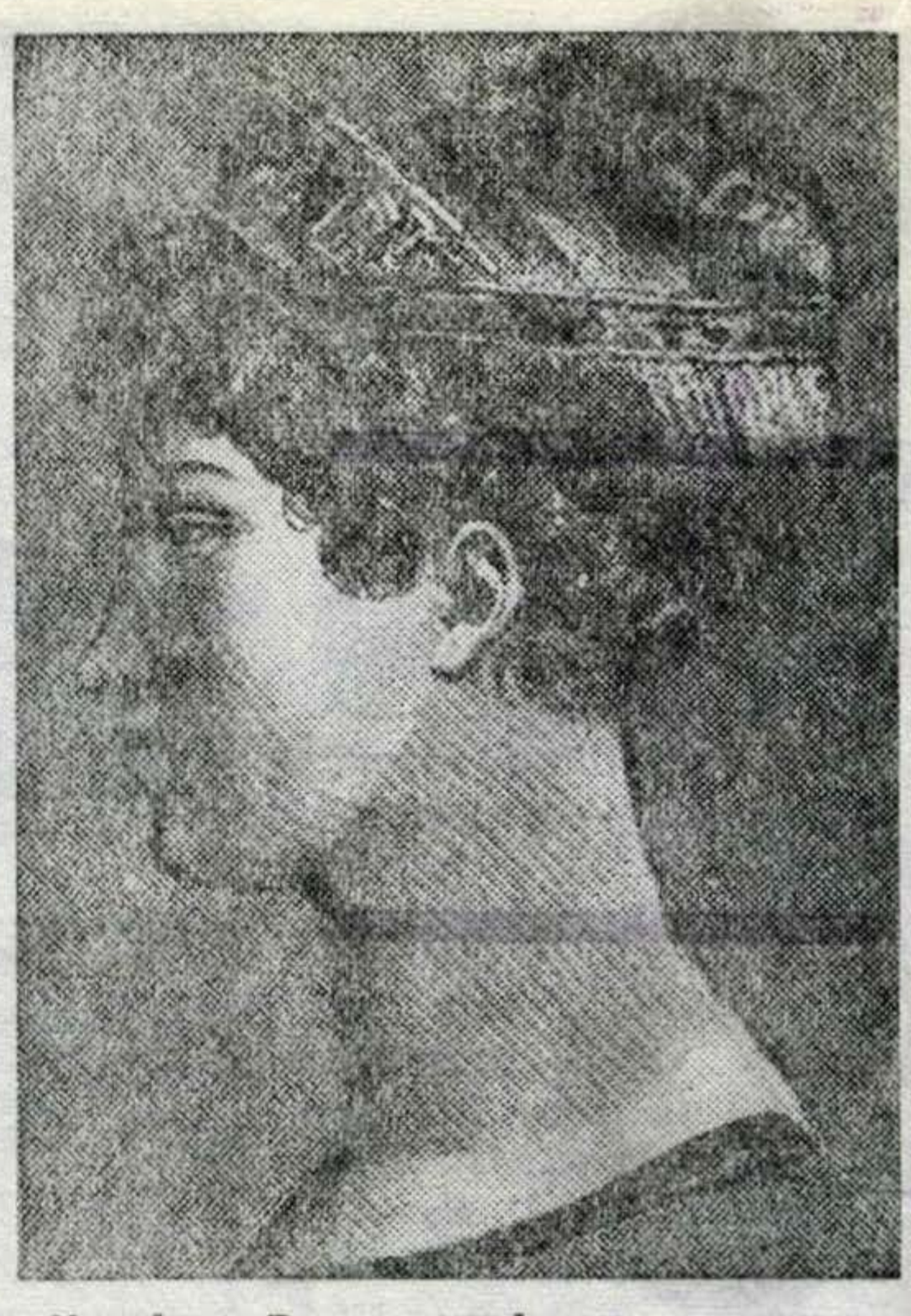

Cele două femei pe care Napoleon Bonaparte le-a urcat ca împărătese pe tronul Franței: Iosefina (așa cum a surprins-o Isabey) și Maria Luiza (văzută de Prud'hon)

de legi, Tribunatul — care discută aceste legi, Corpul legislativ — care le votează.

La 6 mai 1802, Chabot, membru al Tribunatului, propune și Senatul aprobă să se acorde consulului „o dovadă a recunoștinței naționale" și fixează durata Consulatului la zece ani. Dar această „recunoștință" nu e considerată de Napoleon pe măsura ambiției sale și la 10 ale aceleiași luni, prin intermediul Consiliului de Stat, cere națiunii franceze să răspundă la două întrebări: a) Napoleon Bonaparte va fi consul pe viață? b) Va avea el facultatea de a-și desemna succesorul? Rezultatul plebiscitului, anunțat la 29 iulie, arată astfel: 3 578 259 de voturi **da** și 8 374 **nu**. Peste doi ani, la 18 mai 1804, în Palatul Saint-Cloud, ale cărui geamuri tremură de salvele trase de toate tunurile garnizoanei Parisului, ex-consulul Cambacérès rostește cu solemnitate fraza care va zgudui toate tronurile și cabinetele Europei: „Pentru gloria și fericirea Republicii[3], Senatul proclamă de îndată pe Napoleon ca împărat al francezilor". Iar la 2 decembrie, în catedrala Notre Dame, Napoleon își pune singur coroana pe cap, ca urmaș al lui Carol cel Mare, în timp ce papa Pius al VII-lea, adus special de la Roma, rostește doar o simplă rugăciune ca un diacon oarecare. Și în timp ce reminiscențele corsicane, răzbind de sub hlamida imperială, dau ghes noului uns să-i șoptească fratelui mai mare — „Joseph, dacă ne-ar vedea acum tata!" — suveranul pontif rostește în limba cezarilor romani urarea sacramentală: Vivat imperator in aeternum!

Dar tot atunci, secolul care se afla la începuturile lui va înregistra și alte glasuri, contrare. „Să fii Bonaparte și pe urmă să te faci împărat. Ce degradare!" — notează ofițerul de artilerie Paul-Louis Courier, strălucitul pamfletar. Indignat, autorul Marseiezei, Rouget de Lisle, îi scrie direct celui încoronat: „Bonaparte, te pierzi și marea nenorocire e că tîrăști și Franța după tine!". „Nu este, așadar, decît un ins obișnuit..." — suspină cu mîhnire marele Beethoven și șterge de pe frontispiciul partiturii Simfoniei a 3-a numele lui Bonaparte și dedicația „Simfonia eroica, composta per festiggiare il sovvenire d'un grand' Uomo", introducînd ca adagio „Marșul funebru despre moartea unui erou".

* * *

Ascensiunea lui Napoleon nu detașează de trecut etapa pe care o inaugurează: „Nu mă izolez de predecesorii mei și... de la

[3] În 1804 și 1805 se folosea formula „Împăratul Republicii", iar pe monede, aceasta a dăinuit pînă în 1808.

NAPOLEON

DESPRE NAPOLEON

Oamenii de geniu sînt sortiți să ardă pentru a lumina epoca lor.

(Discurs pe o temă dată de Academia din Lyon, 1791)

●

Am, fără îndoială, un caracter ciudat ; dar nu poți fi altfel decît ceilalți dacă nu ai o factură deosebită : eu sînt un colț de stîncă aruncat în spațiu.

(Către Las Cases ; Sf. Elena)

●

Cred că am fost croit pentru mari eșecuri ; dar am păstrat o inimă de marmură. Trăsnetul nu m-a putut mișca, a trebuit să alunece pe deasupra mea.

(Ibidem)

●

Pot fi și vulpoi, și leu. Tot secretul guvernării este să știi cînd să fii unul și cînd altul.

(În Consiliul de Stat ; 1806)

●

Iubita mea este puterea. Prea multe am făcut pentru a o cuceri ca să îngădui să-mi fie răpită sau chiar să fie rîvnită.

(Către Roederer ; 1804)

Nu guvernezi cu metafizica, ci cu rezultatele experienței de secole. Nu există decît un singur mijloc de a guverna — politica ; ea te sfătuiește astăzi un lucru, mîine un altul. Are remedii diferite pentru rele asemănătoare ; cel care poate vindeca în anumite împrejurări nu poate fi aplicat cu folos în altele...

(Către Girardin ; ianuarie 1804)

●

Omul iscusit profită de tot, nu neglijează nimic din ceea ce îi poate oferi o șansă.

(Către Talleyrand ; 1797)

●

Se spune despre mine că sînt un om fericit, numai pentru că sînt iscusit ; cei slabi îi acuză totdeauna pe cei puternici că sînt fericiți.

(Către Metternich)

●

Nu cunosc alte titluri decît cele personale ; vai de cei care nu au de loc asemenea titluri.

(Către Talleyrand ; 1797)

●

Lucrez și meditez mult. Dacă sînt oricînd gata să răspund la o întrebare, este pentru că, înainte de a face ceva, mă gîndesc mult, prevăzînd ceea ce s-ar putea întîmpla. Nu-mi suflă nici un spirit la ureche ce să spun sau să fac într-o împrejurare neașteptată pentru alții ; o datorez reflexului și meditațiilor mele. Lucrez mereu, la cină, la teatru, noaptea mă trezesc pentru a lucra...

(Către Roederer ; 1809)

●

Toți m-au iubit și m-au urît; fiecare m-a îmbrățișat, m-a părăsit și iar m-a îmbrățișat ; nu există francez a cărui inimă să nu fi bătut din pricina mea ; m-au iubit cu toții, dar nu în același timp, ci în perioade diferite. Am fost ca un soare care descrie o elipsă traversînd ecuatorul. Pe măsură ce întîlneam clima fiecăruia, speranțele se trezeau, eram binecuvîntat și adorat ; cum treceam mai departe, cum nu mai eram înțeles, își și făceau apariția sentimentele inverse.

(Către Las Cases ; Sf. Elena)

●

Nu vreau [...] să fiu regele unei jacqueriii (răscoale țărănești — n.r.). Dacă există mijloace de guvernare constituțională, cu atît mai bine... Am vrut să stăpînesc lumea ; și pentru a-mi asigura această stăpînire aveam nevoie de o putere fără margini. S-ar putea ca o constituție să fie preferabilă pentru a guverna numai Franța... Am vrut să stăpînesc lumea și cine nu ar fi vrut-o dacă ar fi fost în locul meu ?

(Către Benjamin Constant ; aprilie 1815)

●

Dacă aș muri liniștit în patul meu și aș avea timp să-mi fac testamentul, aș sfătui poporul francez să nu-mi dea un militar drept urmaș.

(Către Miot de Mélito ; în timpul Consulatului)

●

Peste nici douăzeci de ani, cînd voi fi mort și îngropat, veți vedea o contrarevoluție în Franța. Este imposibil ca douăzeci și nouă de milioane de francezi să trăiască mulțumiți sub jugul unor suverani impuși de străini și împotriva cărora au luptat și și-au vărsat sîngele timp de aproape treizeci de ani...

(Către Gourgaud, Sf. Elena)

●

Mai bine să nu fi trăit, decît să nu lași nimic în urma ta.

(Către Bourrienne)

Clovis pînă la Comitetul salvării publice, mă consider solidar cu tot...“ — spune el într-o scrisoare din 1809. Pe bună dreptate, istoricul marxist francez Albert Soboul, într-un studiu publicat în ziarul „l'Humanité“ cu prilejul bicentenarului marelui corsican, apreciază că dictatura personală nu se putea impune națiunii revoluționare decît păstrînd esențialul operei anului 1789, consolidată de Directorat. Elementele principale ale comunității și continuității perioadei revoluționare și a celei așa-zis napoleoniene au fost sintetic exprimate de Marx în celebra lucrare „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte“ : „Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoleon, eroii ca și partidele și masele populare ale vechii revoluții franceze au îndeplinit, în costume ro-

Așa arăta moda feminină în Franța în primul deceniu al secolului al XIX-lea...

Micul rege al Romei... marea speranță neîmplinită a lui Napoleon (pictat de Lawrence)

Marea procesiune a încoronării lui Napoleon I, caricatură grotescă de Gillray, exprimînd modul cum interpreta acest moment burghezia engleză, aflată într-o acerbă confruntare cu cea franceză pentru preponderența pe piețele externe. Ori de cîte ori întîlnea acest desen satiric, Napoleon era cuprins de mînie

mane și cu fraze romane pe buze, sarcina epocii lor : descătușarea și instaurarea societății moderne **burgheze.** Unii au sfărîmat în bucăți baza feudalismului și au secerat capetele feudale care crescuseră pe această bază. Napoleon a creat în interiorul Franței condițiile în care a devenit posibilă dezvoltarea liberei concurențe, exploatarea proprietății funciare parcelate, utilizarea forțelor de producție industriale descătușate ale națiunii, iar dincolo de granițele franceze, el a lichidat pretutindeni formele feudale în măsura în care acest lucru era necesar pentru a crea pe continentul european societății burgheze din Franța, o ambianță corespunzătoare, adecvată cerințelor timpului".

Adversar al celor mai înverșunați dușmani ai revoluției — regaliștii și nobilimea feudală —, dar și al celor mai înaintați susținători ai ei — iacobinii —, Napoleon a înțeles că izbînda aspirațiilor sale este legată

de clasele și păturile ridicate la suprafață de torentul revoluționar. Burghezia de afaceri și țărănimea proprietară, ale căror interese coincideau, au format baza socială a Consulatului și Imperiului. Libera concurență și marea industrie de la oraș își aveau corespondentul firesc în proprietatea parcelară de la țară. Stîlpii de hotar ai loturilor de pămînt constituiau — după expresia lui Marx — fortificațiile naturale ale burgheziei împotriva oricărei lovituri din partea foștilor seniori feudali. În același timp, baionetele în mîinile țăranilor înrolați în armată reprezentau garanția sigură împotriva vulturilor negri de pe flamurile feudalismului european. În aceasta își găsește suportul concluzia că dinastia Bonaparte a fost o dinastie a țăranilor. Lui Napoleon însuși îi plăcea să spună că singura opinie care contează este aceea a țăranilor proprietari.

Consolidarea în interior a dominației burgheziei conservatoare avea să-și capete expresia juridică în ceea ce privește fundamentul politic în Constituția anului VIII, iar în ceea ce privește fundamentul economic-social, în Codul civil.

Constituția anului VIII fixa cadrul politic-organizatoric al unității burgheze a națiunii franceze înfăptuite de revoluție prin sfărîmarea tuturor puterilor separate teritoriale, orășenești, provinciale, care făceau ca Franța de pînă la 1789 să fie, după caracterizarea lui Mirabeau, „un conglomerat de popoare dezunite". Constituția consulară suprima orice autonomie locală, țara era împărțită în departamente, arondismente și comune, conduse respectiv de prefecți (funcție administrativă nou creată), subprefecți și primari, asupra cărora puterea centrală avea drepturi absolute, peste tot și toate dominînd voința lui Napoleon. Cu tot sen-

ISTORICI ROMÂNI

A. D. XENOPOL

...Napoleon într-adevăr era centrul în jurul căruia gravita lumea de atunci ; o lume în jurul unui om ! De soarta sa era legată soarta tuturor statelor, după interesul său se reglau interesele tuturor țărilor. Tradițiile politice ale trecutului se rupsese cu totul, calea urmată atîta timp de popoare era părăsită, alianțele și dușmăniile se alcătuiau și se desfăceau pe zi ce merge, tocmite și orînduite după placul arbitrului Europei [...] Pentru Napoleon toate statele nu erau decît mijloacele, instrumentele prin care el să ajungă la țelul său suprem, dominarea Europii și a lumii întregi ; el le întrebuința pentru scopurile sale ; dar ele în sine nu aveau nici un scop ; le arunca unul împotriva altuia ca să se sfărîme și el să se folosească din dărămăturile lor ; le trata astăzi ca prietene și ca aliate, mîine ca dușman neîmpăcat, jertfindu-le pe toate nesățioasei sale ambiții...

Din **Istoria românilor din Dacia trajană**, ediția a III-a. București. 1929, IX. pag. 273—274.

N. IORGA

...Se spune că politica lui Napoleon I poate fi considerată ca o politică personală, cu un caracter individual pronunțat, individual genial, dacă voiți, eroic mai puțin, căci desigur el n-a avut eroism decît în vastitatea planurilor sale, nu în activitatea lui ca luptător...

Din **Chestiunea Rinului, Vălenii de Munte, 1912** pag **238.**

...Însuflețit de idealul Revoluției franceze, el nu și-a închipuit că va putea fi vreun popor căruia, făgăduindu-i-se libertatea, legi bune, finanțe garantate și, pe lîngă acestea, îndrumarea superioară a unui om de geniu, să nu uite că e el însuși, înainte de a fi o parte din marele sistem de state clientelare strînse în jurul acestei împărății. Din toate părțile însă i s-a răspuns, fără teorie multă, în izbucniri de mînie, în lupte îndărătnice, că popoarele țin înainte de toate să fie ele înseși...

sul autoritar și conservator, reorganizarea ordinii de stat întreprinsă de Bonaparte se înscrie ca una din acțiunile cele mai importante din istoria Franței moderne, constituind osatura sistemului administrativ al acestei țări pentru următorii o sută cincizeci de ani.

Înțelegînd că baza statului modern o constituia dezvoltarea nestingherită a societății burgheze, Napoleon avea să prezideze elaborarea Codului civil, care consacra proprietatea burgheză, inițiativa privată și libera concurență, statornicea ierarhia socială întemeiată pe avere. „Pentru acei însă care nu posedă nimic — constată Georges Lefebvre — codul nu are nimic de spus... Proclamînd libertatea muncii și egalitatea cetățenilor în fața legii, lasă, de fapt, murdara salariaților, așa cum fusese dorința Adunării Constituante, în voia fluctuațiilor concurenței economice, considerînd-o drept o marfă ca oricare alta. Înlătură ideea, ce răsărise o clipă în 1793, de a se recunoaște cetățenilor dreptul de a trăi. În detrimentul salariaților încalcă pînă și principiul egalității în fața legii, din moment ce, în disputele pentru salariu, numai patronul este crezut pe cuvînt..."

Poporul, care suportă întreaga greutate a piramidei sociale, nu-i prezent în epopeea napoleoniană decît în coloanele armatelor.

În activitatea lui Napoleon armata ocupă un loc primordial, deoarece ea reprezenta instrumentul indispensabil pentru crearea cadrului extern al consolidării societății burgheze franceze. El și-a însușit tot ceea ce a realizat revoluția în domeniul construcției militare: armata de masă, viguroasă, dinamică, mobilă, rapidă, căreia îi ridică permanent gradul de instruire, energia în acțiune, îndrăzneala în execuție, capacitatea manevrieră, de adaptare perfectă la diversele situații ale luptei. Păstrează organiza-

DESPRE NAPOLEON

...Napoleon a fost el însuși, cum îl clasifică Papa, în romanul istoric al lui Alfred de Vigny, mare „commediante" și mare „tragediante" : tot ce a făgăduit el n-a crezut că în adevăr e în stare să facă. Statele pe care le dăruia, cînd unuia, cînd altuia, poate că n-avea intenția să le dăruiască nici unuia, nici altuia. În acea diplomație de mici minciuni tradiționale, amesteca și el marea lui minciună genială, care desigur că formează o largă parte din activitatea lui diplomatică. El juca un rol, și cum uneori brusca pe cineva, tot așa făgăduia alteori, pentru efect, cîștigarea sau, mai ales, fulgerătoarea terorizare a cuiva. De multe ori era în oferta lui tot atîta măreție, dar tot așa de puțină realitate ca în oferta actorului care pe scenă se declară gata a da o sută de mii de lei. Desigur că aceste făgăduieli constituiau unul din mijloacele lui de diplomație. Precum după o ploaie mare răsar deodată din natură puteri de vegetație nebănuite, tot așa din sufletul omenesc, cînd arunci anumite făgăduieli și măguliri mari, răsar lucruri care nu se spun de obicei. Principatele, teritoriul pînă la Balcani, Constantinopolul, această „langue de chat", cum zicea el, licăreau în discuțiile lui și provocau, la vanitoși ca și la naivi, neașteptate mărturisiri de fapte și aspirații.

Prin urmare diplomația adevărată a lui Napoleon I — și părerea aceasta mi-o fac din studierea politicii lui în Orient pe care a trebuit să o fac cu prilejul scrierii volumului V din Istoria Imperiului otoman — e adesea nesinceritate, momeală, provocare, farsă genială, dacă este să o judecăm drept... (Ibidem, pag. 239).

ANDREI OȚETEA

...Inteligență excepțională, putere de muncă și organizare neîntrecută, intuiție rapidă, hotărîre inflexibilă în executarea planului odată adoptat, caracter rece, calculat și imperios și ambiție nemăsurată, iată însușirile de dictator pe care Napoleon Bonaparte le poseda în cel mai înalt grad.

Din Istoria contemporană, București, 1942, pag. 67.

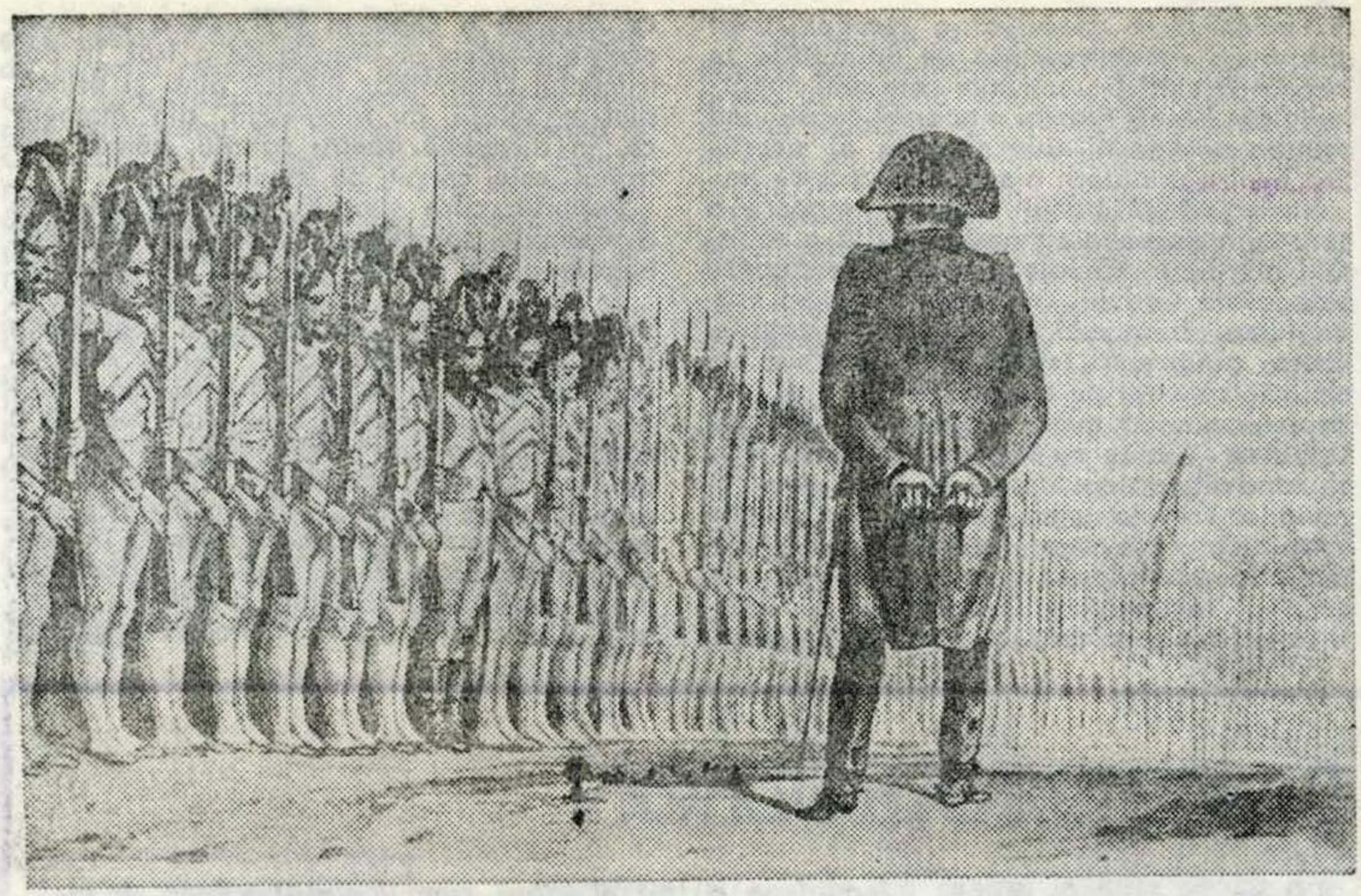

Inspecția, *litografie de Raffet. În epopeea napoleoniană, poporul apare numai în coloanele armatelor. Napoleon va spune la Sf. Elena: „Bărbatul croit pentru afaceri și autoritate nu vede oamenii; el nu vede decît lucrurile...“*

ISTORICI ROMÂNI

...Napoleon avea, fără îndoială, creierul cel mai bine organizat din lume, disciplinat și totdeauna disponibil, capabil oricînd de o concentrare imediată și totală. Pătrunderea și universalitatea inteligenței lui nu se puteau compara decît cu flexibilitatea, tăria și statornicia atenției lui.. (Ibidem, *pag. 67*).

...„Nici un om n-a fost mai întreg în ceea ce făcea și nu și-a împărțit mai bine timpul între lucrările pe care avea să le facă“ — spune un colaborator al său. „Poate lucra 18 ore în șir, la același lucru sau la lucruri deosebite, fără să pară vreodată obosit“. El însuși a spus, în Memorialul său, că „diferitele obiecte și afaceri erau clasate în capul lui ca într-un dulap“. „Cînd vreau să întrerup o afacere, închid sertarul acestei afaceri și deschid sertarul alteia. Diferitele probleme nu se amestecă de loc unele cu altele, nu mă supără și nu mă obosesc niciodată. Vreau să dorm? Închid toate sertarele și iată-mă adormit“.

...În 1811 visa să facă din Paris capitala politică a Europei... Dictatura universală era pentru el o condiție de stabilitate (Ibidem, *pag. 68*).

...Napoleon cucerise puterea în calitate de general victorios și numai în această calitate o putea păstra. Fran-

Exilatul, *acuarelă executată de un ofiţer englez, înfăţişînd pe Napoleon la Sf. Elena, în ziua de 24 iulie 1820, într-o vestimentaţie puţin conformă naturii lui...*

rea pe divizii aplicată de revoluţie, creează o nouă mare unitate modernă — corpul de armată —, formează divizii şi corpuri de cavalerie, constituie rezerva generală de artilerie, garda consulară, apoi garda imperială — mare unitate de arme întrunite. Aplică cunoştinţele matematice în scopuri militare, dezvoltă industria de război (numai producţia de puşti a fabricii de la Versailles se ridică de la 125 000 de bucăţi în 1803 la 200 000 în 1806). Este însă de-a dreptul surprinzător că Napoleon, membru al Institutului Naţional, n-a fost receptiv la introducerea în armata franceză a celor mai noi cuceriri ale tehnicii (de exemplu, maşinile acţionate cu vapori). Ca prim consul şi împărat, Napoleon dispunea de cea mai puternică armată din Europa (la trei milioane se evaluează totalul oamenilor înrolaţi în timpul imperiului).

Cu puşca într-o mînă şi cu Codul civil în cealaltă, soldaţii armatelor napoleoniene înaintau de-a lungul şi de-a latul Europei, „prădînd lumea şi revoluţionînd-o" (Marx). Nu de despotul care stăpînea cu o mînă de

DESPRE NAPOLEON

cezii nu puteau uita idealul de libertate, egalitate şi fraternitate al Revoluţiei decît atîta timp cît aveau să fie orbiţi de strălucirea victoriilor lui... (Ibidem, *pag. 73*).

...Din nenorocire pentru Franţa, Napoleon, care s-a ridicat prin război, nu se poate menţine la putere decît prin război. „Puterea mea depinde de victoriile pe care le-am cîştigat... un guvern nou născut are nevoie să strălucească şi să uimească. De îndată ce nu mai străluceşte, cade". (Ibidem, *pag. 76*).

...Proclamarea imperiului a fost considerată în Europa ca un indiciu al voinţei lui Napoleon de a întinde stăpînirea franceză dincolo de limitele pe care le atinsese pînă atunci. Şi, în adevăr, Napoleon nu se mărgineşte să organizeze Franţa : stăpînirea lui asupra ţărilor cucerite, anexate, vasale, tributare şi aliate devine din ce în ce mai despotică şi mai cotropitoare... (Ibidem, *pag. 79*).

...El nu mai urmărea decît scopuri personale şi dinastice ; acţiunea lui nu mai servea ideile Revoluţiei franceze. El devenise o piedică în calea răspîndirii şi triumfului acestor idei. De aceea, sentimentul liberal şi naţional spre independenţă naţională şi politică a popoarelor supuse s-au întors contra lui (Ibidem, *pag. 93*).

Grupaj realizat de CONSTANTIN ŞERBAN,
doctor în istorie.

fier Franța se temeau curțile europene, de „soldatul revoluției". Dacă Ludovic al XIV-lea văzuse securitatea Franței într-o centură de fortărețe, iar Convenția girondină într-o centură de republici, Napoleon își considera apărat regimul printr-o rețea de tronuri ocupate de propria sa familie[4].

[4] Mulți din frații lui Napoleon au fost făcuți regi : Joseph — Neapole, apoi Spania, Louis — Olanda, Jérôme — Westfalia, Murat (cumnat) — Neapole, la care trebuie adăugate ducatele date sau create pentru mareșali etc.

În iulie 1801, locuitorii din San Domingo, sub conducerea lui Toussaint Louverture, adoptă o constituție. Primul consul nu acceptă această declarație de independență și trimite 22 000 de soldați pe insulă, promulgînd, cîteva luni mai tîrziu, o lege care restabilea sclavajul în coloniile franceze. Negrii pun mîna pe arme. Căzînd într-o capcană, Toussaint Louverture este capturat și trimis prizonier în Franța. „Răsturnîndu-mă — va spune el — n-au doborît decît trunchiul libertății negrilor. Dușmanul va fi înfrînt de rădăcini".
(În stînga : Toussaint Louverture ; jos : răsculații dominicani în luptă cu trupele franceze)

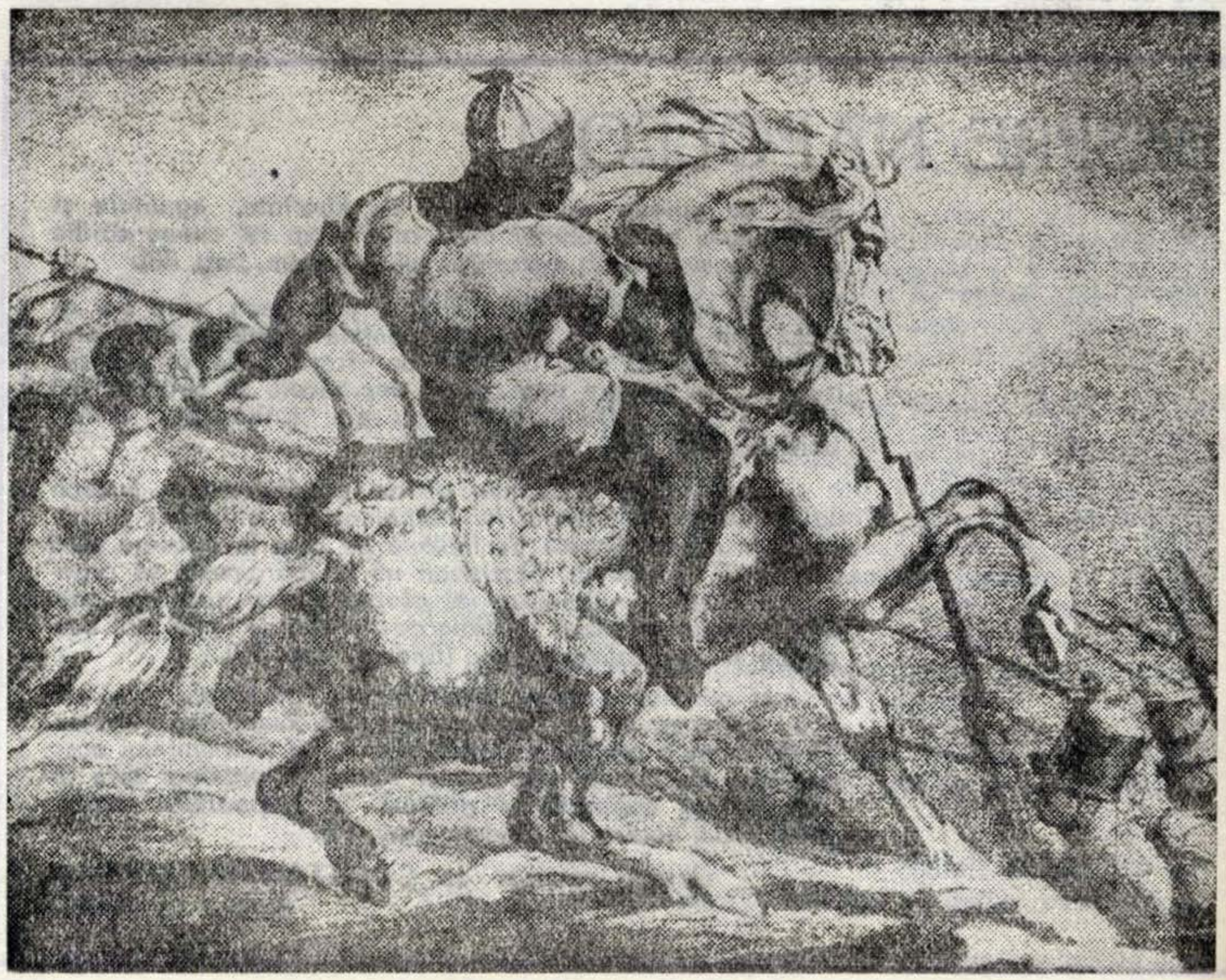

Domina Italia, al cărei rege se proclamase; prin lovituri nimicitoare desființase Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană[5], iar prin căsătoria cu Maria Luiza, fiica împăratului Austriei, își întindea influența asupra Europei Centrale. „Niciodată de la invaziile popoarelor migratoare și luptele dintre fiii lui Carol cel Mare — notează J. Aulneau — n-a avut loc, de la Veneția la Marea Nordului, nașterea atîtor regate, sfîrtecarea atîtor state, atîtea anexiuni!"

Marengo (1800), Austerlitz (1805), Iena împotriva armatelor austriece, ruse și prusace, susținute de Anglia, sînt considerate, pe drept cuvînt, de istoriografie capodopere ale artei militare („Austerlitz — spunea Engels — reprezintă o minune a strategiei...") care marchează apogeul Marii Armate și calitățile de strălucit comandant ale lui Napoleon. El a pus capăt definitiv războiului limitat, supus unor reguli rigide, așa-numitul „război în dantelă", prin războiul general, precum și „bătăliei prin consimțămînt mutual" prin adoptarea principiului de a impune inamicului bătălia. Bătălia impusă

Frații lui Napoleon. Pretențiile lor la succesiune îl determină pe împărat să-i apostrofeze: „Dacă v-ar auzi cineva, ar crede că v-am furat moștenirea lăsată de răposatul tata."

(1806). Friedland (1807), Wagram (1809) — iată victoriile care jalonează drumul înlocuirii revoluției continue din interior! Frontei cu războiul permanent în afară. Companiile din 1805—1806 adversarului cere asigurarea la timpul și locul potrivit a superiorității numerice: „Arta războiului — scria Napoleon încă la începutul carierei sale — consistă în faptul că, deși dispui de o armată inferioară, trebuie să ai întotdeauna mai multe forțe decît inamicul în punctul pe care îl ataci sau în punctul care este atacat". Și această superioritate de forțe o obținea prin provocarea dispersării forțelor inamice și concentrarea propriilor forțe, cea de-a doua latură constituind preocuparea esențială. Urmărind terminarea cît mai repede a unei campanii, deoarece prelungirea ei ridica noi probleme nu numai militare, ci și economice și politice, Napoleon pretindea rapiditate în execuție, maximă viteză în acțiuni. „Activitate, activitate, viteză" — îi scria el lui Massena în 1809. In aceste trei cuvinte, generalul Lestien, fost profesor de istorie la Școala superioară de război din Paris, vede cea mai concentrată expresie a sistemului napoleonian de ducere a războiului. Două exemple care vorbesc de însemnătatea acestei cerințe: în 1805, generalul austriac Mack, în timp

[5] Între 1803 și 1806, prin desființarea principatelor eclesiastice, a orașelor libere, a comitatelor, ducatelor și posesiunilor micilor prinți, Napoleon spulbera cele 300—400 de state suverane și 1800—1900 teritorii autonome germane, reducîndu-le la 39 de state. La 26 august 1806, cel de-al 21-lea împărat din dinastia fondată de Rudolf de Habsburg, Franz II, dezleagă pe toți membrii corpului germanic de orice legămînt față de coroana Sfîntului Imperiu și renunță la titulatura „Împărat roman de-a pururi august", devenind numai împărat ereditar al Austriei, sub numele de Franz I.

Cele trei surori ale lui Napoleon

ce discuta asupra diverselor posibilități pe care le-ar putea folosi francezii mai bine, află consternat că deja 200 000 de francezi se și aflau în spatele lui. În 1806, comandanții armatei prusace deliberau asupra modului de a ataca, de a se apăra, de a contraataca și erau pe punctul de a lua o hotărîre, cînd sînt informați că trupele din avanposturi puteau vedea pe mareșalul Lannes în fața lenei și pe Davout la Naumburg.

Mai mult decît în valoarea intrinsecă a principiilor, secretul succeselor lui Napoleon stă în maniera de a aplica aceste principii. A voi, a ști să voiești, a cîntări mijloacele, printr-o necontenită activitate spirituală, a fi totdeauna în măsură să previi neprevăzutul, să nu lași nimic pe seama întîmplării, să nu pierzi niciodată o zi și nici chiar o oră și să pretinzi de la subordonați aceeași rapiditate în execuție, a te supune realității și faptelor pentru a fi cel mai în măsură să le folosești, a ști să te adaptezi — aceasta este, după aprecierea aceluiași general Lestien — principala concluzie ce se desprinde din activitatea lui Napoleon.

Dar ambițiile lui Napoleon îi depășesc geniul și însuși cadrul firesc al evoluției istorice, ceea ce-l determină să-și propună scopuri în contradicție cu această evoluție și de aceea condamnate la un inevitabil eșec. Instaurarea unei dinastii proprii și pretenția edificării unui imperiu european s-au dovedit în contratimp cu mișcarea generală a istoriei. Ceea ce a realizat soldatul revoluției — ruinarea aristocrației, zdruncinarea rînduielilor feudale — se disociază de ceea ce a întreprins cuceritorul cu trăsături imperialiste. Această latură a acțiunii sale nu putea să nu determine o reacție legitimă, manifestată, după cum arată Lenin, în războaie de eliberare națională. Guerrilla poporului spaniol determină capitularea Diviziei lui Dupont, „eroul de la Friedland", la 23 iulie 1808 la Baylen, ceea ce, după generalul francez Georges Spilmann, a însemnat sfîrșitul invincibilității armatelor lui Napoleon. Procesul declinului ireversibil atinge apogeul o dată cu invazia în Rusia. 600 000 de oameni a concentrat Napoleon în vederea acestei campanii. „Europa — scria generalul Camille Trézel — n-a mai văzut un asemenea instrument de forță de pe vremea lui Xerxe". Din sutele de mii de soldați cu care Napoleon a vrut să înfrunte dîrzenia și războiul patriotic de mase al poporului rus n-au mai trecut granița înapoi decît vreo treizeci de mii [6]. În Rusia, expansionismul napoleonian a fost redus la zero. N-au folosit la nimic cele 100 000 de lovituri de artilerie trase la Moscova, de două ori mai multe ca la Austerlitz! „Încă din 1813 — va spune Napoleon la Sf. Elena — vedeam limpede că sosește ora hotărîtoare. Steaua păleа ; simțeam că scap frînele și nu mai puteam face nimic. Numai o lovitură de trăsnet ne mai putea salva !" Dar fulgerul n-a apărut și epilogul se cunoaște — Waterloo.

În cei șase ani de detențiune pe insula Sf. Elena, învingătorul de la Austerlitz și învinsul de la Waterloo își va construi însă legenda care, permanent amplificată, va servi burgheziei liberale împotriva contrarevoluției deschise o dată cu restaurarea Bourbonilor, ceea ce va face ca, după două decenii de la moarte, rămășițele eroului să fie depuse la Domul Invalizilor, în acordurile grave ale Requiemului de Mozart. Dimensionată — fără a fi redusă — la proporțiile personalității și epocii, despovărată prin focul criticii pe care evenimentele înseși i l-au aplicat fără cruțare, uriașa influență a lui Napoleon Bonaparte asupra Franței și a Europei ne-a rămas în ceea ce are măreț și tulburător mișcarea firească a istoriei.

[6] Menționăm că sub Consulat și Imperiu, pierderile armatei franceze s-au cifrat la un milion de oameni, dintre care 470 000 de morți și 530 000 de dispăruți

Fișier bibliografic :

Napoléon : Vues politiques ; **Las Cases :** Le Mémorial de Sainte Hélène ; **Talleyrand :** Mémoires ; **Général Comte de Ségur :** La Campagne de Russie (Mémoires) ; **Mignet :** Histoire de la Révolution Française, depuis 1789 jusqu'en 1814 ; **A. Aulard :** Histoire politique de la Révolution Française. Origines et Développement de la Démocratie et de la République (1789—1804) ; **Jomini :** Histoire critique et militaire des guerres de la Révolution ; **Henri-Robert :** La Société sous le Directoire ; **Louis Madelin :** Le Consulat et l'Empire; **E. Tarle:** Germinal și Prairial ; Napoleon ; **Roger Peyre :** Napoléon I-er et son temps ; **Georges Lefebvre :** Napoléon ; **André Castelot :** Bonaparte ; **Pieter Geyl :** Napoleon pro și contra ; **Albert Soboul :** L'Homme de Brumaire ; Révolution et consolidation bourgeoise ; Un soldat de la révolution bourgeoise ; Le heros, la légende et l'histoire ; **Général Lestien :** Napoléon, ce „Maître de la guerre"; **Général Georges Spilmann :** Des armées de la Révolution à la Grande Armée ; **K. Marx :** Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte ; **Fr. Engels :** Situația din Germania ; **Ch. Seignobos :** Histoire politique de l'Europe contemporaine ; **André Ribard :** Minunata istorie a omenirii.

FAMILIA NĂDEJDE

I. FELEA

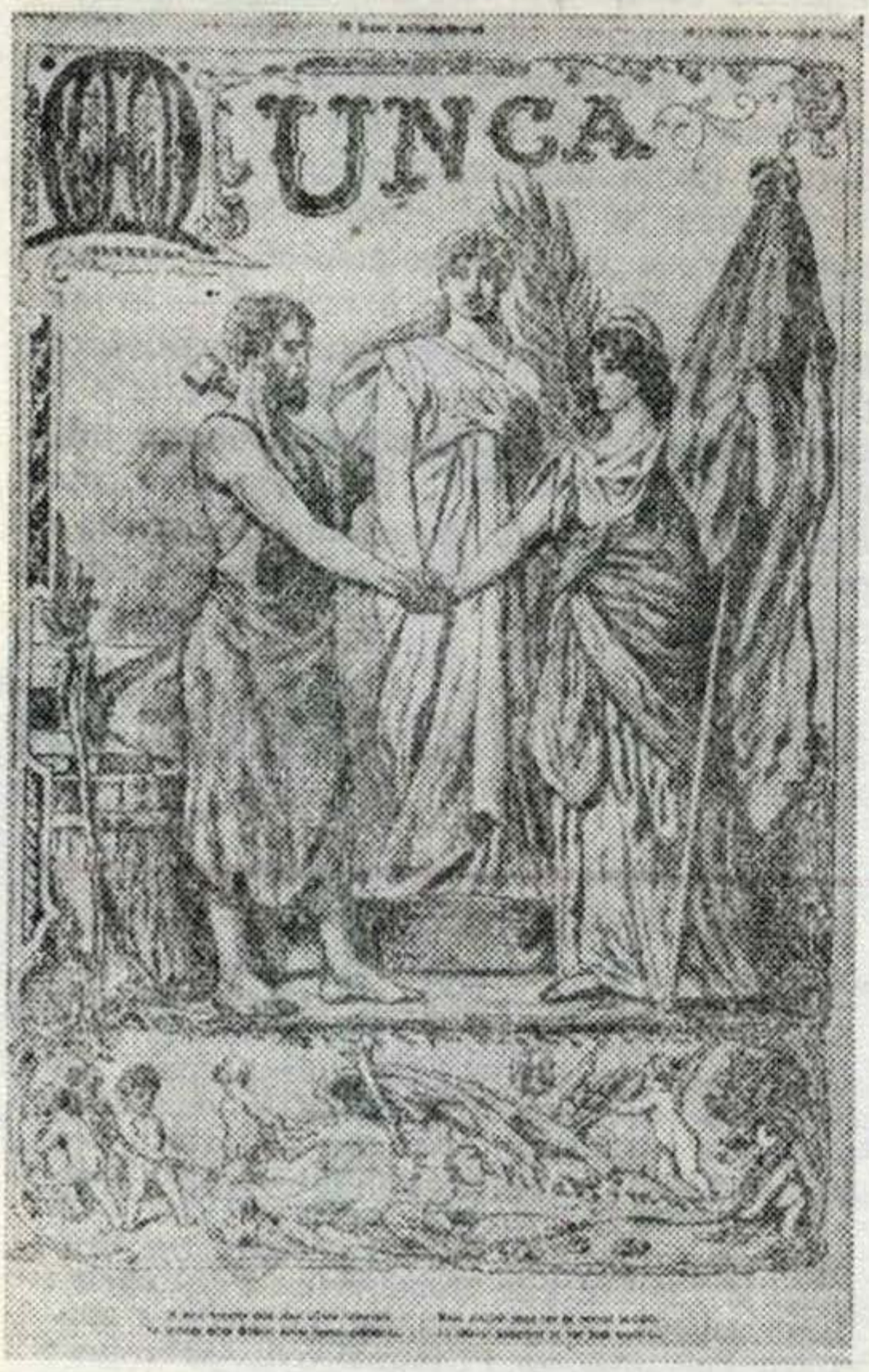

Organul Clubului muncitorilor din București a desfășurat o susținută campanie pentru crearea P.S.D.M.R.

Partea întîia a acestui articol a apărut în numărul 10 al revistei noastre.

Nu trecuse nici o lună de cînd autoritățile burghezo-moșierești inițiaseră o adevărată campanie de calomnii și persecuții împotriva activității socialiștilor ieșeni, și aceștia, în primăvara anului 1881, își și regrupaseră forțele.

Redacția revistei „Contemporanul"

După discuții aprinse, mai ales în jurul titlului care trebuia să-l poarte, cercul socialist ieșean a hotărît să editeze o revistă nouă, care își propunea să popularizeze teoriile și descoperirile științifice, literatura vremii. Apariția revistei a marcat un moment de hotar în publicistica românească, dînd curs larg dezbaterilor axate pe probleme majore de cultură, deschizînd largi perspective cercetărilor sociologice și filozofice, sprijinind elementele progresiste, originale ale culturii românești.

În jurul revistei „Contemporanul" s-au concentrat mulți intelectuali entuziaști. Dar și aici problemele majore ale redacției cădeau în sarcina celor trei: Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde. La „Contemporanul", ca și la „Muncitorul", la orice publicație socialistă, Sofia își îndeplinea cu aceeași pasiune sarcina de a scrie studii științifice și adresele abonaților, de a lipi timbrele pe revistele și gazetele proaspăt ieșite de sub tipar. În această muncă a fost ajutată și de fratele ei mai mic, Octav Băncilă. **„Cînd se aduceau revistele de la tipografie** — își amintea mai tîrziu marele pictor —, **aduse cu o căruță de mînă, eu ajutam la... descărcarea lor, la orînduirea în casă, cu număr, să nu fie lipsă, scriam benzile, lipeam mărcile și duceam revistele la poștă. Alteori duceam manuscrisele la tipografie sau mă duceam la unii și la alții după manuscrise, ca trimis special..."**

La întrunirile și discuțiile din redacția „Contemporanului" se discutau probleme politice și sociale, se vorbea despre starea tristă a țărănimii, despre necesitatea pătrunderii culturii în viața poporului. Casa din Sărărie era o școală a iubirii de oameni, a simțămintelor generoase.

După nopți întregi de discuții în casa din strada Sărărie, mișcarea socialistă din Iași s-a orientat spre marxism, lucru reflectat și în paginile revistei, mai ales după 1885. „Contemporanul" a început să publice fragmente din operele lui Marx și Engels

(„Salariu, preț, profit", „Originea familiei, a proprietății private și a statului"). Lucrarea lui Engels „Originea familiei..." a fost publicată în întregime în paginile „Contemporanului" din anii 1885—1886, precizîndu-se că ea **„înfățișează icoana adevărată a formelor prin care a trecut societatea omenească de la începutul ei și pînă în zilele noastre".** În prefața la ediția a patra din 1891, Fr. Engels preciza că lucrarea **„a fost tradusă în diferite limbi, mai întîi în italienește, apoi în ROMÂNEȘTE (s.n.), în revista ieșeană «Contemporanul», septembrie 1885 — mai 1886".**

Cum a aflat Fr. Engels despre apariția lucrării sale în „Contemporanul" și, în general, despre întreaga activitate a socialiștilor români?

Era prin anul 1887. Cîțiva intelectuali socialiști părăsiseră mișcarea socialistă, alăturîndu-se grupării radical-democrate a lui Gh. Panu, care edita ziarul „Lupta". Pe vremea aceea, Ioan Nădejde avea legături cu Karl Kautsky, redactorul revistei socialiste „Die Neue Zeit", prin intermediul căruia a intrat în corespondență cu Engels.

Răspunsul a fost prompt. Într-o scrisoare adresată lui Nădejde apărută și în „Contemporanul" nr. 6, din 1888, Fr. Engels scria următoarele: **„Dați-mi voie să vă mulțumesc pentru osteneala ce-ați avut pentru a face înțelese de cititorii români aceste scrieri** (ale lui Marx și Engels — n.a.). **Pe lîngă cinstea ce mi-ați făcut-o astfel, îmi făcurăți și îndatorirea de a mă ajuta să învăț o leacă limba română... Cu traducerea d-tale am putut face oarecare progres; textul său, etimologia latinească și clară mi-au ținut loc de dicționar, și din pricina traducerii d-tale pot zice acum că limba română nu mai este pentru mine o limbă cu desăvîrșire necunoscută".**

În legătură cu activitatea socialiștilor români, Fr. Engels scria: **„Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu Karl Marx".**

Un an mai tîrziu, în iulie 1889, printr-o scrisoare, Ioan Nădejde îl recomanda lui Engels pe Ioan Panaitescu, ca fiind **„unul dintre cei mai buni socialiști din România"**, care avea să-i ceară mai multe lămuriri **„foarte importante pentru dezvoltarea mișcării socialiste din România".**

Sub iscălitura lui I. Delescu, în „Lumea nouă" din 1895, Ioan Nădejde a publicat un articol cu prilejul morții lui F. Engels. El releva faptul că un socialist român, în timpul unei vizite pe care a făcut-o la Londra, l-a găsit pe Engels citind studiul lui Ionescu Raicu-Rion intitulat: „Proprietatea, familia și religia în timpul revoluției franceze", apărut în revista „Critica

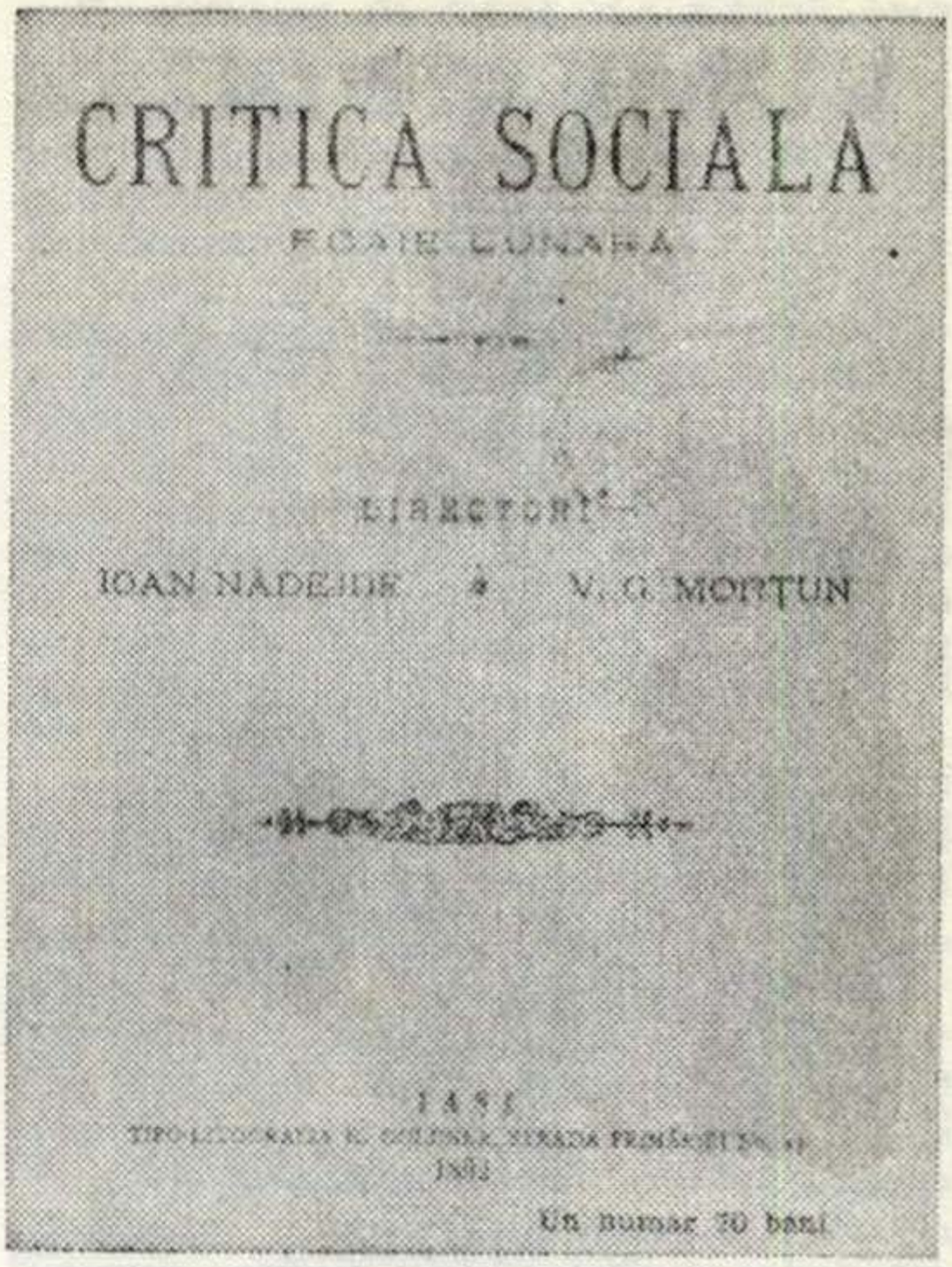
CRITICA SOCIALA

FOAIE LUNARA

DIRECTORI:

IOAN NADEJDE ♦ V. G. MORTUN

IAȘI

TIPOLITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA FRUMOASĂ No. 11

1891

UN NUMĂR 10 BANI

În paginile revistei „Critica socială" Ioan Nădejde a publicat multe din articolele sale

socială", despre care a avut cuvinte de laudă.

La moartea lui Engels, telegrama trimisă de către conducerea P.S.D.M.R. era semnată de Ioan Nădejde. Ea avea următorul cuprins:

„Către redacția revistei «Rusia liberă». Expediată de la Oficiul telegrafic București pe adresa: Redacția revistei «Rusia liberă»
Bentham Grove
Gasteshead London

Primiți din partea Partidului Social-Democrat Muncitoresc Român regrete profunde pentru moartea lui Engels".

Ioan Nădejde și-a mărturisit adînca durere față de pierderea pe care a suferit-o mișcarea socialistă internațională prin moartea lui Fr. Engels. **„...În nimeni nu vom putea avea un sfătuitor atît de dezbrăcat de orice gărgăuni idealiști ca Engels",** căci pentru Engels, arăta el, **„numai cercetarea adîncă a stării reale a unei țări putea da cheia care să dezlege problema tacticii celei mai potrivite în acea țară".**

Un sfert de veac în slujba socialismului

Soții Sofia și Ioan Nădejde au continuat propagarea ideilor socialiste prin scris și viu grai. Gheorghe Nădejde a fost reinte-

LUMEA NOUĂ

ORGAN ZILNIC AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI ROMÂNE

1 Mai

OPTIREA MANIFESTAȚIEI

Număr din „Lumea nouă" consacrat sărbătoririi zilei de 1 Mai.

torialul primului număr, iscălit de Ioan Nădejde, V. G. Morțun, Constantin Mille, se arăta că „de zece ani" socialiștii români își desfășurau activitatea lor rodnică. Prin urmare, mișcarea socialistă din România căpăta din partea lui Nădejde, Morțun și Mille un certificat de naștere: **1875.** Într-un articol intitulat „Ce-i de făcut?", Ioan Nădejde arăta în mod limpede că socialismul s-a dezvoltat din lupta de clasă dintre burghezie, stăpînă pe mijloacele de producție, și proletariat. Pentru o mai bună cunoaștere a problemei, el recomanda a se citi studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea, „Karl Marx și economiștii noștri", apărut în „Revista socială". Muncitorii, spunea Nădejde, luptînd uniți, își dau seama de importanța organizării, că din această luptă va ieși o întărire a clasei muncitoare și **„vom avea în sfîrșit un partid socialist și la noi".** Poporul, spunea el, **„n-are să-și aștepte mîntuirea de la alții, ci numai de la sine".** În articolul „Moderația burghezilor", Ioan Nădejde era de părere „**că dezlegarea chestiei sociale va trebui din nefericire să se facă prin putere".**

Sofia Nădejde a publicat în „Drepturile omului" o serie de articole în care susținea, cu argumente convingătoare, necesitatea luptei pentru egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul chemînd femeile muncitoare să militeze alături de bărbați pentru socialism.

grat în învățămînt și devenise, după cîțiva ani, directorul gimnaziului „Ștefan cel Mare" din Iași. Îl preocupau mai ales problemele de cultură și literatură. În „Contemporanul" a scris articole împotriva proastelor manuale școlare, în „Lumea nouă științifică și literară" a publicat nuvele și schițe cu subiecte de la țară. I s-au reprezentat pe scena Teatrului Național din Iași cîteva piese de teatru...

În anul 1883 presa burgheză a dezlănțuit o veninoasă campanie de calomnii și defăimări la adresa mișcării socialiste. Tonul a fost dat, în aprilie 1883, de P. Missir, în cadrul unei conferințe ținute la Iași. Poate și ca un răspuns la aceasta, în anul 1884 apărea o nouă publicație, „Revista socială", în care Gherea a început opera de popularizare a ideilor socialiste, curățindu-le de zgura anarhistă. În articolul-program din primul număr, Ioan Nădejde declara că cei din jurul publicației sînt socialiști marxiști, dar sublinia că erau adepți exclusiv ai tacticii legale și adversari ai acțiunilor directe și ai mijloacelor violente.

1 februarie 1885. La București a apărut ziarul socialist „Drepturile omului". Deși Ioan Nădejde locuia încă la Iași, numele lui figura pe frontispiciul ziarului. În edi-

Deputat socialist, ales al țărănimii

Încă de la începuturile ei, mișcarea socialistă din România și-a îndreptat privirile către țărănime, marea majoritate a locuitorilor țării. Într-o scrisoare către un prieten, datată 10 iulie 1887, Ioan Nădejde preconiza **„organizarea muncitorilor de pămînt în bresle",** căci numai organizați țăranii vor putea să-și întocmească **„consilii comunale adevărat ale lor și nu slugarnice proprietarilor".**

El a mers mai departe și-și imagina cum breslele țăranilor cuceresc satele, cum breslele muncitorilor cuceresc orașele și cum, laolaltă, întocmesc un partid aparte, **„deosebit de roșii și albi"** (liberali și conservatori — n.a.), cu ajutorul căruia vor cuceri votul universal și vor lucra să ajungă **„la țelul de pe urmă, leacul definitiv: organizarea muncii agricole și industriale".**

Ioan Nădejde, împreună cu V. G. Morțun a început să facă propagandă socialistă la sate încă din anul 1886. În județul Roman s-au înființat nu numai sindicate (numite

„bresle țărănești"), ci adevărate cluburi socialiste. Ioan Nădejde pornise de la preocuparea primordială de a veni în ajutorul țăranilor, crunt exploatați de moșieri, arendași și zapcii.

Sofia Nădejde, în amintirile sale publicate în „Adevărul" (1935), scria următoarele: **„Partea cea mai însemnată în această perioadă a fost propaganda pentru votul universal și pentru darea de pămînt țăranilor".**

Ulterior, după crearea P.S.D.M.R., cele amintite de Sofia Nădejde și-au găsit confirmarea în acțiunea de organizare a cluburilor socialiste la sate, în seriozitatea cu care priveau țăranii activitatea în cadrul acestor cluburi și eroismul cu care ei au întîmpinat prigoana autorităților.

În urma acestei intense activități în mijlocul țărănimii, în martie 1888 Ioan Nădejde a fost ales deputat la Colegiul III din Iași. Ca deputat, Ioan Nădejde a folosit tribuna parlamentară ca un mijloc de acuzare a fărădelegilor întîmplate în timpul reprimării răscoalelor țărănești din 1888, împotriva măsurilor represive ordonate de guvern cu prilejul acțiunilor greviste din același an*.

Lumină, cît mai multă lumină...

Într-un editorial apărut în „Drepturile omului", iscălit de Ioan Nădejde, V. G. Morțun și Constantin Mille, se spunea : **„Astăzi** (toamna anului 1888 — n.a.), **cînd socialismul s-a afirmat așa de puternic, astăzi, cînd aproape peste toată țara același suflu de organizare și nevoie de lucrare împreună se simte, astăzi, cînd lucrarea de zece ani de zile a dat o oștire puternică, dar care este pe alocurea slabă sau lipsită de organizare, e de nevoie ca toate puterile noastre să se alcătuiască într-un singur și puternic mănunchi..."** Ideea organizării clasei muncitoare **„într-un singur și puternic mănunchi"**, într-un partid de clasă, a fost preocuparea de bază a mișcării socialiștilor români între anii 1888—1893.

Pentru această lucrare trebuia un om cu o capacitate de muncă deosebită. Toți erau convinși că numai Ioan Nădejde va fi în stare să conducă o asemenea acțiune. Și atunci Gherea, Morțun, Radovici s-au deplasat la Iași, în toamna anului 1892, pentru a-l convinge pe Ioan Nădejde să se mute la București.

Cu strîngere de inimă și-a părăsit casa din Sărărie și o viișoară, pe care o cultiva împreună cu fratele său, Gheorghe, și s-a mutat la București, împreună cu soția și cei șase copii. Aici a început o muncă perseverentă, fără răgaz.

În anul 1893 a fost creat partidul muncitorilor, nu în mod simbolic, ci prin strîngerea laolaltă a tuturor organizațiilor socialiste din țară, printr-un congres cu delegați din țară, care au votat statutul și programul P.S.D.M.R. Nu mai era vorba de partida muncitorilor, cum se spunea pînă atunci cercurilor și cluburilor socialiste. S-a înfăptuit concret, în primăvara anului 1893, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Oficiosul partidului, „Lumea nouă", era condus de Ioan Nădejde ; la „Evenimentul literar" era director Sofia Nădejde. Ioan scria articole multe, cu caracter economic, politic, istoric, nenumărate articole științifice. Se declarase ferm pentru industrializarea țării, fără de care nu se putea trece la socialism. În legătură cu legea minelor, el scria, în „Lumea nouă" din 1894, că **„o lege a minelor în stare de-a dezvolta industria noastră minieră este neapărat trebuitoare pentru România"**, dar preciza necesitatea trecerii minelor în proprietatea statului.

Anunțînd Congresul al III-lea al P.S.D.M.R., Ioan Nădejde amintea cu mîndrie : **„Noi cei dintîi am ridicat un steag nou, am început propaganda socialistă, am început organizarea muncitorilor și am publicat un program, care mai apoi a slujit ca model partidelor democratice."**

Sînt discutabile tactica preconizată de Ioan Nădejde, împărțirea pe care o făcea el partidelor politice burgheze (în reacționare și mai puțin reacționare), nu însă și acțiunea sa de răspîndire a ideilor marxiste, acțiunea sa culturală. Timp de 25 de ani, cu multe sacrificii personale, el a luptat pentru luminarea poporului, fiindcă așa cum singur o spunea **„luminarea muncitorilor"** era **„chestiunea cea mai importantă [...]. Manifestațiile de 1 Mai ne-au dovedit existența multor aderenți, dar pentru menținerea acestora e necesară lămurirea lor".**

Și opera de luminare s-a făcut. Ea a rămas în mințile și inimile multora. Ea a rămas în foile, azi îngălbenite, ale broșurilor, revistelor și ziarelor socialiste, îndrăgite de generații în șir pînă în zilele noastre..

Amintind de intelectualii socialiști români din veacul trecut, Ioan C. Frimu spunea, în 1915 : **„În mișcarea veche a fost mult idealism și entuziasm. Intelectualii au pus o mare putere de muncă și de jertfă... Mulțumită acestor oameni, socialismul a trăit. Firește, dezerțiunea a mai descurajat spiritele, dar**

---

* Cu privire la activitatea sa parlamentară în acești ani, revista noastră a publicat în numărul său din luna mai 1969 articolul : *Socialiștii români la tribuna Parlamentului.*

Fiică a lui Gheorghe Nădejde, Camelia și-a semnat lucrările literare cu numele Lucia Mantu

Amelia Gesticone — fiica lui Ioan Nădejde

Horia Nădejde a fost al doilea fiu al lui Ioan și al Sofiei Nădejde; își făcuse studiile inginerești la Birmingham. (Fotografia ni-l prezintă în mijlocul familiei sale)

Ioan I. Nădejde, un alt fiu al lui Ioan și al Sofiei. Își făcuse studiile în București, la Școala de poduri și șosele

scrierile au rămas și orice lucrător și intelectual își poate face azi educația socialistă".

Rezultatul muncii sale în slujba socialismului timp de un sfert de veac, lumina culturii încrustată în ziare și reviste nu le-a putut lua Ioan Nădejde cu el, atunci cînd s-a dus la liberali. Opera sa propagandistică și culturală a rămas...

Pînă la 45 de ani Ioan Nădejde a fost un socialist convins. Apoi, cugetul său a căzut pradă șovăielilor... În 1899 a părăsit mișcarea, renunțînd la convingerile și idealurile tinereții.

Retras, rupt de mișcare, și-a petrecut ultimii ani însingurat printre rafturile cu dosare colbăite din subsolul Palatului de justiție, adunînd și traducînd texte juridice (era consilier tehnic al Curții de casație pentru dreptul rus, al cărui bun cunoscător era). El nu mai putea să vadă că socialismul în România avea să vină... N-a văzut acest lucru și prăbușirea sa sufletească a fost deplină, definitivă...

Omagiu

În noaptea de 28 spre 29 decembrie a anului 1928 a încetat din viață Ioan Nădejde, în vîrstă de 74 de ani...

Personalitatea sa a fost evocată cu emoție de cei care și-au amintit de anii tinereții, cînd frecventau „casa plină cu mistere" din strada Sărărie, de cei care, atunci cînd erau elevi, l-au privit cu admirație și emoție pe „vraciul", cînd îl întîlneau pe stradă, cînd îi citeau articolele ateiste sau cînd își depăna visele în moldoveneasca sa molcomă și odihnitoare.

Într-un articol publicat în ziarul „Dimineața" dr. Ygrec, remarcînd faptul că Nădejde a murit uitat de toți, atît de prieteni cît și de dușmani, era convins că la înmormîntarea sa vor veni mulți dintre prietenii și elevii săi... Dar au venit foarte puțini. Puțini au fost cei care au răscolit filele amintirilor, pentru a reconstitui figura **„marelui cărturar", așa cum îl numea în**

acele zile de tristeţe scriitorul Jean Bart, în articolul său evocator „Misterul casei din Sărărie".

C. Z. Buzdugan, într-o scrisoare plină de căldură adresată Sofiei, arăta că moartea lui Ioan Nădejde **„ne-a îndurerat pe toţi acei care au colaborat cîndva sub conducerea lui".** În încheiere, Buzdugan îşi exprima convingerea că viitorul va judeca obiectiv faptele celor care puseseră cinstit umărul la înfiriparea ideilor socialiste în ţara noastră. Aceeaşi convingere o manifesta şi **C. Graur.** Într-un articol publicat în „Adevărul", el arăta că nimeni altul, în România, nu răscolise aşa de profund cugetele ca Nădejde, şi era convins **„că istoria va fi mai dreaptă cu el decît au fost şi sînt contemporanii".**

Sofia Nădejde, cu sufletul cernit, retrasă, a continuat să trăiască pînă la 90 de ani, stingîndu-se din viaţă la 12 iunie 1946. Ea a mai avut bucuria să vadă începutul împlinirii visurilor de tinereţe ale familiei Nădejde.

Ceea ce au dorit intelectualii înaintaţi din anii 1928—1929 — aşezarea soţilor Ioan şi Sofia Nădejde la locul ce li se cuvine în galeria cărturarilor progresişti, pionieri ai răspîndirii ideilor socialismului — se realizează în orînduirea noastră socialistă.

■

MIHAIL SADOVEANU : „Eram copil cînd răsfoiam, căutînd ilustraţii, broşurile revistei («Contemporanul» — n.n.) celei vechi de pe biroul tatălui meu. Ilustraţiile nu le găseam, textele nu mă interesau. Colecţia a rămas în biblioteca părintească şi am reluat-o ceva mai tîrziu, cînd am prins a preţui treburile cărturăreşti [...] Ioan şi Gheorghe Nădejde şi-au păstrat pînă tîrziu faima în cercurile generaţiilor de liceeni de către începutul veacului nou".

■

NICOLAE IORGA : „[...] de la dînsul şi un grup de tineri din Iaşi, prin revista «Contemporanul» [...] a plecat o mare mişcare de onestitate în ştiinţă şi în cultura românească. Nădejde a alcătuit cel dintîi partid socialist".

■

ION VODĂ CEL VITEAZ

(Urmare din pag. 52)

gonia mult, ci numai pînă da dos, că vedea că fuga lor era cu înşelăciune, că de mulţimea lor tot locul acoperise. Deci lăsînd turcii partea despre cazaci, cu toată puterea au întors spre moldoveni, şi puşcile toate le slobozea într-înşii ; ci moldovenii aşa sta, cum s-ar fi gătit de moarte, iar nu să izbîndească.

Şi multă moarte s-au făcut între îmbe părţile, că nu era a călca pre pămînt, ci pre trupuri de om. Şi aşa mai apoi de aproape se bătea, că şi mînule le obosise, şi armele-şi scăpa. Că acela prah se făcuse, cît nu se cunoştea carele de carele este, nici de sineţe se auzia şi de trăsnetul puşcilor de îmbe părţile, că nici puşcarii nu mai ştia în cine dau".

La trădarea lui Eremia hatmanul s-a adăugat împotrivirea naturii : o violentă ploaie de vară a udat tot praful de puşcă, scoţînd din uz întreaga artilerie moldoveană. Apoi, au venit şi tătarii, care făcuseră joncţiunea cu otomanii. Un contraatac fulgerător, condus de Ion Vodă însuşi, a adus un scurt răgaz românilor, dîndu-le putinţa retragerii şi întăririi lîngă satul Roşcani din apropiere. Lipsa totală de apă din această nouă poziţie a grăbit însă sfîrşitul. Primind asigurări solemne, întărite prin jurăminte, că viaţa oştenilor săi şi a sa vor fi respectate, Ion Vodă s-a predat comandantului otoman. O dată sosit în tabăra duşmană, a fost ucis, iar trupul său legat de două cămile, crîncen mutilat. Oştenii otomani şi-au muiat iataganele în sîngele eroului, pentru ca fiecare să păstreze vitejia şi dîrzenia voievodului.

Şi dacă nu mai întîlniră vreo rezistenţă, hoardele tătăreşti se năpustiră asupra Moldovei pînă în ţinutul Dorohoiului, satele şi tîrgurile nu au cunoscut cruţare ; mulţime de robi căzură în mîinile lor. O mărturie contemporană numeşte pe nevolnicul Petru Şchiopul „voievod al pustiului", deoarece, adaugă textul, „pămîntul şi aşezările au fost mai toate arse".

Dar cu tot succesul său militar, plătit cu grele pierderi de ambele părţi, Poarta nu a mai încercat să mărească haraciul : pînă în 1590, el a rămas tot în jurul a 35 000 de galbeni.

Aşa s-a încheiat, în împrejurări de tragedie vitejească, cîrmuirea lui Ion Vodă cel Viteaz.

Faptele de arme ale românilor la Jilişte, la Dunăre şi Roşcani au fost socotite de îndată de istorici printre evenimentele de răsunet european şi consemnate în lucrările lor. Pentru istoria cea mare a patriei, ele rămîn un exemplu al credinţei şi vitejiei neclintite, înălţate pînă la sacrificiul suprem, pentru apărarea drepturilor ţării, a libertăţii ei.

DIN MUZEELE NOASTRE

1. Arta medievală la Muzeul de istorie „Valea Hîrtibaciului" din Agnita

Capul crucifixului *atribuit unuia dintre celebrii artiști transilvăneni ai familiei Stoss*

În urmă cu opt ani, o modestă expoziție marca înființarea Muzeului de istorie „Valea Hîrtibaciului" din Agnita De atunci, patrimoniul muzeistic a crescut neîncetat, ajungîndu-se astăzi la peste 2 500 exponate de istorie, etnografie, artă populară, artă plastică și numismatică.*

Exponatele de artă veche care figurează în muzeu reprezintă — în mare parte — unicate de mare valoare documentară și artistică și așteaptă să poată fi valorificate pe măsură ce spațiul de expunere se va mări. Pînă atunci, pentru a nu rămîne anonim în depozitul nostru științific, conducerea unității a dat curs, în repetate rînduri, cererilor unor mari muzee ca exponatele de preț să fie prezentate în cadrul acestora. Ele constituie o sinteză între fondul autohton și influențele exercitate de diferite curente de cultură (aria bizantină și cea din apus), cu care poporul nostru a intrat în contact în epoca feudală și vădesc în totalitatea lor trăsăturile caracteristice Transilvaniei.

În colecțiile muzeului se află, de pildă, o interesantă sculptură medievală, *un crucifix* de mari dimensiuni, descoperit de noi în podul bisericii evanghelice din comuna Apold (jud. Mureș). Istoricii de artă atribuie această lucrare lui Wit Stwosz (Veit Stoss) sau școlii acestuia, fondată de către fiii săi Johannes, Martinus și Vitus, care au trăit în Transilvania (la Sighișoara, Mediaș și Brașov). Sculptura a fost dată în custodie Muzeului „Brukenthal" în anul 1962.

În comuna Cincu a fost descoperită o *ladă de breaslă* din anul 1653. Aceasta este împodobită cu diferite motive — steme de breaslă, unelte de meșteșugari, portrete — reali-

* În colecționarea acestui bogat fond muzeistic, precum și în dotarea Muzeului din Agnita cu un fond documentar inițial, un merit deosebit revine muzeografului Andrée Erhard, directorul instituției, autor al articolului pe care-l reproducem alăturat *(n.r.)*.

zate cu multă spontaneitate, vopsite policrom. Pe mijlocul capacului se află stema fostului tîrg Cincu, un cap de zimbru cu o stea între coarne. Ce semnificaţie pot avea aceste însemne de pe stema Moldovei transpuse pe o ladă de zestre tocmai în aceste părţi ? Acestei întrebări nu i s-a dat încă răspuns. Valoroasa piesă a fost expusă, între anii 1960 şi 1967, la Muzeul de artă al R. S. R., precum şi la unele expoziţii temporare în diferite alte oraşe. Este reprodusă şi în vol. III al „Istoriei României".

Patru perechi de *copci de argint* suflate cu aur, fiecare cu cîte o piatră în formă de perlă, de culoare albastră, o *floare lucrată în fier*, lungă de 51 cm, care are şi patru frunze, executate artistic şi vopsite în culori naturale, şi o *broască* (încuietoare) confecţionată din fier şi alamă incizată cu motive ornamentale constituie cîteva piese deosebit de interesante, atît sub aspect ştiinţific cît şi artistic. Ceea ce este deosebit de interesant la ultima dintre aceste piese este arcul de la sistemul de închidere, care — la vîrf — se termină printr-un cap de şarpe cu coarne. Datînd tot de la începutul secolului al XVI-lea (din informaţiile culese de la persoane care au văzut lada cu broască datată înainte de a se distruge ştim că pe frontispiciul ei se afla trecut anul 1516), apariţia acestui motiv este semnificativă pentru Valea Hîrtibaciului, deoarece găsim acest motiv şi pe un suport de lumînări strujit în lemn, tot din secolul al XVI-lea, păstrat în biserica evanghelică din Alţina (jud. Sibiu), precum şi pe un vas de ceramică smălţuit în verde, din secolul al XVIII-lea. De altfel, la un vas din ceramică smălţuită, în culoare deschisă, cu ornamentaţie liniară verzuie pe fundal alb, apare un şarpe încolăcit. Acest vas, produs al secolului al XVIII-lea, provine din Bruiu (jud. Sibiu), reputat centru ceramic, cu un mare număr de olari.

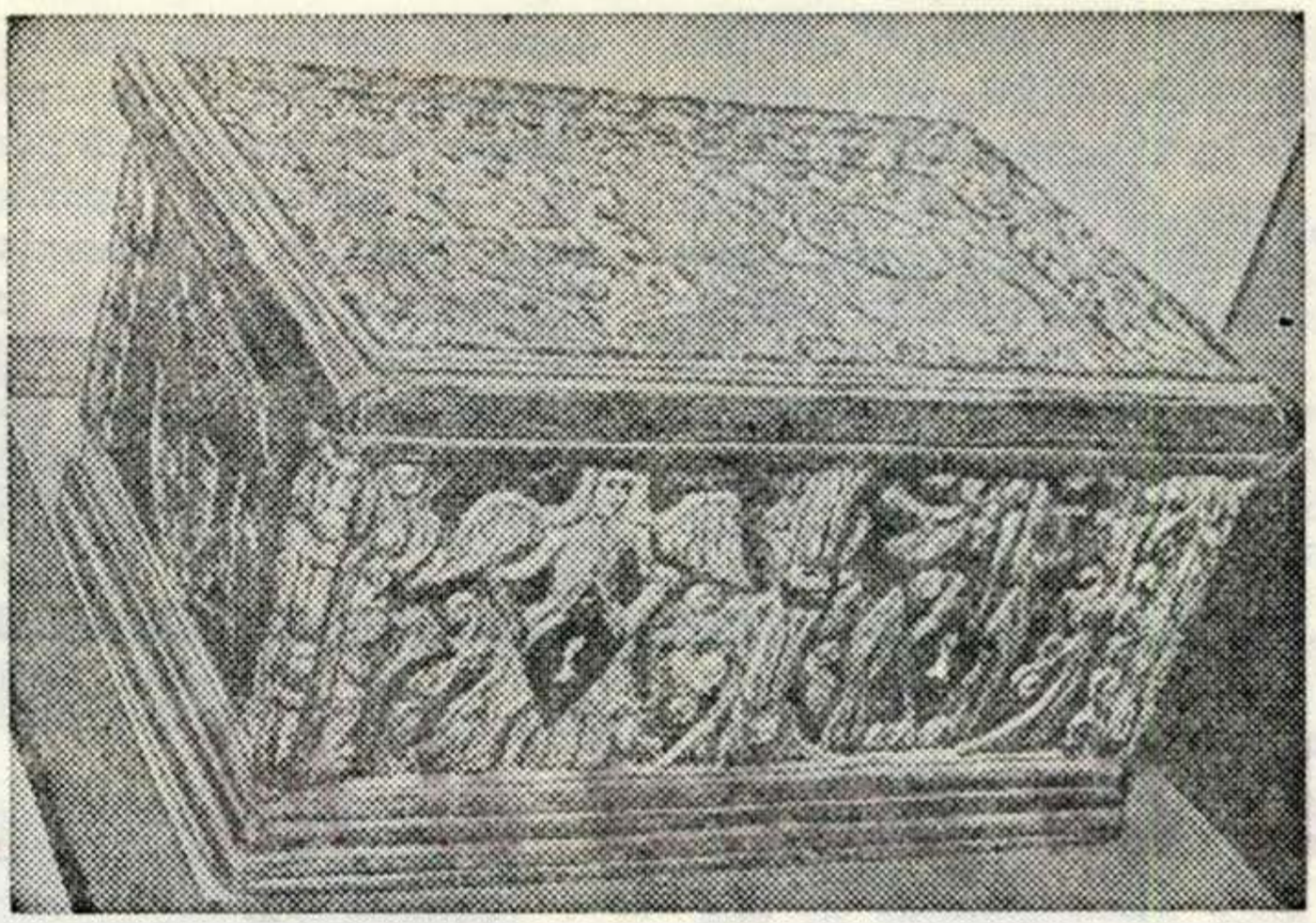

Lada de breaslă *pe care apare capul de zimbru cu stea între coarne*

Semnul de încunoştinţare *cu care breslaşii butnari din Agnita transmiteau ştirile confraţilor lor din alte părţi*

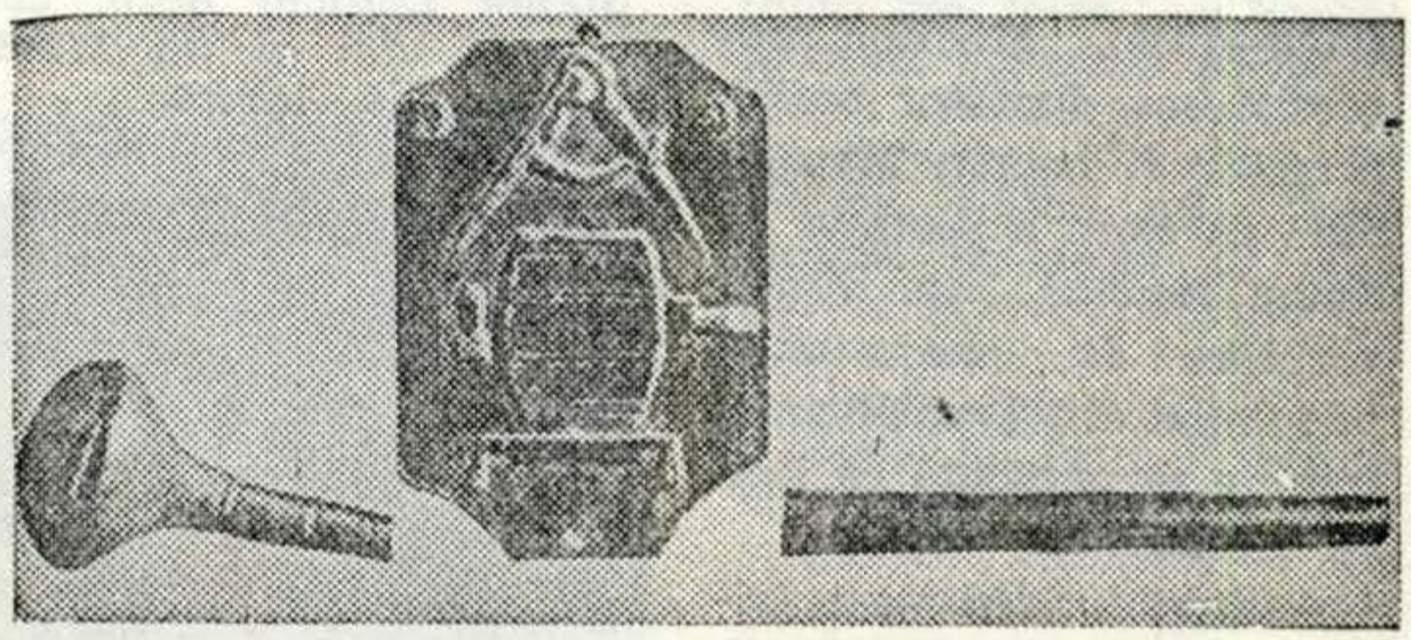

Interesant este şi *steagul de vînt* care a împodobit casa din comuna Nocrich (jud. Sibiu), în care s-a născut, în anul 1721, Samuel Brukenthal, om de stat şi fondator al muzeului care-i poartă numele. Este executat artistic, din fier forjat, înalt de 54 cm şi poartă iniţialele M.B. şi anul 1712. Este vorba de tatăl fostului guvernator al Transilvaniei, Michael Breckner, care l-a succedat în funcţia de jude regal al scaunului administrativ-juridic al Nocrichului pe olarul Benedictus Hintz şi care a fost înnobilat de împăratul Carol al VI-lea sub numele de „de Brukenthal". Acest steag a fost depistat de noi în podul casei în care s-a născut Samuel Brukenthal. Anul 1712, menţionat pe steag, constituie data renovării casei de patricieni a Brukenthalilor, care posedă camere frumos boltite, în stilul Renaşterii.

Încheiem înşirarea obiectelor de artă veche din colecţiile noastre cu prezentarea a încă unui vestigiu de artă feudală, şi anume un *semn de încunoştinţare* care a fost folosit de către breasla butnarilor (dogarilor) din Agnita. Acest semn de breaslă are o formă reo-

bișnuită pentru semnele de încunoștințare frecvente în Transilvania și își găsește corespondențe doar în unele semne vechi, medievale, păstrate în cîteva muzee din R. D. G. și R. F. G. Are o lungime de 28 cm, forma unui sceptru, este forjat din fier, e detașabil, partea de sus lărgindu-se într-o bilă prevăzută cu o crestătură pentru introducerea știrilor care urmau a fi transmise. Bulina din fier, turtită, are un diametru de 8 cm. Față de exponatele similare păstrate în muzeele germane, acest semn de încunoștințare poate fi datat încă din secolul al XV-lea, fiind unic în felul său între semnele breslașe păstrate în muzeele noastre.

ANDRÉE ERHARD
director al Muzeului din Agnita

2. Un portret al lui Ștefan Ludwig Roth

Recent s-au comemorat 120 de ani de la moartea lui Ștefan Ludwig Roth (1796—1849), gînditor progresist sas, luptător social, profesor și istoric. Menționăm că Roth a susținut că limba română, ca limbă vorbită de majoritatea populației din Transilvania, trebuie recunoscută ca limbă oficială.

Andrée Erhard ne-a trimis o dată cu articolul de mai sus, și un interesant portret al celui care, în 1848, cădea jertfă ideilor sale progresiste, fiind condamnat la moarte și executat pentru participarea sa la revoluție. Portretul este opera pictorului Mihail Barner din Agnita.

În arhivele de stat, Filiala Blaj, se află un document inedit din care rezultă că trei ani înaintea revoluției din 1848 Roth a întreprins o călătorie în Württemberg. „La 24 decembrie, din același an 1845, se întoarce sănătos, [...] o găsește sănătoasă pe soția sa și pe cei trei copii lăsați aici la Nemșa, o fiică căsătorită la Mediaș împreună cu o fiică nou-născută și un nepot".

În fondul amintit mai există și o succintă autobiografie a lui Ștefan Ludwig Roth, care în fraze scurte și pregnante, ne dă prețioase date despre viața și activitatea acestui luptător pentru dreptate și progres.

A.E.

Ștefan Ludwig Roth, portret în ulei al lui Mihail Barner din Agnita

3. Cufărul lui Petru cel Mare

În timpul luptei de la Stănilești au fost multe episoade care au dus la întărirea frăției de arme româno-ruse. În semn de recunoștință față de vitejia moldovenilor, țarul Petru I dă în dar hatmanului Donici, comandantul oastei moldovenești, printre altele, și un frumos cufăr care fu apoi transmis ca dar de mare preț urmașilor săi. Aceștia l-au păstrat cu mare cinste pînă în vremea noastră, cînd l-au donat Muzeului din Ploiești, în ale cărui colecții se găsește.

Este o piesă de epocă, de mari dimensiuni, pentru păstrarea obiectelor de toaletă și a vestmintelor.

Are o lungime de 1,30 m, lățimea de 0,55 m și adîncimea de 0,70 m, ceea ce dă un volum de 0,5 m³, prin urmare destul de încăpător. În exterior este acoperit de o mușama ce imită pielea de culoare castanie, iar în interior este decorat cu picturi specifice secolului al XVIII-lea, care erau folosite la ornamentarea palatelor construite în Rusia acelor vremi. Podoaba cea mai de preț și neașteptat de frumoasă o constituie decorul exterior realizat cu ajutorul tablei de alamă, tăiată în forme de frunze de mirt. Între ghirlandele care împodobesc capacul, artiști decoratori de talent au așezat coroana imperială tăiată în alamă și însemnele familiei Romanov, între care la loc de cinste stă vulturul bicefal, ca semn al înrudirii familiei domnitoare din care se coboară Petru I, cu împărații bizantini.

Gestul lui Petru I constituie încă o mărturie a prieteniei existente în decursul vremii între cele două popoare vecine.

N. I. SIMACHE
director al Muzeului din Ploiești

①

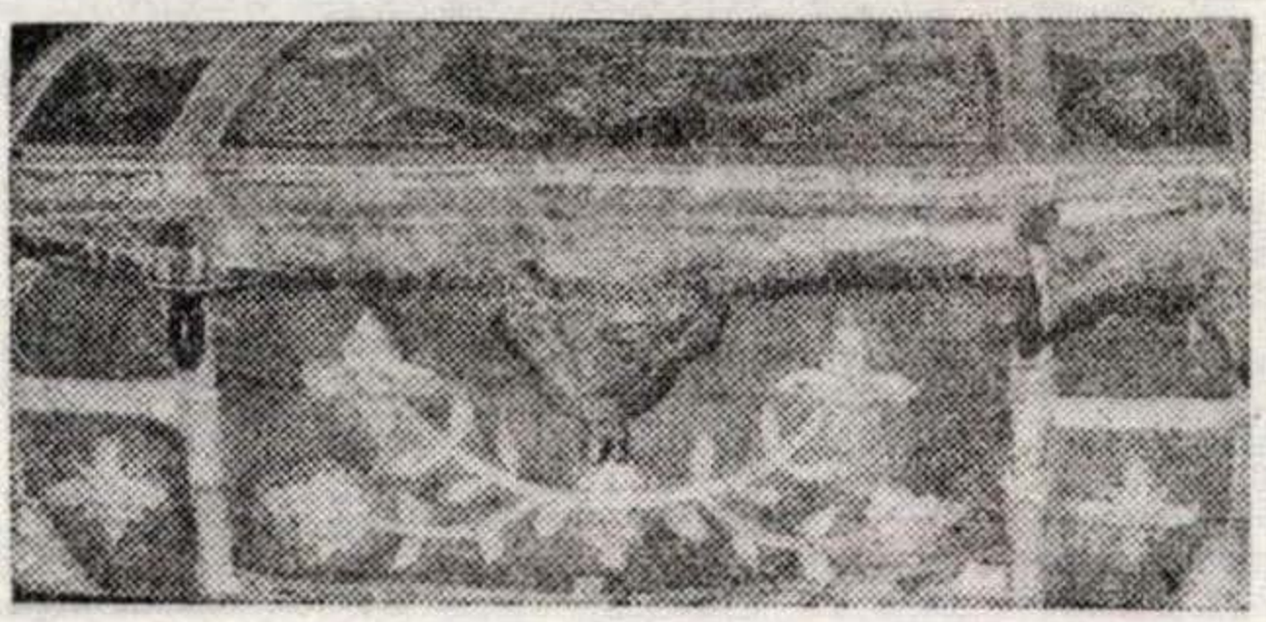

②

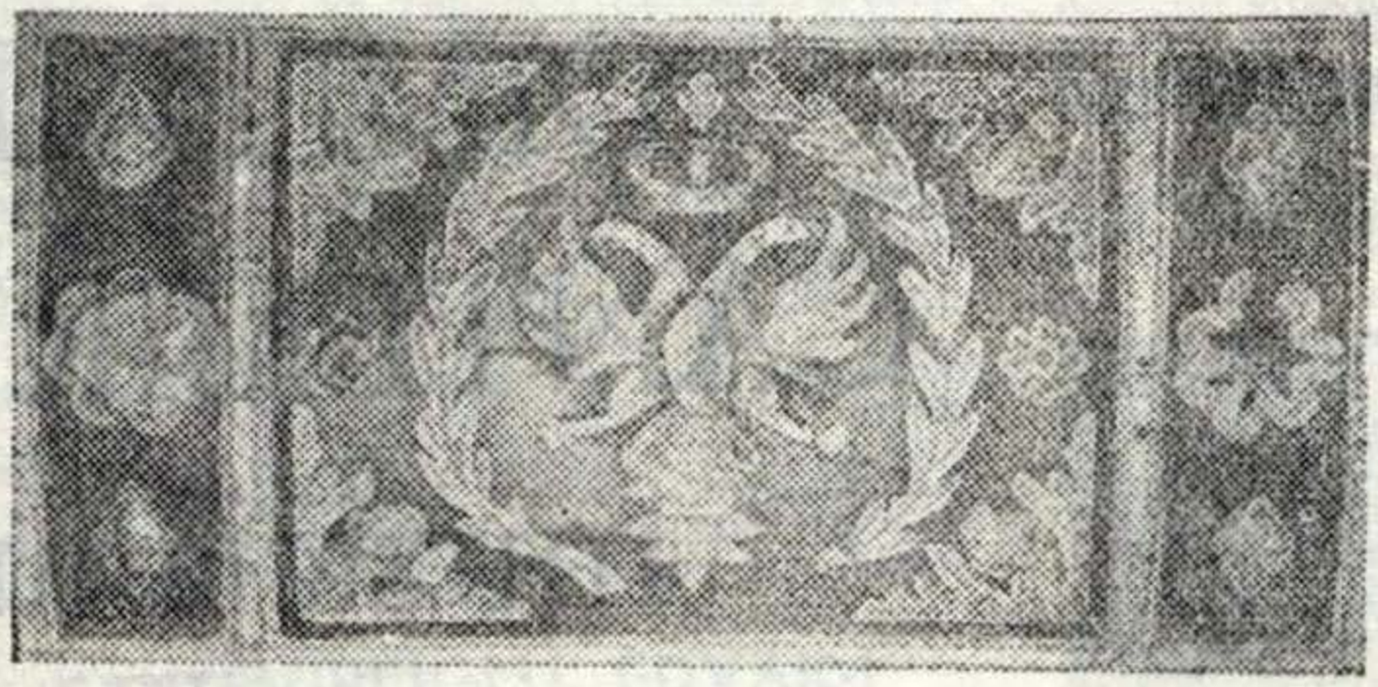

Cufărul dăruit de Petru cel Mare hatmanului moldovean Darie Donici în 1711

③

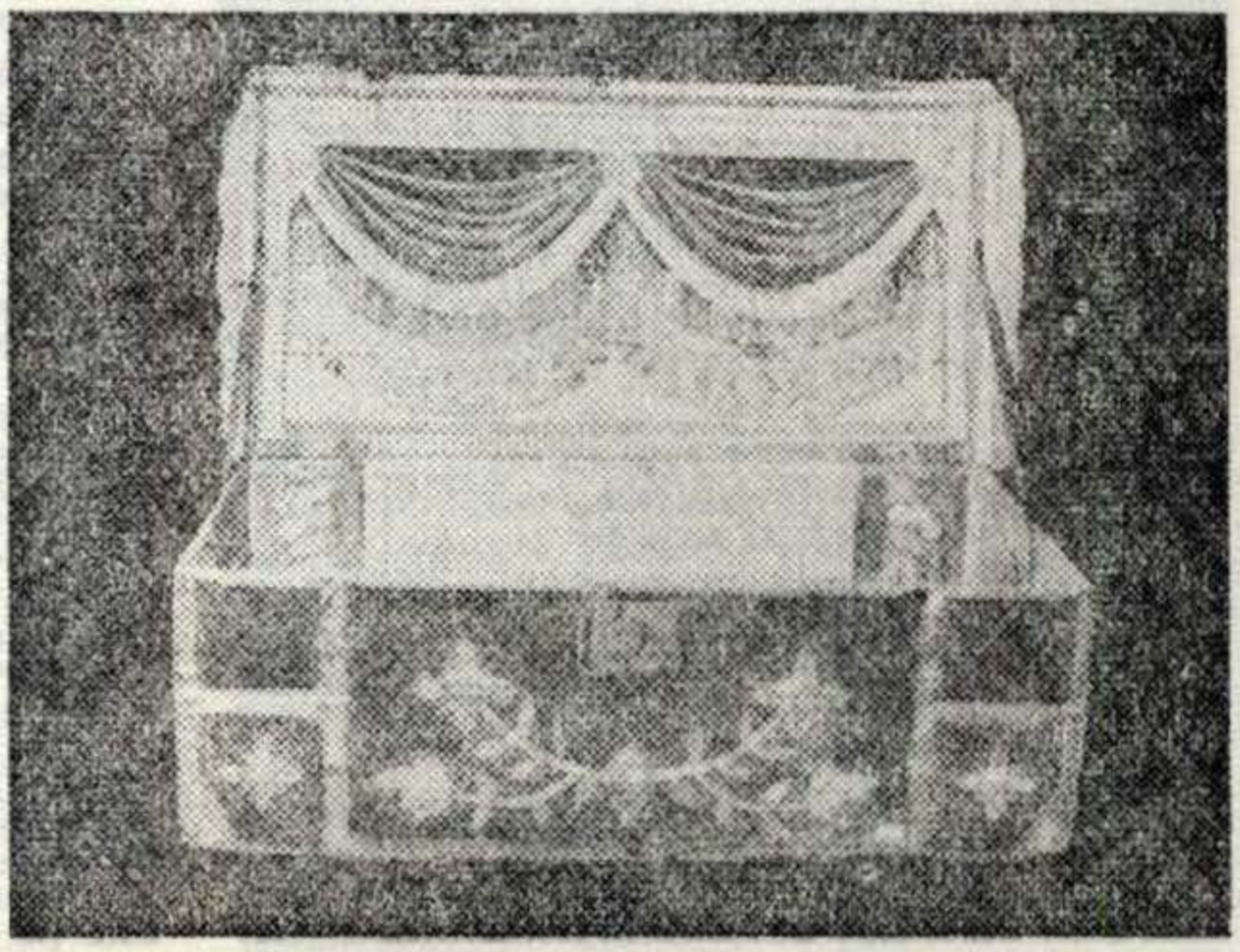

Artiștii au decorat capacul cufărului cu embleme imperiale, între care se distinge coroana și vulturul bicefal

Interiorul cufărului decorat cu picturi specifice secolului al XVIII-lea

Prima filă din manuscrisul lui Cantemir. Colecția H. Sadettin Arel

Compoziție aparținînd lui Cantemir, în transcriere liniară. Colecția muzicologului turc Halil Can

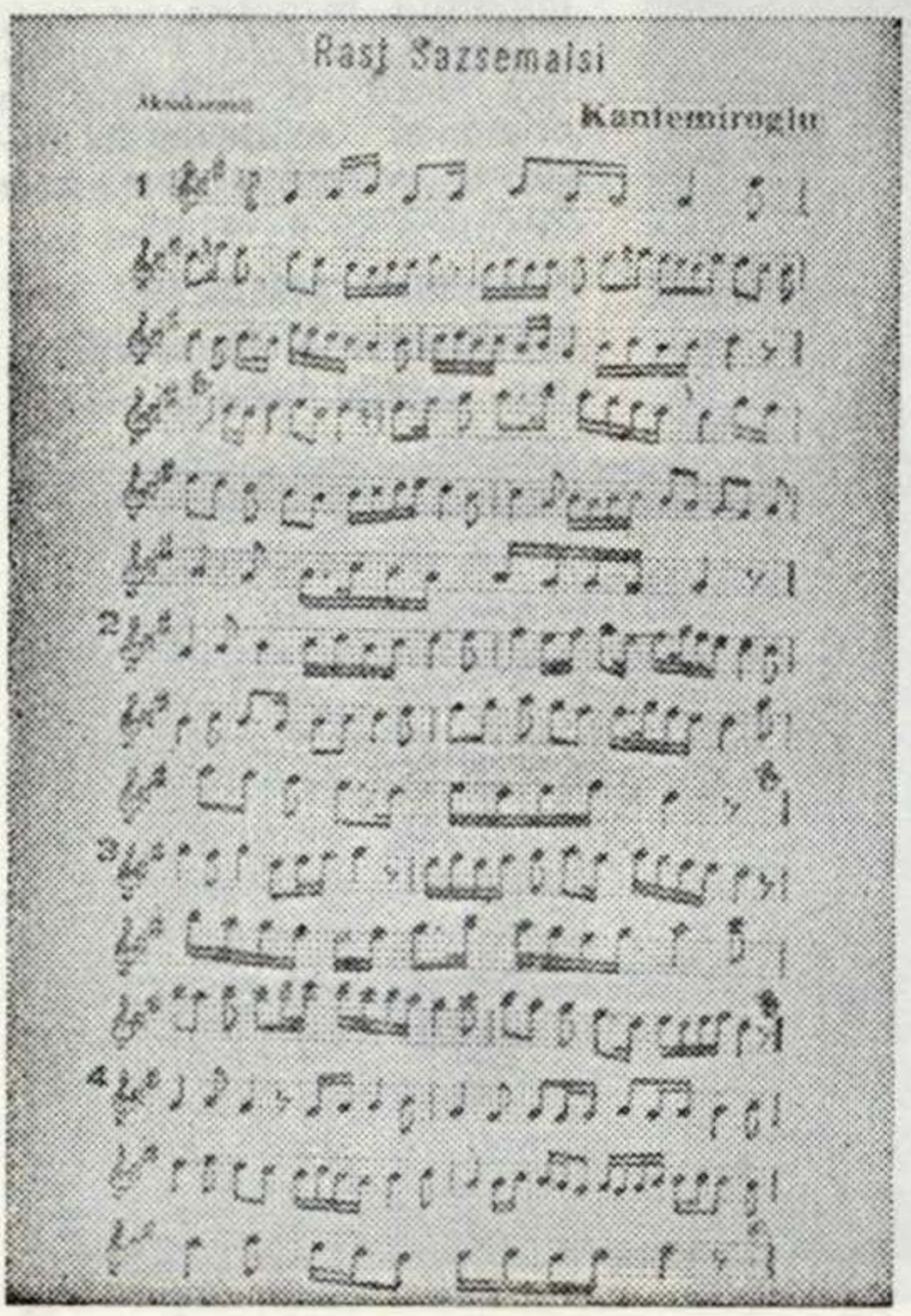

DIMITRIE CANTEMIR - muzicianul

EUGENIA POPESCU-JUDEȚ

Una dintre cele mai reprezentantive personalități ale epocii feudale din istoria poporului român, învățat de factură enciclopedică și om de stat cu orizont larg, Dimitrie Cantemir (1673—1723), a lăsat o operă istorică și geografică de remarcabilă valoare. Printre preocupările sale a fost și muzica, el trecînd drept unul dintre cei mai remarcabili compozitori ai școlii turcești. Opera muzicală a domnitorului moldovean are legătură cu perioada pe care el a trăit-o, cu unele întreruperi, la Constantinopol, în tinerețea sa, între anii 1688—1710.

Șederea lui Cantemir la Istanbul a coincis cu a treia epocă de înflorire a muzicii în Imperiul otoman. Mănăstirile de dervișI, celebrele „tekke"-le din capitala otomană erau școli avansate pe diferite planuri, inclusiv cel componistic, interpretativ, de teorie și istorie a muzicii. Seraiul și demnitarii imperiului protejau și încurajau pe muzicanți. Urmînd pilda sultanilor, mai marii seraiului organizau concerte de muzică în casele lor, la care invitau pe cei mai strălucițI interpreți ai timpului.

O NOTAȚIE ORIGINALĂ

Cantemir a studiat muzica orientală timp de 15 ani. El a devenit un interpret desăvîrșit al instrumentului **nay** (fluier drept cu 7 găuri) și la **tambur** (instrument cu coarde ciupite și cutie sferică), ajungînd un maestru al muzicii arabo-persane și turcești. Faima lui Cantemir s-a răspîndit printre iubitorii de muzică, încît prezența lui la ospețele pașalelor era o deosebită desfătare pentru auditoriu.

Dimitrie Cantemir a instituit o școală de muzică în care s-au format mai mulți muzicieni reputați, urmași ai stilului său. Dar el nu este mulțumit numai cu atît. Se gîndește să reformeze teoria muzicii turcești, dînd o bază științifică studiului și sistemului de scriere a melodiilor.

Folosind cunoștințele sale de istoria muzicii la popoarele vechi, căci studiase notația alfabetică hindusă, neumele grecești și muzica psaltică bizantină, Cantemir a inventat o notație muzicală bazată pe 33 de semne împrumutate din literele arabe ale alfabetului turcesc de atunci.

Istoriografii turci compară opera lui Cantemir cu a altor autori de tratate și opere muzicale. Este vorba de Kutbi Nayi Osman Dede, contemporanul lui Cantemir și autorul operei Miradjie („Ascensiunea lui Mahomed"). Osman Dede a devenit superiorul mănăstirii de dervișІ din Galata în anul 1728 și a murit în 1729. El este compozitorul apreciat al multor bestele și **peșrevuri** cîntate și astăzi. Dar nu există documente scrise că ar fi folosit vreo notație muzicală.

Un alt muzician care a urmat opera lui Cantemir este Abdül Baki Dede (1765—1821). El este autorul a două scrieri valoroase despre muzică intitulate **Tedkik ve Tahkik** („Cercetări și constatări") și **Tahririye** („Notație muzicală"). În cea din urmă, Abdül Baki reinstaurează notația alfabetică a muzicii, pe baza semnelor inventate de Cantemir. Spre deosebire de precursorul său, el folosește 38 de semne alfabetice, dintre care 10 litere izolate și 28 legate sau mixte. Semnele grafice ale lui Abdül Baki se deosebesc ca formă de cele ale lui Cantemir, dar nu ca principiu și utilizare.

Nici un argument ridicat de unii muzicologi nu a adus pînă în prezent dovada unui inventator anterior al notelor turcești. Dimitrie Cantemir rămîne adevăratul creator al notelor turcești, urmat la aproape un secol mai tîrziu de Abdül Baki Dede șeihul dervișilor din Galata.

KANTEMIROGLU, EDVAR-I

Sub acest nume este cunoscut în istoria turcă tratatul muzical al lui Dimitrie Cantemir. În privința termenului **edvar**, care înseamnă la origine armonie, dar și modurile fundamentale ale muzicii orientale, este uzitat de Cantemir și după el de muzicienii secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, în sensul de analiză a modurilor, teoria modurilor și transcrierea muzicală cu notația alfabetică. Acest termen a devenit propriu tratatului muzical al lui Cantemir.

Există mai multe manuscrise care cuprind în filele lor textul tratatului lui Cantemir. Unele se află în biblioteci din Istanbul, altele în colecțiile amatorilor de muzică. Istoriografia turcă consideră original manuscrisul aflat în biblioteca regretatului muzicolog din Istanbul, H. Sadettin Arel.

Titlul manuscrisului este **Cartea științei muzicii după felul literelor.** Manuscrisul este format din două părți. Prima, partea teoretică, este tratatul propriu-zis (142 de file), iar a doua parte cuprinde 341 de melodii scrise cu notele lui Cantemir (186 de file numerotate de la 1 la 186).

Dintre acestea, numai 14 melodii sînt atribuite de specialiști lui Cantemir. Cîteva dintre ele au ca autor pe muzicantul Angeli, despre care știm că a fost profesorul lui Cantemir, iar celelalte aparțin altor autori.

Manuscrisul original diferă de celelalte manuscrise care sînt copii separate ale originalului sau alte manuscrise în al căror cuprins este inclus și tratatul lui Cantemir. Două dintre acestea se găsesc în biblioteca Universității din Istanbul. Ele sînt înregistrate sub titlul : **Kantemiroglu, Edvar-i ilm-i musiki** („Cantemir, tratat de știința muzicii"). Cele două manuscrise conțin același text. Totuși există mici diferențe, mai ales la descrierea instrumentelor din planșele cu desene. Autorul lucrării este probabil Hekim Başî Abdulaziz Efendi, un cunoscut teoretician al muzicii turce de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Tratatul este o lucrare de compilație, cu extrase din tratatul lui Al Farabi, părintele muzicii orientale (secolele X-XI), cu noțiuni generale și cu clasificarea cercurilor în care intră toate modurile și relațiile dintre ele după reguli fixe. Partea întîia cuprinde generalități. Partea a doua și cea mai interesantă este intitulată **Der Beyan-i Edvar-i Kantemiroglu** („Explicarea teoriei muzicale a lui Cantemir"). În ea se analizează și se explică sistemul muzical al lui Cantemir, inovațiile introduse de el în modulații și în notația melodiilor. A treia parte conține textul tratatului lui Cantemir. Comparînd textul manuscrisului original cu cel din lucrarea lui Hekim Başî, observăm diferențe importante. Este demn de reținut că Dimitrie Cantemir a enunțat o teorie nouă în muzica turcească. Teoria susținută de el însemna lărgirea posibilităților de combinare a sunetelor și introducerea unor modulații neîncercate pînă la el. Este de remarcat că Dimitrie Cantemir era dotat cu un simț modal deosebit și avea cunoștințe multilaterale de muzică pe care le-a pus în slujba ideilor sale de înnoire în acest domeniu.

Alt manuscris cunoscut, care merită toată atenția, este cel din biblioteca muzicologului Rauf Yekta Bey, astăzi în posesia urmașilor săi, pe care l-a cunoscut T. T. Burada cînd a făcut faimoasa sa călătorie în Turcia. Manuscrisul provenea din biblioteca lui Nedjip pașa, capelmaistrul muzicii imperiale, și avea scris în en-tête numele muzicantului Kevseri din secolul al XVIII-lea. În anexa manuscrisului se aflau 365 de melodii cu notele lui Cantemir.

T. T. Burada a valorificat manuscrisul în lucrarea sa **Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir**, apărută în Analele Academiei române în 1911. A publicat și 18 melodii de Cantemir, transcrise în notația europeană liniară, printre care **Aria dervișilor**, notată de Sieur Chabert, însoțitorul lui Ferriol, vestitul ambasador francez la Poartă, și **Aria lui Cantemir**, pusă pe note înainte de 1751 de către Ch. Fonton. Toate celelalte au fost adunate de Burada în Turcia, din diferite colecții de muzică. Cîteva provin din manuscrisul lui Rauf Yekta Bey. Altele le-a descoperit transcrise în notația armenească Hamparsum, care a fost în mare vogă în Turcia în secolul al XIX-lea și în primul pătrar al secolului nostru. Rauf Yekta Bey le-a transcris apoi în notația liniară.

Pînă în prezent în Turcia au fost descoperite 35 de compoziții ale lui Cantemir. Dar numărul lor nu este închis. Este știut că muzicanții din trecut cunoșteau foarte multe melodii care astăzi cu greu se mai pot reconstitui. Unele zac risipite în caietele vechi, altele s-au pierdut pentru că au murit muzicanții care le știau.

Compozițiile lui Cantemir sînt socotite cele mai suave, mai inventive și mai variate din muzica clasică turcească. Ele pot fi ascultate din cînd în cînd la radio Istanbul, executate de formația de muzică clasică a Radiodifuziunii turce.

SEMNAL

Aspecte din timpul lucrărilor colocviului organizat în memoria stolnicului C. Cantacuzino

Coperta programului colocviului de la Padova

PADOVA 1969: OMAGIU STOLNICULUI CANTACUZINO

Din inițiativa Universității din Padova și a Ambasadei R. S. România la Roma, s-a organizat la Padova, orașul studiilor italiene ale stolnicului Cantacuzino — anul trecut s-au împlinit trei secole de la terminarea lor (1667—1668) — o comemorare de înaltă ținută științifică. Comitetul de organizare a reunit profesori universitari cu renume, având în frunte pe eruditul profesor Carlo Tagliavini, iar ca secretar pe profesorul Alexandru Niculescu (care predă limba și literatura română la Universitatea din Padova). Colocviul s-a bucurat de participarea celor mai buni specialiști în problemele legate de tema propusă : *Stolnicul Cantacuzino și relațiile italo-române în secolele XVII—XVIII.*

Comunicările prezentate au evocat personalitatea stolnicului, activitatea sa diplomatică, climatul intelectual al epocii, interesante aspecte ale raporturilor româno-italiene.

Iată și câteva titluri : prof. Alexandru Elian : *Cultura românească și Italia între secolele XVII-XVIII ;* prof. George Caragata (Universitatea din Florența) : *Stolnicul Cantacuzino și barocul literar ;* prof. Cleobulo Tsurkas Tessalonic-Grecia) : *Primele studii ale stolnicului Cantacuzino ;* Lucia Rosetti (Arhiva veche a Universității din Padova) : *Constantin Cantacuzino, student al Universității din Padova ;* Corneliu Dima-Drăgan (asistent universitar, București) : *Stolnicul Cantacuzino — noi coordonate biografice ;* prof. Viorica Lascu (Universitatea din Cluj) : *Corespondența inedită a stolnicului Cantacuzino și a lui Șerban Cantacuzino cu cardinalul Francesco Buonvisi ;* prof. Ovidiu Drimba : *Cărțile publicate la Padova din biblioteca stolnicului ;* Constantin Șerban (Institutul de istorie al Academiei, București) : *Stolnicul Cantacuzino, diplomat de renume european ;* profesor Dan Simonescu : *Influența cărților din biblioteca stolnicului asupra operelor sale* etc. etc.

Nu mai este necesar să subliniem interesul lucrărilor colocviului pentru istorici, pentru specialiștii în limba și literatura română, pentru filologii romaniști și pentru cei greco-bizantini. Volumul care va publica comunicările și discuțiile purtate pe marginea lor va spori cunoștințele pe care le a-

vem asupra acestei strălucite personalități.

Eminentul om de cultură român este considerat printre cei mai remarcabili studenți străini pe care i-a avut celebra Universitate. Portretul său figurează azi în seria portretelor foștilor studenți ce împodobesc pereții sălii în care se află, ca mărturie peste veacuri, catedra de la care a conferențiat Galileo Galilei. Stolnicul Cantacuzino a știut — în vremi de mare cumpănă — să înscrie o frumoasă pagină în istoria culturii și diplomației Țării Românești, a umanismului european.

ARMATELE LUI FUSCUS ȘI PODUL DE VASE DE LA ORLEA

Locuitorii din comuna Orlea, județul Olt, au observat, în repetate rînduri, că apele Dunării făceau ciudate vîrtejuri în apropierea malului. Bătrînii povesteau că, într-o vară secetoasă, în albia fluviului s-au văzut rămășițele unui zid. Enigma a fost dezlegată de arheologi. În urma cercetărilor, s-a constatat că prin aceste locuri, acum aproape două milenii, a existat *un pod roman*. Deplasîndu-se pe malul bulgar al Dunării, lîngă satul Vidin, arheologii au dat la iveală ruinele unei cetăți, precum și capul de zidărie al podului ce traversa fluviul, unind așezarea romană de aici cu cea de la Orlea.

După părerea specialiștilor, podul era format din piloni înfipți pe două rînduri în albia Dunării, pe o distanță de 1100—1150 de metri, neavînd nici bolți, nici podea, pilonii servind numai pentru ancorarea vaselor. În acest caz este deci vorba de un *pod de vase*. Construirea lui poate fi pusă în legătură cu o știre pe care ne-o dă Iordanes. Din relatările lui Iordanes despre expediția generalului roman Cornelius Fuscus în Dacia, desfășurată în anii 86—87 e.n., aflăm că, după dezastrul suferit de Oppius Sabinus în Moesia, împăratul Titus Flavius Domitianus i-a încredințat lui Cornelius Fuscus conducerea armatei, propunîndu-i să treacă de urgență Dunărea *pe un pod de vase*. Istoricii au localizat drumul urmat de Cornelius Fuscus pe Olt în sus. Se consideră de aceea că podul este legat de această expediție militară.

Podul descoperit, nu de mult timp, *este cea de-a treia construcție de acest gen ridicată de romani peste Dunăre, la noi*. În afară de podul lui Traian de la Tr. Severin, istoricul Gr. Tocilescu a descoperit, la sfîrșitul secolului al XIX-lea vestigiile unui al doilea pod de piatră construit de romani între Sucidava (Celei, jud. Olt) și Oescus (satul Gighen, R.P. Bulgaria); mai tîrziu au fost identificate în Dunăre trei dintre picioarele acestui ultim pod.

MASCĂ ETNOGRAFICĂ?

O descoperire dintre cele mai interesante, făcută cu prilejul săpăturilor și sondajelor arheologice la Huși: fragmentul unei amforete în formă de butelie, decorată cu o figură umană pe care specialiștii au denumit-o „mască etnografică".

A fost găsită cu prilejul unui sondaj (condus de profesorul Gheorghe Melinte, directorul Muzeului de istorie din Huși) întreprins în urma descoperirii — cu ocazia lucrărilor pentru conducta orașului — a unor resturi ceramice aparținînd celebrei culturi materiale neolitice Cucuteni (ale cărei vestigii au fost depistate și la Huși, în partea de sud a orașului, pe valea Drăslăvățului).

Deși aflat la cîțiva metri de un cuptor de ars ceramică de tip Cucuteni, fragmentul nu aparține — cum s-ar putea crede — acestei culturi. Studiind detaliile anatomice și tehnice ale figurii, specialiștii au stabilit corespondențe stilistice directe cu chipurile figurative de pe ceramica liniară de la Dunărea mijlocie și superioară.

Apariția acestei reprezentări la Huși, într-un strat de cultură cucuteniană, este foarte interesantă. Faptul este semnificativ, indicînd existența unor legături și schimburi culturale în vremuri atît de îndepărtate.

Datorită modelajului — în relief — cît și modalității

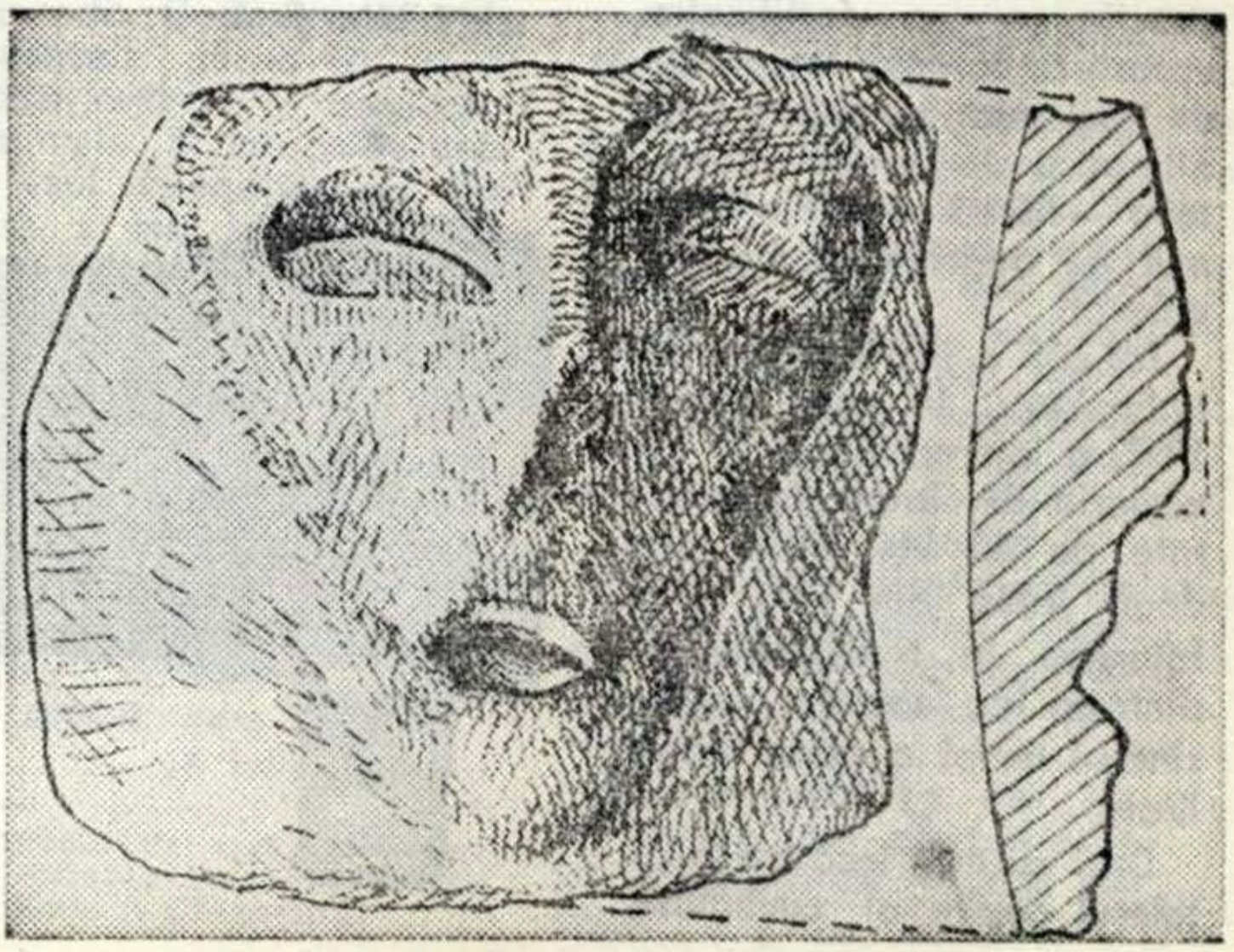

de tratare, extrem de riguroasă, aproape simbolică prin schematismul ei, fragmentul (așa cum se poate vedea și în fotografia alăturată) are puterea de expresie a unei măști. Profilul prelung și aproape rectiliniu, ca și forma triunghiulară a feței, sugerează respectarea unor canoane egeene.

Dar, cu toate analogiile făcute, cu toate corespondențele stilistice găsite, masca etnografică de la Huși rămîne — deocamdată — o apariție singulară, ce mai trebuie analizată.

SEMNAL

BOMBARDA DE LA CETATEA DE PĂMÎNT DE LA BÎRLAD

Într-o corespondență trimisă redacției noastre, tovarășul V. Berbecaru de la Muzeul județean Dîmbovița ne relatează despre cercetările întreprinse de Institutul de arheologie al Academiei R. S. R. și Muzeul militar central din București la Cetatea de pămînt de la Bîrlad. În urma lucrărilor efectuate s-a confirmat că această cetate *datează din vremea lui Ștefan cel Mare*. Construcția — o fortificație ușoară cu caracter temporar, de tipul celor cunoscute și în alte părți ale Europei răsăritene — făcea parte din sistemul de apărare al marelui voievod.

Tot aici a fost descoperită întîmplător, în vara anului 1967, o interesantă piesă de artilerie din bronz în greutate de 80 kg. Piesa are două inele din fier, care foloseau la transportul ei dintr-un loc într-altul, asigurîndu-i astfel o mare mobilitate.

Deși nu este încă tun în înțelesul deplin al cuvîntului, dar nici bombardă (mașină de război care servea la lansarea unor pietre mari), corespondentul nostru înclină spre această din urmă denumire. Țeava are suprafețele interioare netede și prezintă două părți principale : partea din față, din care s-a păstrat numai un fragment în lungime de 28 cm, constituia locașul de pornire al proiectilului, iar cea din spate, în lungime de 27 cm, de diametru mai mic, servea drept cameră de încărcare. Gaura de aprindere este blocată în prezent de metalul topit probabil de temperatura provenită din aprinderea pulberii. Fragmentul de țeavă existent este confecționat din mai multe piese cilindrice, sudate și întărite prin inele de bronz.

Calibrul bombardei este de 15,5 cm, ceea ce ajută la datarea piesei, știut fiind că în vremea lui Ștefan cel Mare calibrul gurilor de foc de acest gen era în jurul a 15 cm.

Țeava bombardei era fixată probabil pe un afet de lemn, legat la un capăt de osie, iar la celălalt sprijinit pe pămînt. Este posibil ca piesa de artilerie despre care vorbim să fie o captură de război, întrucît aspectul și tehnica de construcție o apropie de unele piese din artileria otomană.

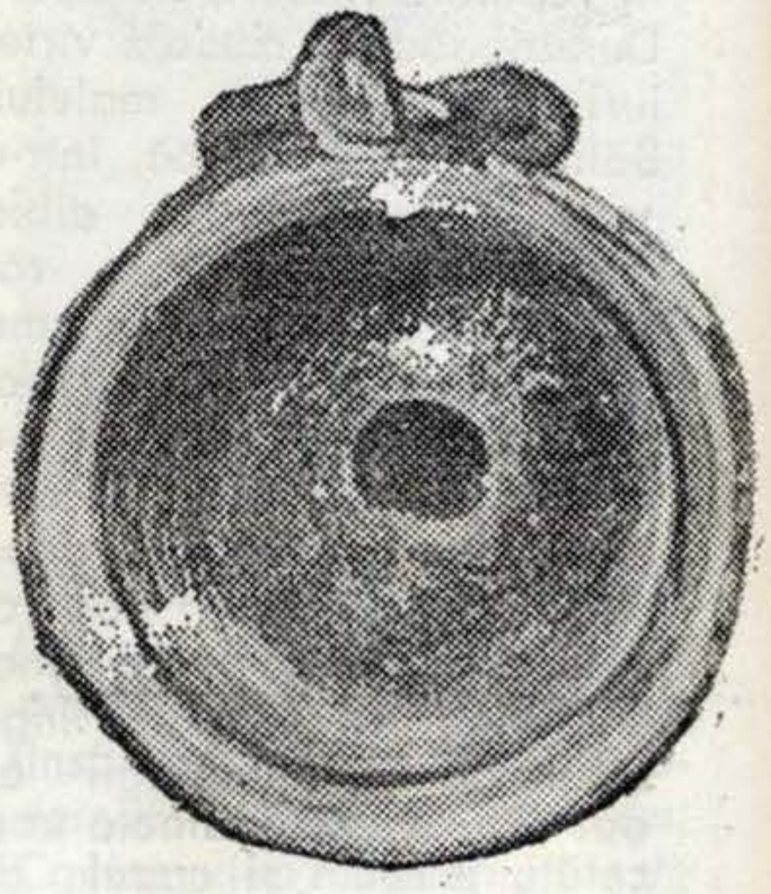

b

Piesa de artilerie descoperită la Cetatea de pămînt de la Bîrlad : a) văzută lateral și b) văzută din față

a

MEMORII

WINSTON CHURCHILL

(VIII)

„... operația «Baros» a fost abandonată și locul i-a fost luat de «Gymnast»".

În fragmentul din acest număr sînt prezentate noi aspecte ale relațiilor anglo-americane, din care reies controversele dintre cei doi parteneri și aliați. În același timp, o argumentație abundentă exprimă de fapt politica de tergiversare a deschiderii celui de-al doilea front în Europa, în ciuda promisiunilor solemne făcute anterior Uniunii Sovietice, care continua să ducă greul războiului.

* * *

Oaspeții noștri americani au debarcat la Prestwick, în ziua de sîmbătă 18 iulie (1942 — *n.r.*) și au călătorit mai departe cu trenul pînă la Londra. Aici, ei au intrat imediat într-o ședință cu comandanții americani instalați deja în capitala Marii Britanii. Eisenhower, Clark, Stark și Spaatz. A fost reluată dezbaterea cu privire la operația „Baros" [1]. În rîndul ofițerilor superiori americani, precumpănea încă opinia că aceasta trebuie să fie singura acțiune întreprinsă în acea perioadă. Doar Președintele Roosevelt părea să se fi arătat sensibil la argumentele mele. El întocmise, pentru uzul delegației, cel mai masiv și mai înțelept document, referitor la politica de război, dintre cele pe care le-am văzut redactate de mîna lui.

Memorandum pentru d-l. Harry L. Hopkins, generalul Marshall și amiralul King
Temă : Instrucțiuni pentru conferința de la Londra, iulie 1942
16 iulie 1942

1. Veți pleca imediat la Londra, în calitate de reprezentanții mei personali, cu scopul de a vă consulta cu autoritățile britanice corespunzătoare asupra modului de a duce războiul.

2. Modificările strategice de ordin militar și naval, survenite după vizita d-lui Churchill la Washington sînt atît de mari, încît a devenit necesar să se ajungă la un acord imediat între britanici și noi în problema planurilor de operații comune ; și anume în două domenii :

A) Planuri precise pentru restul anului 1942.

B) Directive de plan pentru anul 1943, care se vor modifica, bine înțeles, în funcție de cele ce se vor întîmpla în 1942„ dar care trebuie concepute încă de acum pentru toate eventualitățile ce pot surveni în timpul pregătirilor din 1942 pentru operațiile din 1943.

3. a) Țelul comun al Națiunilor Unite trebuie să fie înfrîngerea puterilor Axei. Nu poate încăpea nici un compromis în această privință.

b) Urmează ca noi să ne concentrăm eforturile și să evităm orice risipire de forță.

[1] Numele de cod al operațiilor privind atacarea porturilor Brest și Cherbourg.

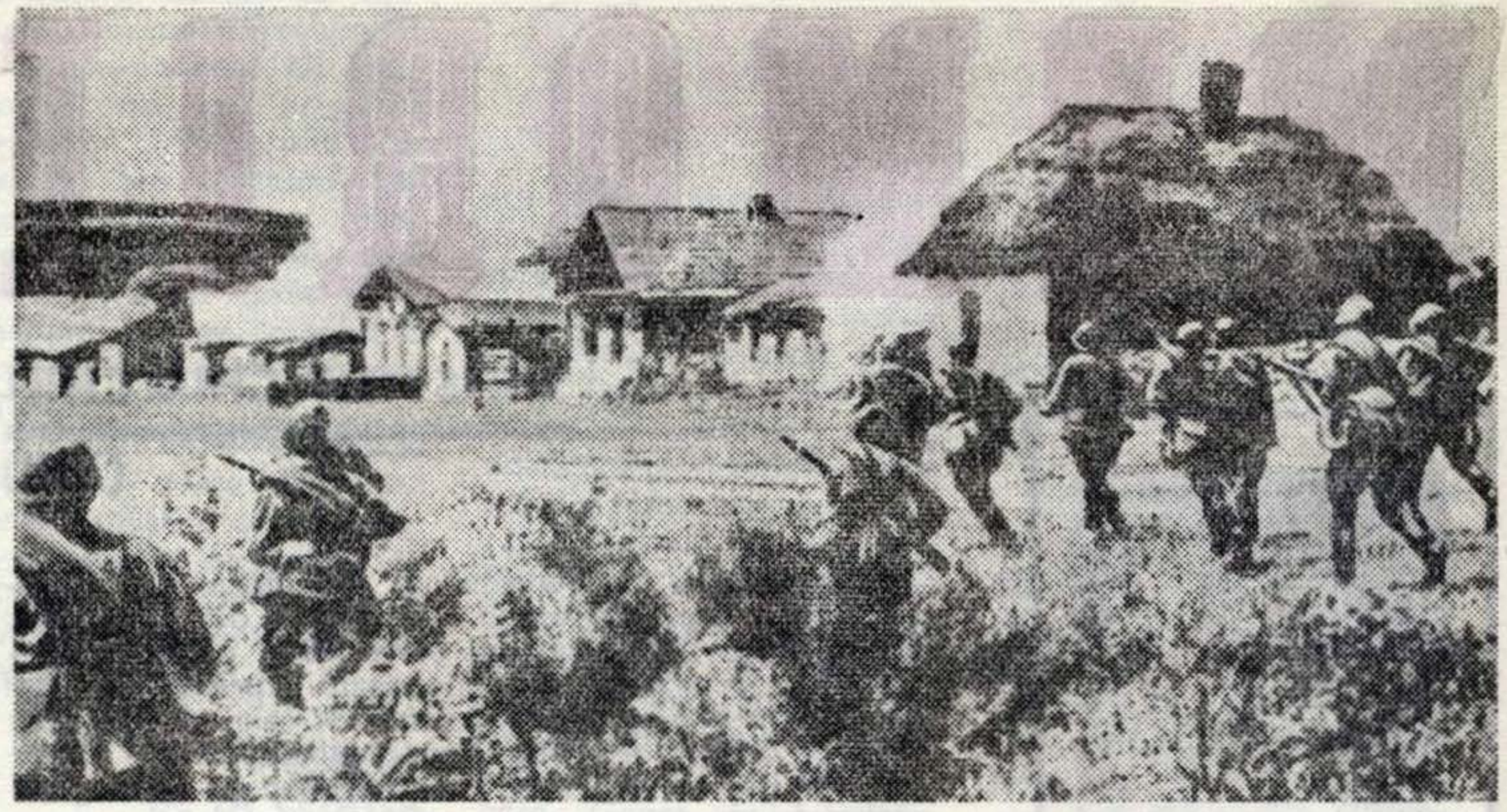

Pe frontul de răsărit, ostașii sovietici trec la ofensivă în numeroase sectoare...

c) Este esențială coordonarea absolută a forțelor britanice și americane.

d) Toate forțele disponibile ale Statelor Unite și Marii Britanii trebuie să intre în acțiune cît mai repede.

e) Este de cea mai mare importanță ca trupele terestre ale S.U.A. să intre în acțiune împotriva inamicului în cursul anului 1942.

4. Promisiunile de materiale făcute Rusiei trebuie să fie respectate în spiritul celei mai desăvîrșite bune credințe. Dacă se utilizează ruta de livrare prin Iran, trebuie să se acorde preferință materialului de luptă. Acest ajutor urmează să continue atîta timp cît livrarea este posibilă și Rusia trebuie încurajată să-și continue rezistența.

5. În ceea ce privește anul 1942, veți examina cu atenție posibilitatea de a întreprinde operația „Baros". O asemenea acțiune ar veni categoric în ajutorul Rusiei în acest an. Operația este de o asemenea importanță, încît, din toate punctele de vedere, realizarea ei este necesară.

6. Numai în cazul cînd sînteți pe deplin convinși că operația „Baros" este imposibil de executat cu o șansă rezonabilă de a servi scopurilor propuse, îmi veți aduce acest fapt la cunoștință.

7. DACĂ ÎN CELE DIN URMĂ SE RENUNȚĂ ÎN MOD DEFINITIV LA OPERAȚIA „BAROS" VĂ ROG SĂ ANALIZAȚI SITUAȚIA PE PLAN MONDIAL EXISTENTĂ ÎN ACEL MOMENT ȘI SĂ STABILIȚI UN ALT LOC ÎN CARE SĂ LUPTE TRUPELE S.U.A. [2]

După părerea mea, situația internațională se prezintă astfel :

a) Dacă Rusia reține puternice forțe germane pe frontul său, operația „Razie" [3] *devine posibilă în 1943 și trebuie ca imediat să se întocmească planurile corespunzătoare și să se facă pregătirile necesare.*

b) Dacă forțele terestre și aeriene germane reținute pe frontul de răsărit devin disponibile, s-ar putea ca operația „Razie" să nu aibă șanse de realizare în 1943.

8. Este necesar ca Orientul Mijlociu să fie ținut în mîini cît mai bine... cu putință.

Vă rog să luați în considerare efectul pe care l-ar avea pierderea Orientului Mijlociu. O astfel de pierdere ar însemna :

A) Pierderea Egiptului și a Canalului de Suez

B) Pierderea Siriei.

C) Pierderea sondelor de petrol din Mosul.

D) Pierderea Golfului Persic, ca urmare a atacurilor efectuate dinspre nord și vest, simultan cu pierderea accesului la totalitatea petrolului din Golful Persic.

E) Realizarea joncțiunii între Germania și Japonia, precum și pierderea probabilă a Oceanului Indian.

F) Foarte importanta probabilitate a ocupării orașelor Tunis, Alger, Dakar și a Marocului de către Germania, precum și tăierea rutei pe apă dintre Freetown și Liberia.

G) O mare primejdie pentru toate transporturile maritime din Atlanticul de Sud, precum și un serios pericol pentru Brazilia și pentru întregul litoral de răsărit al Americii de Sud. În cadrul posibilităților de mai sus, eu

---

[2] Sublinierea autorului.

[3] Operație ofensivă anglo-americană împotriva Europei cotropite de naziști, proiectată pentru 1943 (*n.r.*).

...iar cotropitorii își abandonează vehiculele motorizate, recurgînd la căruțe

includ și folosirea de către Germania a Spaniei, Portugaliei și teritoriilor lor.

H) Veți stabili cele mai indicate metode pentru a păstra Orientul Mijlociu. Printre aceste metode, se numără cu certitudine una dintre cele care urmează sau chiar ambele :

a) trimiterea de forțe aeriene și terestre în Golful Persic, în Siria și în Egipt.

b) O NOUĂ OPERAȚIE ÎN MAROC ȘI ALGERIA, CU SCOPUL DE A LOVI PE LA SPATE ARMATELE LUI ROMMEL.

ATITUDINEA TRUPELOR COLONIALE FRANCEZE[4] ESTE ÎNCĂ ÎNDOIELNICĂ[5]

9. Sînt împotriva unui efort total din partea Statelor Unite în Pacific, cu scopul de a înfrînge Japonia cît mai repede cu putință. Este de cea mai mare importanță să ținem seama de faptul că înfrîngerea Japoniei nu înseamnă și înfrîngerea Germaniei și că o concentrare a forțelor americane împotriva Japoniei anul acesta sau în 1943 sporește riscurile stabilirii unei dominații complete a Germaniei asupra Europei și Africii. Pe de altă parte, este neîndoielnic că înfrîngerea Germaniei sau o rezistență eficace opusă ei, în 1942 sau în 1943, înseamnă o probabilă înfrîngere finală a Germaniei pe teatrele de luptă european și african și în Orientul Mijlociu. ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI ADUCE CU SINE ÎNFRÎNGEREA JAPONIEI, PROBABIL FĂRĂ A FI NECESARE TRAGEREA UNUI SINGUR FOC DE ARMĂ SAU PIERDEREA UNEI SINGURE VIEȚI[6].

10. Vă rog să rețineți trei principii de bază — adoptare rapidă a unor hotărîri privitoare la întocmirea planurilor, unitate în concepere a planurilor, atac, combinat cu luptă defensivă, dar nu defensivă în exclusivitate. Aceasta se referă la obiectivul imediat al forțelor terestre americane în lupta împotriva Germaniei în 1942.

11. Sper că veți ajunge la un acord complet în interval de o săptămînă de la sosirea la Londra.

Franklin D. Roosevelt
Comandant suprem[7]

În aceeași seară am ținut o ședință cu Comitetul șefilor de stat major la Chequers.[8] Iată partea esențială a procesului verbal :

Discuția a arătat că există un acord deplin între primul ministru, pe de o parte, și șefii de stat major, pe de altă parte.

Cu privire la acțiunile din 1942, singura perspectivă valabilă s-a arătat a fi operația „Gymnast"[9]. Ar fi extrem de avantajos pentru noi să punem piciorul în Africa de Nord, cu eforturi mici, așa cum germanii au invadat Norvegia cu ușurință, debarcînd primii în această țară.

„Gymnast" va reprezenta de fapt aripa dreaptă a celui de-al doilea front. Nu va fi suficientă ocuparea de către americani a orașului Casablanca și a regiunii înconjurătoare. Operațiile trebuie să se extindă și la Alger, Oran și poate chiar

---

[4] E vorba de trupele care ascultau de ordinele guvernului de la Vichy *(n.r.)*.

[5] Sublinierea autorului.

[6] Sublinierea autorului.

[7] Conform constituției americane, Președintele Statelor Unite este totodată comandant suprem al armatei *(n.r.)*.

[8] Locuința particulară a lui W. Churchill.

[9] Nume de cod pentru debarcarea în Africa de Nord.

mai departe, spre est. Dacă americanii nu pot furniza efectivele necesare tuturor acestor acțiuni, avem posibilitatea să executăm operațiile în zona răsăriteană cu trupe britanice, însoțite de mici contingente americane. Există probabilitatea ca Statele Unite să nu fie în situația să pună la dispoziție toate forțele navale necesare operației „Gymnast", în plus față de cele de care au nevoie pentru convoaiele lor din cadrul operației „Bolero" [10]. În această eventualitate, va trebui să le dăm o mînă de ajutor.

Firește, eram conștient de faptul că trebuia să mai convingem pe comandanții americani care se adunaseră la Londra că punctul nostru de vedere era singurul ce putea fi tradus în viață. La sfîrșitul săptămînii, Hopkins a venit la Chequers, prilej pentru a trece în revistă, în mod neoficial, divergențele dintre noi.

Luni dimineață, 20 iulie, a avut loc în sala Cabinetului, prima reuniune cu delegații americani.

Iată cum am rezumat eu atitudinea guvernului britanic :

Notele primului ministru pentru ședința din 20 iulie 1942.

În dimineața aceasta, nu vreau să discut meritele diferitelor propuneri de importanță majoră care ne stau în față, ci mai degrabă să fac un tablou general al situației și să sugerez cele mai convenabile căi pentru desfășurarea reuniunilor noastre. Trebuie să ajungem la hotărîri comune și, deși ele vor afecta întregul război, nu există nici un motiv pentru a amîna adoptarea lor.

Prima problemă o constituie operația „Baros". Să o întreprindem sau nu ? Dar aici se ridică imediat întrebarea : în ce formă ? Oaspeții noștri se gîndesc poate la o soluție, în vreme ce pe noi ne-a preocupat în principal o alta. Dacă nu am fost în stare să concepem noi înșine un plan satisfăcător, vom acorda cea mai serioasă și grijulie atenție tuturor planurilor americane. Este extrem de important ca nimeni să nu vină la aceste discuții cu idei preconcepute, fie în favoarea, fie împotriva unui anume proiect. Este necesar, firește, să luăm în considerare nu numai dacă ceva poate fi realizat, ci și dacă rezultatul va dovedi că am utilizat folositor resursele de care dispunem în clipa de față.

Trebuie să apreciem efectele realizării sau nerealizării operației „Baros" asupra viitorului „Raziei", pentru care sînt în curs toate pregătirile din cadrul operației „Bolero". Dar iarăși se naște întrebarea : în ce va consta „Razia" ? Este obligatoriu ca ea să se limiteze la un atac asupra litoralului vestic al Franței ? Este obligatoriu ca ideea unui al doilea front să se reducă la aceste limite ? Nu s-ar putea oare lărgi acest front încă și mai mult, cu avantaje serioase ? Am fost tentați să credem că operația „Baros" va întîrzia sau chiar va exclude operația „Razia". Pe

In Africa de Nord se înfruntă un Montgomery preocupat (la mijloc, cu ochelari)..

[10] Nume de cod pentru transportul efectivelor și materialelor de război americane pe teatrul de luptă din Europa *(n.r.)*.

de altă parte, se poate afirma că, într-o mare măsură, soarta „Raziei" nu depinde de ceea ce facem noi, ci de ceea ce se întîmplă în Rusia.

Dacă eliminăm din proiecte operația „Baros", ce urmează să facem în așteptarea operației „Razia"? Sau, dacă se consideră că eliminarea „Barosului" duce la abandonarea „Raziei", ce avem de făcut în această eventualitate?

Ajung acum la cea de-a doua problemă, operația „Gymnast". Aceasta va trebui cu siguranță examinată sub toate variantele și din toate unghiurile. Germanii nu vor aștepta probabil la nesfîrșit pentru a ocupa zona prevăzută de „Gymnast" și pentru a atrage Spania și Portugalia în orbita lor. Deși nu sînt destul de puternici pentru a invada Anglia în timp ce mai au de furcă cu Rusia, s-ar putea să găsească destul de ușor forțele necesare pentru această acțiune. Trebuie să luăm în considerare perspectiva unei ocupări de către germani a coastelor africane de nord și de vest. Cît de serioase vor fi dezavantajele unei asemenea situații?

* * *

Ședința următoare a avut loc în după amiaza de 22 iulie. Generalul Marshall a deschis discuțiile, arătînd că el și colegii săi ajunseseră la un impas în negocierile cu șefii de stat major britanici, și că vor trebui să ceară instrucțiuni Președintelui Roosevelt.

Le-am răspuns că împărtășeam pe deplin arzătoarea dorință a Președintelui și a consilierilor săi militari de „a angaja lupta cu inamicul, folosind efectivele cele mai mari cu putință, cît mai grabnic cu putință", dar că eram convins că, date fiind forțele limitate aflate la dispoziția noastră, nu aveam nici o justificare pentru a încerca să realizăm operația „Baros" în 1942. Am atras atenția asupra marelui număr de riscuri grave care ne pîndeau. Dar un dezacord între Anglia și S.U.A. ar fi avut consecințe mult mai grave decît cele arătate de mine. S-a căzut prin urmare de acord ca șefii de stat major americani să raporteze Președintelui că englezii nu sînt dispuși să continue pregătirea „Barosului" și să ceară instrucțiuni.

Președintele Roosevelt a răspuns imediat că nu îl surprindeau rezultatele nesatisfăcătoare ale discuțiilor de la Londra. El s-a declarat de acord că nu are rost să se insiste pentru realizarea operației „Baros", dată fiind opoziția englezilor și a dat instrucțiuni delegaților săi să ajungă la o înțelegere cu noi asupra unei operații care va antrena forțele americane în luptă împotriva inamicului, în cursul anului 1942.

Astfel, operația „Baros" a fost abandonată și locul i-a fost luat de „Gymnast". Deși erau, bine înțeles, dezamăgiți, Marshall și King s-au înclinat în fața hotărîrii comandantului lor suprem, așa încît între noi a domnit din nou o atmosferă cît se poate de prietenească.

(Va urma)

...și un Rommel încă arogant

legendă și adevăr

Zeița Bendis — divinitate feminină a tracilor — reprezentată pe o monedă, întruchipare simbolică a „femeilor războinice"

Amazoanele erau femei războinice, neîntrecute arcașe și călărețe, care, după cum spune legenda, își tăiau sînul drept pentru a mînui mai ușor arcul.

Despre ele ne dau vești scriitori ai antichității și ni le arată, uneori, picturi pe vase sau sculpturi grecești. Au fost reprezentate de Fidias și Policlet.

Deși cultul lor era foarte răspîndit în Grecia, potrivit legendei ele își aveau patria în nord-estul Asiei Mici. Acolo, în ținutul Termodon, ar fi fost o țară condusă de o regină, unde bărbații se îndeletniceau cu ceea ce în alte părți cădea în sarcina femeilor.

De la Termodon pînă la Tanais

Amazoanele nu-și apărau numai patria; întreprindeau și incursiuni în afara hotarelor, la vecini sau popoare mai îndepărtate, de la Termodon (un mic fluviu ce se varsă în Marea Neagră la Thermeh, vechea Themiscyra, unde ar fi fost capitala amazoanelor ce locuiau pe malurile acestui fluviu) pînă la Tanais și mai departe pînă în Tracia sau Siria. Luptau călare sau pe jos, înarmate cu suliță, arc, secure și scut în formă de semilună. Dintre zei adorau, în primul rînd, pe Ares și Artemisa. Acasă se îndeletniceau cu vînătoarea sau cu exerciții războinice, instruindu-și urmașele în acest spirit (băieții erau omorîți, schilodiți sau trimiși la tații lor).

La Atena, cultul amazoanelor era celebrat într-un sanctuar, **Amazoneion**, ce se afla pe o pantă a areopagului. Herodot (IV, 110 sq) ne povestește că amazoanele, după ce au fost înfrînte de greci, s-au refugiat la sciții liberi și astfel a luat naștere neamul sauromaților, popor situat cale de trei zile la răsărit de Tanais și la miazănoapte de Maiotis.

Cultul lor era însă mult mai vechi. După Homer (Iliada III, 184 sq), eroii amazonomahiei sînt Priam și Bellerophon. Priam se luptă, în tinerețe, ca aliat al frigienilor împotriva amazoanelor la Sanagarios (Sakarja, fluviu în Asia Mică), iar Bellerophon învinge pe aceste războinice în expediția lor spre Licia. (Lykia, ținut pe coasta de sud-vest a Asiei Mici.) Tot Homer descrie ospățul funerar al reginei amazoane Mirina (Iliada II, 811).

Într-o transmitere, relativ veche, Tracia este menționată ca patrie a amazoanelor, iar Ares, zeul principal al Traciei, ar fi părintele lor.

De-a lungul istoriei vechi a Greciei găsim adeseori mențiuni despre triburi de femei războinice la Marea Neagră, mai ales cu prilejul campaniilor lui Alexandru cel Mare. Legenda le atribuie și fondarea cetăților Smirna, Efes — unde se afla celebrul templu al Dianei —, Mirina și Paphos.

AU FOST AMAZOANE ÎN DACIA?

DINU V. ROSETTI

Matres familiae

Amazoanele nu sînt — totuși — numai niște personaje mitice. Ginecocrația lor se explică printr-o supraviețuire a matriarhatului care a întîrziat pe alocuri. Dacă aceste manifestări au fost mult exagerate în legendele antichității, ele sînt, pe de altă parte, astăzi, în unele cazuri — cum vom vedea mai jos —, confirmate prin descoperiri arheologice.

D.P. Kalistov, în *„Istoria Universală"* (*vol II*, cap. VI, p. 134—135) notează : „Această idee, despre rolul deosebit al femeilor la sauromați, încetățenită în tradiția etnografică antică, are fără îndoială, **o bază istorică reală** (sublinierea noastră). În complexe de morminte descoperite pe teritoriul sauromaților, locul central îl ocupă mormintele femeilor. Acestea se disting prin caracterul deosebit de solemn al ritualului funerar. În afară de obiectele obișnuite, în inventarul funerar descoperim aici arme și vase de piatră, destinate cultului, urme ale unor jertfe de cai și de oameni, care dovedeau că femeile îngropate acolo nu erau numai întemeietoarele ginții și luptătoare, ci și preotese [...] cu alte cuvinte, la sauromați, rămășițele matriarhatului s-au menținut mai multă vreme decît la alte triburi din nordul Mării Negre".

Arheologul sovietic A. Mongait în *„Arheologia în U.R.S.S."* (Moscova, 1959, p. 158) scrie : „Săpăturile din movilele de dincolo de Volga au confirmat relatările scriitorilor antici asupra puternicelor supraviețuiri ale matriarhatului la sauromați".

Prezența amazoanelor la nordul Mării Negre este documentată de istorie și arheologie. Aceasta ne îndreptățește să ne întrebăm **dacă nu cumva și pe teritoriul țării** noastre au existat asemenea femei.

Stadiul actual al cercetărilor nu ne îngăduie concluzii mai ample în această privință ; textele vechi nu sînt destul de concludente, iar necropolele respective sînt puțin cunoscute și insuficient cercetate. Cu toate acestea, în ce ne privește, credem că nu ne înșelăm asupra **rolului pe care femeia l-a avut, uneori, în oficierea cultului la geto-daci.** Aici, matriarhatul apusese de mult, lăsînd, poate, unele reminiscențe ce, inițial, ar putea fi datorate unor influențe sudice preluate mai tîrziu și de greci. După cum ne arată reprezentările figurale păstrate, Niru Chani (lîngă Cnossos) era un loc unde cultul era oficiat în mod exclusiv de femei. În Mesopotamia (Babilon) existau preotese magiciene, iar în Asiria femeile oficiau și jertfeau, avînd aceleași atribuții ca și bărbații. Oracolele și prezicerile erau săvîrșite de femei. La greci, bunăoară, Pitia ; la celți, germani și cimbri, femeile prezicătoare și profetele vizionare erau apariții obișnuite. Despre prorocirile acestor **matres familiae** ne vorbesc Caesar și Strabo.

Bărbat sau femeie

La geto-daci, într-o vreme în care matriarhatul apusese de mult, nimic nu sta împotriva prezenței unor preotese-prezicătoare. În sprijinul acestei prezumții vin materialele arheologice. În așezarea geto-dacică, mai tîrziu și medievală, de lîngă Cetățeni, pe locurile denumite Cetățuia și schitul lui Negru-Vodă din Valea Dîmboviței, nu departe de Cîmpulung-Muscel, am descoperit și cercetat două monumente de cult care erau în același timp și morminte.

Primul monument are similitudini cu unele morminte ale femeilor războinice ; al doilea a aparținut, poate, unei preotese-prezicătoare. Cel dintîi se află pe malul drept al

Dîmboviței, la vreo trei sute de metri de limita sudică a așezării din epoca mai nouă a fierului, adică vremea geto-dacilor, pe terasa de sub Colțul Doamnei. Este o construcție de piatră (lespezi lipite cu pămînt), avînd forma unui patrulater neregulat din care s-au păstrat uimitor de bine pereții.

Ei îngrădeau locul pe care fusese **un rug, cum ne arată solul bătătorit și ars la roșu.** Pe rug, oase calcinate, cărbune de lemn, fragmente de olărie, rămășițe de arme, resturi dintr-o cămașă de zale, vestigiile unor podoabe de aur și argint, mărgele de sticlă, fragmente ale unor amfore de vin, oase de pasăre și altele. Aproximativ în centrul acestui presupus patrulater, o groapă cilindrică, a cărei gură era astupată cu patru lespezi de piatră, una lîngă alta. În groapă am dat peste **urna funerară** alcătuită dintr-un vas lucrat cu mîna, cu gura largă, **de factură daco-getică, conținînd osemintele calcinate ale trupului ars pe rug,** plus rămășițe din cămașa de zale, podoabe printre care: mărgele de sticlă și două miniaturi de lut, probabil obiecte votive.

Examinarea, din punct de vedere antropologic, a osemintelor calcinate din urnă, cît și de pe terenul pe care se ridicase rugul a dus la concluzia că acestea au **aparținut unei... persoane a cărei vîrstă e cuprinsă între 20 pînă la 25—27 ani.** Nasul îngust, înălțimea subnazală mică, dinții mici, arcada maxilarului superior îngustă și scurtă, bosa parietală mijlociu dezvoltată, oseminte gracile, precum și alte indicii arătau că avem de-a face cu un **mediteranoid.** Bărbat sau femeie? Datorită incinerării individului, studiul antropologic nu ne dă, în acest sens, indicii sigure. Printre oseminte s-au găsit și două fragmente de oase de pasăre și o mandibulă de animal mic. **Individul a fost ars îmbrăcat la un foc foarte puternic.** S-au găsit **pe oseminte** inele din cămașa de zale, și rămășițele unei brățări de os ornată cu mici cercuri.

Dacă din punct de vedere antropologic nu s-a putut stabili sexul, caracterul gracil al osemintelor, cît și o parte a inventarului funerar, nu exclud posibilitatea ca mormîntul să fie al **unei femei.** Sînt concludente în acest sens — pe lîngă celelalte obiecte — boabele de colier de sticlă și lut ars găsite în urnă, mărgelele așezate una peste alta, rămășițele brățării de os. Inventarul funerar cît și fragmentele unei amfore de Rhodos — databilă între anii 220 și 180 î.e.n. — permit fixarea în timp a unei eventuale existențe a amazoanelor sau femeilor-preotese în Dacia.

Sanctuarul dintre stînci

Al doilea monument e așezat în mijlocul așezării de pe malul stîng al rîului și l-am denumit „Sanctuarul dintre stînci". Între peretele abrupt al muntelui și cîteva stînci mari se află o stelă, un monolit pus aici de mîna omului. În acest spațiu a fost descoperit un acoperămînt de pietre sub care se afla, în partea de nord, scheletul unui copil nounăscut sau sugar, de cel mult trei săptămîni. Scheletul, în poziția rituală chircită, era orientat vest-est, cu privirea la sud. La o distanță de aproape 2 metri la vest de acest mormînt de înhumație, se afla un al doilea schelet, cu aceeași orientare, dar aparținînd unui sugar de cel mult șase săptămîni; în partea de sud, în aceeași poziție rituală și orientare ca cele precedente, osemintele unui copil în vîrstă de patru sau patru ani și jumătate. Lîngă schelet, cîteva fragmente ceramice geto-dacice, și lîngă craniu, fragmentul unui obiect de fier.

În toate aceste morminte erau și cîteva oase de animale, hrana funerară (ovi-caprine-porcine). Scheletele erau, în parte, ciopîrțite. Au mai fost găsite și cîteva vetre rotunde de foc cu oase de animale și boabe carbonizate de grîu; una dintre ele, care se pierde sub monolit, susținea un grup de oale de lut, lucrate cu mîna, printre care un vas mare, avînd drept decor un brîu alveolar sub buză și **așezat cu gura în jos;** în fund, o **perforație centrală** făcută înainte de arderea vasului. Orificiul era menit... trecerii sufletului. S-a păstrat și astăzi, pe alocuri, obiceiul ca în casa mortului scaunele și vasele să fie întoarse. În Suedia, de pildă, în odaia mortului se face o gaură în tavan spre a îngădui închipuitului suflet să iasă ori să intre. Acest vas avea, lîngă el, alte două, de asemenea cu gura în jos, ambele intrînd în categoria cești lor sau cățuielor geto-dacice (una poartă pe fund o cruce închisă într-un cerc, incizată înainte de coacerea vasului), și un mic ulcior, de culoare cenușie, lucrat la roată.

Copii — ofrandă

„Sanctuarul dintre stînci" nu aparține unei necropole și s-a constatat că înhumarea copiilor a fost făcută simultan cu acoperirea rămășițelor rugului și ale osemintelor umane calcinate — printre care o calotă craniană fragmentată — grîne carbonizate, numeroasele fragmente ceramice de fructiere geto-dacice și amfore rodiene, de pe urma libațiilor, care se aflau risipite pe vatra rugului. Acest fapt întărește prezumția noastră că rămășițele copiilor ar putea fi datorate **unor jertfe umane,** alături de ofrandele vegetale hărăzite unor divinități chtonice; măselariția (nebunariția) putînd fi folosită, ca în vechea Grecie și în Tracia drept mijloc pentru facilitarea prezicerilor (fumegațiile obținute prin prăjirea semințelor de cînepă care provocau, la vechii traci, halucinații și stări de extaz). Nu vom insista aici asupra altor observații făcute în legătură cu acest complex. **Monolitul menționat pare a aparține unui sanctuar în corelație cu cultul soarelui.** Reamintim că locul, cuprinzînd un spațiu foarte limitat, situat într-un punct dominant, în mijlocul așezării, nu putea fi sortit unui om de rînd, ci mai degrabă incinerării unei (sau unor) căpetenii, poate spiri-

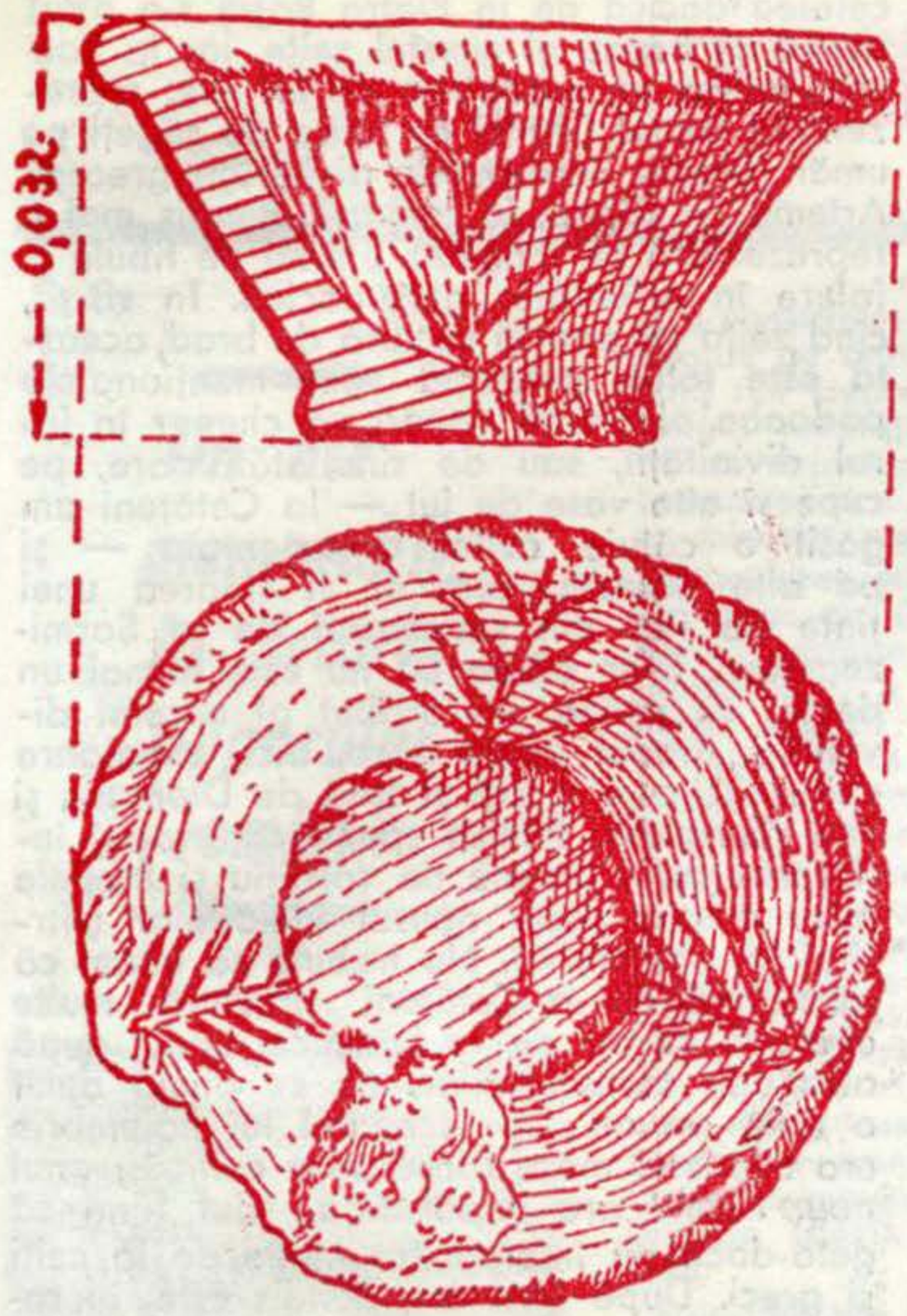

Căniță geto-dacică, de lut, ornamentată cu „crenguțe de brad", descoperită pe șantierul arheologic de la Cetățeni (jud. Argeș)

tuale în cazul cînd nu ne aflăm în fața unui loc de cult asemănător celui de la Libenice, în Cehoslovacia. Acolo, pe lîngă o stelă asemănătoare, erau patru schelete incomplete de copii, probabil sacrificați și ciopîrțiți. În același sanctuar a fost găsit și mormîntul unei femei purtînd la deget un inel cu un ornament repetat, un cuadricuetru, asemănător celui de pe paftaua aflată pe rugul sanctuarului de la Cetățeni (tricuetru). Ca și la Libenice s-a găsit fragmentul unei calote craniene umane în care descoperitorii văd rămășițele unei cupe de băut cu prilejul libațiilor (folosirea lor este atestată de Strabo, Orosius, Livius). Morminte de copii, în preajma rugurilor sau a unor vetre de cult, s-au mai găsit la noi lîngă Sighișoara, pe Dealul Turcului (Witenberg), la Gabăra, Sf. Gheorghe — Bedehaza ș.a.

Bendis, ramura de brad și...

S-ar putea obiecta că mormîntul din cuprinsul rugului cu rămășițele cămășii de zale, ca și sanctuarul cu stela solară, unde am aflat miniaturile de lut și colierele „preotesei — prezicătoare" de la Cetățeni, nu ar fi ale unei femei, prin faptul că brățările și colierele nu sînt suficiente pentru atribuirea sexului (aceste podoabe erau purtate și de bărbați, ne-o spun Diodor Sicilianul, V, 27, Strabo, IV, 197, Polybius, II, 31, și alții). Pe de altă parte, nu este exclus ca șiragurile depuse în sanctuar să fie ofrande, ca la Libenice unde s-au găsit colane de argint, presupuse ca atare.

Oricum ar fi, în sprijinul postulărilor noastre mai stau și alte dovezi ce nu pot fi trecute cu vederea. În primul rînd monedele de argint (tip Jiblea), asemănătoare imi-

Vedere parțială a monumentului funerar de sub Colțul Doamnei (Cetățeni). Deasupra vetrei rugului se vede o amforă rodiană

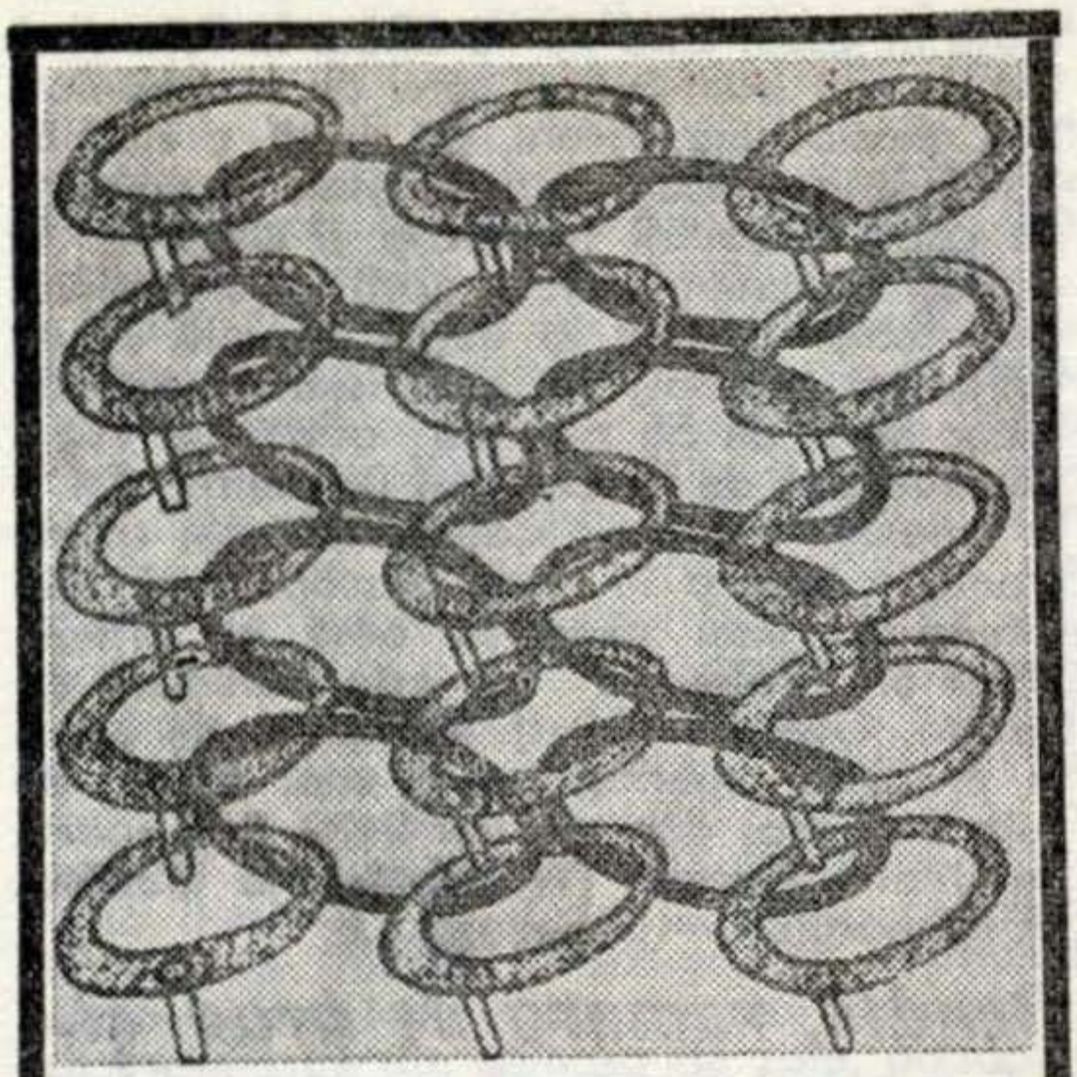

Detaliu al tehnicii alcătuirii cămășii de zale dacice (mult mărit), găsită pe rugul monumentului funerar de sub Colțul Doamnei

tațiilor geto-dacice după tetradrahmele lui Filip II, poartă pe revers reprezentarea unei femei ținînd în mîna stîngă o ramură de brad, călărind pe cal, imagine, redînd — după unii cercetători — pe zeița Bendis, o divinitate feminină a Tracilor.

În al doilea rînd, o cupă de lut, folosită poate pentru libații, aparținînd categoriei vaselor cu relief, imitații locale după cupele „deliene", descoperită în așezarea geto-dacică de la Popești, ne înfățișază pe Bendis ținînd în mîini cîte o ramură de brad ; o altă cupă, pe care am găsit-o în necropola de incinerație aparținînd aceleiași culturi, dar puțin mai timpurie, de la Snagov, poartă pe suprafața exterioară a vasului reproducerea repetată în lut a unei tetradrahme asemănătoare celor imitate după ale lui Filip II, avînd, poate, pe revers călăreața menționată pe moneda de mai sus. În cetatea dacică de la Piatra Roșie s-a aflat bustul de bronz al acestei zeițe, iar la Sarmizegetusa un medalion de lut ars, reprezentînd bustul Dianei cu tolba de săgeți pe umăr (Bendis corespunde divinității grecești Artemis — Diana, la romani). Bendis mai e reprezentată pe monede, uneori pe fibule și falere în orfevrăria geto-dacică. În sfîrșit, cînd zeița nu poartă ramura de brad, aceasta este totuși prezentă pe menționatele podoabe alcătuind uneori un chenar în jurul divinității, sau de sine stătătoare, pe cupe și alte vase de lut — la Cetățeni am găsit o cățuie astfel ornamentată — și pe alte obiecte, cum ar fi floarea unei ținte de fier din sanctuarul de la Sarmizegetusa. S-ar părea că nu este numai un decor, ci, poate, un atribut al acestei divinități. Bradul poate avea, aici, o valoare culturală, cum o are și față de Dionysos și Pan (Euripide). Plinius spune că bradul înflorește puțin înainte de solstițiu și fructele sale se coc după apusul Pleiadelor (sfîrșitul lui octombrie). Nu trebuie să uităm că sanctuarul de la Cetățeni prezintă multe analogii cu cel de la Libenice, unde, după afirmația cercetătorilor, nu se oficia decît o dată pe an ; la începutul lui noiembrie era cea mai mare sărbătoare celtică ; anul nou. Faptul are importanță, știut fiind că geto-dacii au împrumutat multe de la celți și greci. După Herodot, Bendis este, în religia tracă, echivalența feminină a zeului războiului, Ares — la romani, Marte. Pe de altă parte, cum am văzut mai sus, amazoanele adorau, dintre zei, în primul rînd pe Ares și Artemisa (Bendis, la geto-daci).

Toate acestea subliniază rolul pe care femeia l-a jucat în cult și întăresc convingerea noastră că descoperiri viitoare vor confirma poate nu prezența perfect similară a amazoanelor, ci existența în Dacia a unor preotese-prezicătoare, a unor femei ce vor fi știut să mînuiască și armele. Credem că și viitoarele săpături de la Cetățeni vor aduce date noi pentru elucidarea acestor probleme.

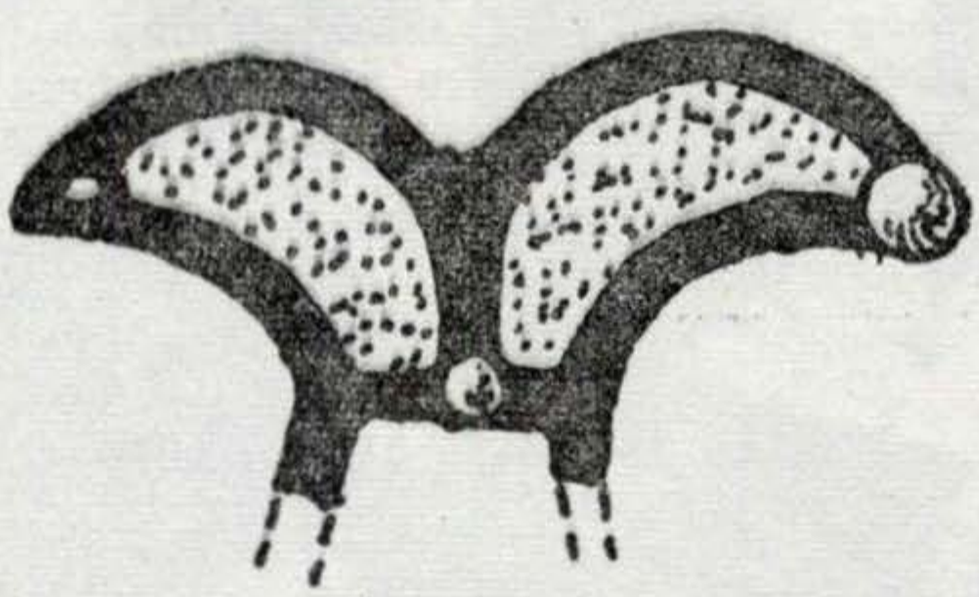

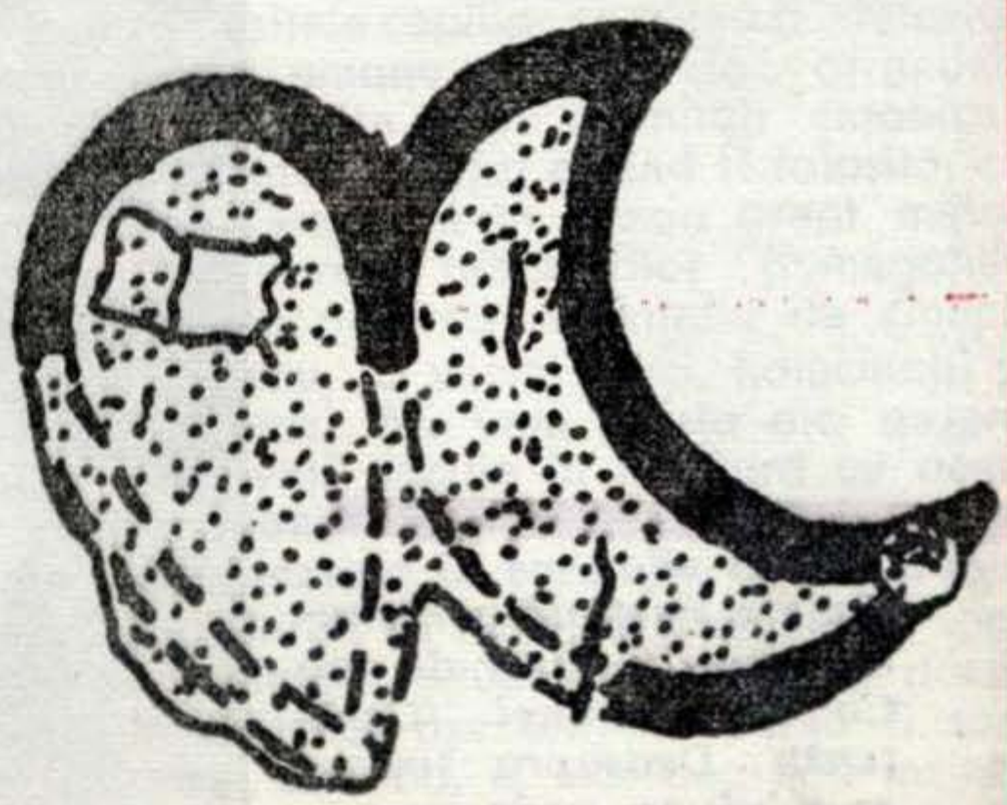

Lunule ornamentale de aur, încadrate într-o plasă de sîrmă de fier, fixată prin nituri de cămașa de zale

Un act memorabil în istoria poporului român *

Încununînd o activitate științifică de cîteva decenii, lucrarea profesorului și istoricului clujean Ștefan Pascu este rodul firesc al studierii istoriei Transilvaniei de la începuturi pînă la unirea cu România.

Sinteză a evoluției luptei pentru înfăptuirea statului național unitar în toată complexitatea ei, atît sub aspect economic cît și al vieții politice, sociale și culturale, etapele principale urmărite de autor pornesc de la ideea unității — așa cum se cristalizează aceasta începînd din evul mediu — transformată apoi în tendințe bine conturate o dată cu formarea națiunii române și a conștiinței naționale, străduaniile de unitate politică urcînd noi trepte hotărîtoare în timpul revoluției din 1848, al Unirii Principatelor, al Războiului pentru Independență și al mișcării memorandiste.

Elucidarea științifică a acestor etape din istoria poporului român permite o mai deplină înțelegere a intensificării luptei pentru autodeterminarea și unitatea de stat în primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Apogeul luptei de veacuri pentru unitatea poporului român este marcat de Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, căreia autorul îi consacră spațiul adecvat, demonstrînd, în cadrul unei scrupuloase analize a situației internaționale, resorturile complexe ale marelui act din istoria poporului român.

Folosind un important material arhivistic și memorialistic inedit, o literatură istorică de specialitate autohtonă și străină autorul a inclus în volumul de peste 500 de pagini un riguros aparat științific, numeroase ilustrații și anexe.

Apărută sub girul Universității din Cluj, cartea profesorului Ștefan Pascu se înscrie între contribuțiile științei istorice marxiste din țara noastră.

GH. I. B.

*ȘTEFAN PASCU, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Cluj, 1968.

Omul epocii sale *

În galeria marilor voievozi români, Constantin Brîncoveanu ocupă un loc aparte. Domnia lui, care acoperă mai bine de un sfert de veac în plin ev mediu românesc, a lăsat urme de neșters în memoria contemporanilor și a posterității. Cele peste 13 000 de documente cunoscute astăzi din timpul acestei domnii — un adevărat tezaur arhivistic — permit analiza multilaterală a *fenomenului* brîncovenesc, dau posibilitatea cercetătorului să desprindă ceea ce este cu adevărat caracteristic în această domnie.

Zugrăvind în general epoca brîncovenească — deși titlul n-o sugerează — cartea lui Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, apărută în cunoscuta colecție a Editurii științifice „Pagini din istoria patriei", izbutește să prezinte pe Brîncoveanu ca o personalitate distinctă a epocii sale, ca novator în spiritul vremii, ca animator al unor schimbări structurale în societatea românească. Este meritul autorilor de a ne fi înfățișat nu o simplă scriere biografică, ci viața poporului, în cadrul căreia Brîncoveanu apare ca un personaj reprezentativ.

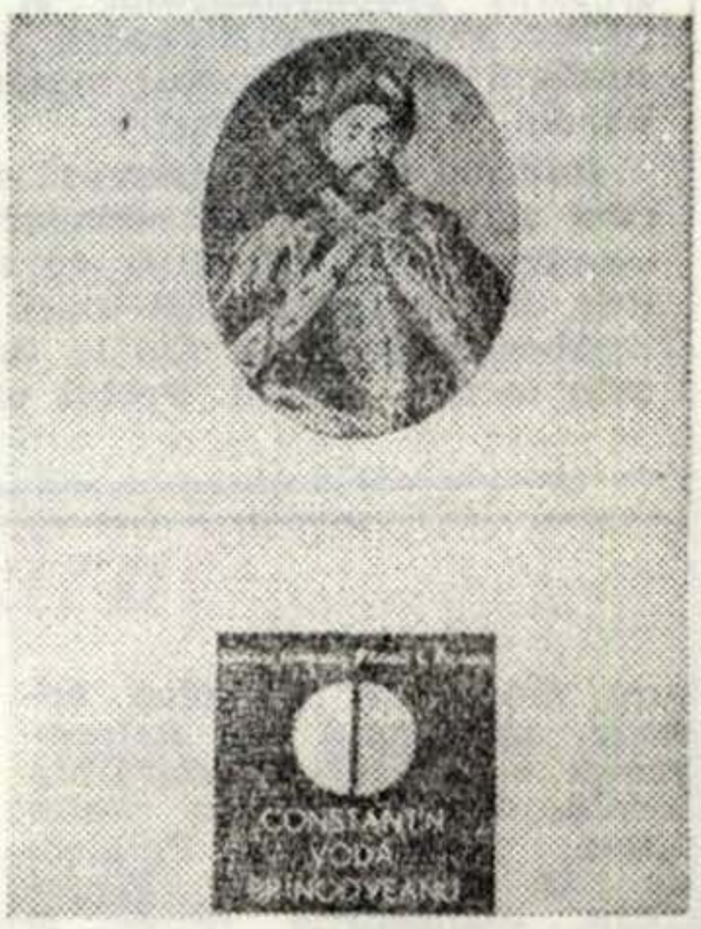

În amintirea posterității, Constantin Brîncoveanu a rămas — alături de intensa sa activitate pe plan intern și de iscusința sa în politica externă — mai ales prin opera sa culturală și artistică. Autorii întinsei monografii demonstrează că opera culturală a lui Brîncoveanu a contribuit la dezvoltarea și evoluția unui spirit raționalist, umanist și modern în suprastruc-

*ȘTEFAN IONESCU, PANAIT I. PANAIT, Constantin Vodă Brîncoveanu, Ed. științifică, București, 1969.

panoramic

REÎNNOIȚI-VĂ ABONAMENTELE LA „ANALE DE ISTORIE"

REVISTA A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P.C.R.

Revista ANALE DE ISTORIE publică studii, articole, comunicări de înaltă ținută științifică, cu un profil tematic de o mare varietate, privind **istoria mișcării muncitorești** din țara noastră, de la începuturile sale ; **istoria Partidului Comunist Român ; momente din istoria modernă și contemporană a patriei, în prezentarea cărora este valorificată o bogată documentație inedită.**

În paginile **ANALELOR DE ISTORIE** își găsesc, de asemenea, reflectarea probleme privind **mișcarea muncitorească și comunistă internațională, dezvoltarea regimurilor socialiste, mișcările democratice și progresiste, mișcările de eliberare națională.**

Sub titlul generic de **Medalioane**, revista publică prezentări ale militanților de seamă ai mișcării muncitorești și revoluționare din România, ca și ale unor personalități progresiste din epoca modernă și contemporană a României.

În cadrul **Consultațiilor**, apar în continuare materiale în ajutorul propagandiștilor și cursanților din învățămîntul politic, al cadrelor didactice, studenților, al tuturor celor care studiază istoria mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român, a patriei noastre.

Rubrica **Discuții** inserează studii cu caracter teoretic, precum și materiale de cercetare concret-istorică asupra unor evenimente și trăsături caracteristice regimului social-politic din România (1864—1944).

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale, precum și prin factorii poștali. Prețul unui abonament anual — 36 lei.

tura medievală. Pe plan artistic, în timpul lui Brîncoveanu s-a creat o adevărată școală, de la care au rămas opere nepieritoare. Palatele de la Potlogi și Mogoșoaia, mănăstirile Hurez și Sf. Gheorghe Nou din București sînt doar cîteva dintre aceste opere rămase de la meșterii epocii brîncovenești, purtătoare peste vremuri a geniului creator al poporului român.

Desigur, Brîncoveanu nu poate fi despărțit de opera și de epoca sa. Pentru a defini personalitatea acestui voievod, autorii remarcă faptul că el a fost un mare feudal, un om politic și un diplomat de valoare europeană, în sfîrșit un animator al Renașterii culturale și artistice în țările române.

A. N.

Esculap la căpătîiul lui Marte*

Folosirea în măsură sporită în ultima vreme, a materialelor de arhivă privind istoria

* G. BARBU, File dintr-o istorie necunoscută, Ed. militară, București, 1969.

medicinei românești a prilejuit o nouă confruntare, pe cît de așteptată, pe atît de utilă între datele cunoscute și cele inedite, întregind istoria medicinei din țara noastră.

Documentele cercetate de G. Barbu în lucrarea sa, consacrată începuturilor medicinei militare românești, dovedesc că serviciul nostru sanitar ostășesc a avut un rol social și științific remarcabil. După 1830, în decurs de numai cîțiva ani, în Țara Românească a fost organizată o rețea de lazarete ale miliției, în care și-au adus activitatea primii felceri autohtoni. Lucrarea identifică cea dintîi clinică în spitalul ostășesc din Capitală, unde a fost instruit personalul sanitar auxiliar, cu mult înaintea școlii de „chirurgia cea mică" de la Colțea, înființată de medicul N. Kretzulescu, și socotită pînă astăzi drept leagăn al învățămîntului medical din Țara Românească. În același așezămînt spitalicesc al armatei s-au făcut primele cercetări de anatomie patologică, știință nouă pe vremea aceea.

Citind *File dintr-o istorie necunoscută*, cunoaștem oameni și întîmplări care, pentru prima oară, părăsesc docu-

mentele arhivelor, contribuind la o redimensionare a istoriei științelor medicale românești.

D. A.

Ascensiunea și declinul unui imperiu *

Apărută în cunoscuta colecție *History of European civilisation*, editată de Geoffrey Barraclough, lucrarea privind epoca de ascensiune a imperiului otoman, datorată lui Paul Coles, profesor de științe sociale la Universitatea din Bradford, tratează un subiect de un deosebit interes pentru istoria spațiului sud-est european. Însoțită de o hartă și ilustrații foarte sugestive în culori și alb-negru, după stampe și miniaturi orientale contemporane, și prevăzută cu un tabel cronologic, indice și un îndreptar bibliografic, noua monografie dedicată istoriei creșterii puterii imperiului și a începuturilor decăderii sale, reprezintă o utilă sinteză. Autorul dezbate problema apariției turcilor în Europa și prezintă etapele de creare a statului otoman, analizînd structura sa economică și politică, precum și consolidarea obținută prin desființarea rămășițelor imperiului bizantin și cucerirea Constantinopolului (1453), devenit noua capitală a imperiului. Alte capitole sînt dedicate cuceririi Peninsulei Balcanice și expansiunii turcești, ajunse pînă sub zidurile Vienei. Antagonismul dintre Austria și Spania Habsburgilor și Turcia lui Soliman I Magnificul și a succesorilor săi este ilustrat prin necurmatul șir de războaie din secolul al XVI-lea. Lucrarea se încheie cu o analiză a începuturilor decăderii social-economice, politice și militare a Imperiului otoman în secolul al XVII-lea cînd intră în descompunere și declin. Decadența în care se afla atunci Turcia sultanilor este pecetluită prin pacea de la Karlowitz, încheiată în urma înfrîngerii suferite în războiul cu țările creștine coalizate în Liga Sfîntă (1683—1699), prin care otomanii au fost constrînși la însemnate cedări teritoriale în Europa. În lucrare se fac cîteva referiri la aservirea Țării Românești și a Moldovei, iar mai tîrziu a Transilvaniei de către Imperiul otoman, precum și la încercările lor de eliberare în decursul secolelor XVI—XVII ; este subliniat, în mod deosebit, rolul jucat de voievodul Ardealului, vestitul comandant de oști, Iancu de Hunedoara, în animarea coaliților militare antiotomane între anii 1441 și 1456. Considerăm în schimb absolut inexplicabilă și în orice caz regretabilă, omiterea numelor unor voievozi ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul ale căror fapte de vitejie au stîrnit admirația întregii Europe.

P. C.

* PAUL COLES, *The ottoman impact on Europe* (Asaltul otoman asupra Europei). New York, Harcourt, Brace & World, 1968.

Au apărut:

DUMITRU CIUMBRUNDEAN : **Jurnal de front, 1914—1918.** Ed. politică, 368 p.

ELENA M. MACAVEI : **Amintiri din viața soțului meu, Mihail Macavei.** Ed. politică, 228 p.

EFTIMIE MURGU : **Scrieri.** Ediție îngrijită cu o introducere și note de I.D. SUCIU. Ed. pentru literatură, 632 p.

MEHMET ALI EKREM : **Atatürk, făuritorul Turciei moderne.** Ed. politică, 254 p.

CHARLES DE GAULLE : **Memorii de război (Chemarea 1940—1942).** Ed. politică, 416 p.

FR. MATZ: **Creta — Micene — Troia** (traducere din limba germană). Introducere de PETRE ALEXANDRESCU. Ed. științifică, 216 p.

★★★ **Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război.** Culegere de documente și studiu introductiv de istoricii cehoslovaci ZDENEK KONEČNÝ și FRANTIŠEK MAINUŠ. Ed. militară, 231 p.

CONFESIUNI

Printre semnatarii scrisorilor sosite la redacție pe marginea celor două articole publicate de noi : „Trei evadați" (Magazin istoric nr. 7—8, 1968) și „Trei luni în ilegalitate" (Magazin istoric nr. 1, 1969) se află chiar participanți la evenimentele relatate. Confesiunile lor — încărcate de emoția faptului trăit — sînt extrem de sugestive prin autenticitatea lor. Spre știința cititorilor noștri le inserăm mai jos :

IOAN IMETS — Odorheiul Secuiesc ne scrie, aducînd o interesantă rectificare : „[...] am constatat că numele meu este tipărit greșit. In loc de IMETS este scris NEMECI, care nu corespunde numelui meu original, folosit de mine în tot timpul, fără nici o schimbare.

Datorită faptului că rolul meu este descris cu exactitate, aș dori ca și numele meu să fie rectificat din NEMECI în IMETS, pentru ca materialul apărut să aibă o mai mare valoare".

N.R. Socotiți dorința dv. îndeplinită.

EDUARD NOVAK — București, ne relatează:

„La cele publicate, pentru reconstituirea unor fapte, poate, necunoscute încă multora, din cauza condițiilor de conspirativitate de atunci, vin cu unele completări, care cred că vor fi primite și publicate în revistă, citite de toți aceia pe care îi interesează condițiile și munca ilegală a P.C.R.

Șoferul care s-a dus la Craiova și i-a luat pe tovarășii Vasilichi, Doncea și Petrescu, dintr-un loc dinainte stabilit, aducîndu-i la București, se numea Gheorghe Bălan și avea doi copii. După puțin timp el a fost descoperit și arestat de Siguranță, iar eu, însărcinat din partea «Ajutorului roșu» cu sprijinirea celor închiși, am primit adresa familiei lui (locuia în comuna Militari) și i-am dus în fiecare lună ajutorul cuvenit, pe toată perioada cît a fost închis".

N.R. Primim oricînd cu bucurie relatări de genul celor ce ne-au făcut tovarășii Ioan Imets și Eduard Novak.

INTEMEIETORII

CAMIL MITESCU — București. **Înrudirile date în tabla genealogică publicată de prof. A. Sacerdoțeanu în** Magazin istoric **nr. 12 (21) din 1968 și nr. 1 (22) din 1969 se bazează pe puținele informații istorice existente. Autorul tablei a făcut analiza lor, precum și confruntarea cu informațiile letopisețelor moldovenești uneori, încurcate și nesigure, în studiul său,** Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexandru cel Bun, **citat în nota 1 din prima parte a articolului. De aceea, nu credem că e cazul să mai stăruim. Precizăm totuși că în Moldova, unde existau mai multe confederații de obști sau „țări", înainte de unificarea țării și de statornicirea unei dinastii, pe care tradiția o numește a „Mușatinilor", a avut loc o aprigă luptă interdinastică și încă de pe atunci principiul agnaților (cel mai în vîrstă dintre eligibili) era adesea aplicat. După părerea prof. A. Sacerdoțeanu, o înrudire între Dragoș și Bogdan din Maramureș de bună seamă că a existat, dar din documentele cunoscute pînă acum ea nu se poate preciza. Se poate numai deduce că, pe la 1350, în Maramureș erau patru neamuri românești de seamă : a) Drag și Dragoș din Bedeu, atestați în 1336 ; b) Bogdan din Cuhea „întemeietorul" Moldovei (în 1343 era fost voievod de Maramureș) ; c) Dragoș din Giulești, bunicul lui Dragoș „descălecătorul" Moldovei, menționat din 1349 înainte ; d) Balc și frații săi, fiii lui Sas voievod de Maramureș, care în 1365 obțin posesiunile din Maramureș ale infidelului Bogdan voievod și ale fiilor săi, între care era și Cuhea. Nici un izvor istoric nu vorbește despre predecesorii lor, dar nimic nu ne oprește să credem că proveneau dintr-o stirpe comună. Cît privește originea moldovenească a lui Bogdan și Dragoș, retragerea predecesorilor lor din Maramureș și apoi** revenirea **acestora în „țara lor", cum presupuneți dv., nu poate fi dovedită documentar. S. Mangiuca făcuse aceste presupuneri mai de mult (Rumänische Revue, 1887), dar ele au căzut încă de atunci. Acest fapt nu exclude însă contactele directe între locuitorii români de pe cele două versante ale Carpaților Răsăriteni înainte de întemeiere. Este foarte probabil că ele nu au fost întrerupte niciodată, din perioada romană pînă la apariția statului moldovenesc liber. În acest lung răstimp au apărut marii feudali și domeniile lor, dintre care unii au început procesul de unificare a țării ; de la cel mai puternic dintre ei își are obîrșia însăși dinastia țării, numită mai tîrziu a Mușatinilor.**

PE TIMPUL LUI MATEI BASARAB

ADRIANA M. NEACȘU — elevă, Șos. Olteniței, București. **Datele pe care le avem la dispoziție asupra bisericii din satul Parepa nu sînt deloc numeroase. În orice caz, monumentul exista pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. In 1884 a fost reparat. Vă recomandăm deci să adunați noi amănunte din trecutul său pentru a-i putea dovedi vechimea din timpul lui Matei Basarab. Pînă atunci, lăsați legenda satelor Parepa, Rușani și Degerați în domeniul... legendei.**

BARBU MARCEL — Budești, Ilfov. **Mănăstirea existentă actualmente în satul Negoiești, comuna Șoldanu, nu este o ctitorie a lui Neagoe Basarab.** Letopisețul Cantacuzinesc **(ed. C. Grecescu-Dan Simonescu, București, 1960, p. 106) o trece între construcțiile familiei lui Matei Basarab. Pisania mănăstirii poartă data 1648—1649 ceea ce, de asemenea, corespunde anilor de domnie ai lui Matei Basarab (1632—1654). A fost reparată în 1777 și restaurată în 1850.**

PETRE A. GHEORGHE — Suceava. **Nu trebuie să aveți nici o îndoială în ce privește reproducerea din revista noastră nr. 11 (20) 1968 de la p. 50—51 : Tabloul este într-adevăr opera lui Stoica. În ce privește diverse alte reproduceri. printre care și cea apărută în emisiunea filatelică „Unirea" nu ne putem pronunța pînă nu sîntem în posesia lor.**

ZENO DRAIA — București. **Interesul dv. pentru relatarea unor episoade, mai puțin cunoscute, din timpul Revoluției de la 1848 din Imperiul habsburgic este evident. Pornind de la articolul „Lupta antihabsburgică a maselor din Transilvania" apărut sub semnătura lui L. Banyai și G. I. Bodea în Analele I.S.I.S.P., ne relatați :** ...Aș vrea să vă atrag atenția asupra unui fapt, și anume că în fruntea armatei revoluționare maghiare a

NU UITAȚI:

ABONAMENTUL DV. LA „MAGAZIN ISTORIC" PENTRU ANUL 1970!

Din corespondența abundentă ce ne parvine, rezultă interesul de care se bucură revista noastră. Pentru asigurarea tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este abonamentul, **mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc, firește, complete. După cum se știe, abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, abonamentele se fac adresînd comenzile la „Cartimex", căsuța poștală 134—135, București, România.**

Nu uitați : pentru **documentarea și informarea dv. în domeniul istoriei României și al celei universale, asigurați-vă din timp abonamentul la** MAGAZIN ISTORIC **pe anul 1970 !**

stat, într-o perioadă, generalul Moga. Producîndu-se unele defecțiuni în armata maghiară, comandantul suprem, contele Adam Teleki, a demisionat, în locul lui fiind numit generalul Moga. De numele acestuia se leagă incursiunile armatei maghiare în Austria și bătălia cu trupele imperiale care s-a dat pe Cîmpia de la Schwechat.

Ne trimiteți un extras din lucrarea istoricilor maghiari Szalay Iozsef și Baroti Lajos („A magyar nemzet tortinete") în care sînt relatate aceste episoade.

De acord cu cele relatate, generalul Moga trăiește retras la Reghin, Tg. Mureș etc. și moare în 1861.

Ne permitem și o observație (ca să vedeți că și mîna greșește, nu numai mașina tipografică !). În toată scrisoarea notați anul revoluționar 1948. Corectarea de rigoare a fost extrem de simplă : 1848.

LEONIDA GAVRILESCU — Fălticeni. Semnalarea dv. privitoare la degradarea conacului de la Ruginoasa este tristă și adevărată. În articolul „Dramele Ruginoasei" din nr. 10/1968 al revistei noastre, sesizasem și noi această situație. Scrisoarea dv. ne permite să reamintim forurilor în drept că la Ruginoasa... se lasă prea multă rugină.

PASCU HARALAMBIE. Cu sinceră părere **de rău, tovarășul Pascu Haralambie din Măgureni-Prahova ne mărturisește că — deși cunoaște meleagurile țării, pe care le-a străbătut adesea ca turist — nu a putut afla încă cine a fost ctitorul cetății din satul natal.**

A auzit — legenda spune — că ar fi fost un mare boier Buga Măgureni, de la care ar fi rămas și numele satului ; mai știe că, mai tîrziu, conacul a fost al lui Nicu Cantacuzino ; și mai știe — pentru că o vede cu ochii săi — că acum așezămîntul este o ruină, în care au fost depozitate mere și cartofi și conchide că e păcat !

Desigur, redacția noastră nu are posibilitatea întocmirii unor monografii locale. Satele sînt cu miile și fiecare-și are istoria și taina sa ! Ce spun cadrele didactice din comună ? Nu-i pot ajuta pe consăteanul lor ? Probabil că nici nu este singurul dornic să afle adevărul.

TOTUȘI — LA SIBIU !

COSTACHI VASLUEANU — Arad, și M. GEO — Tg. Mureș. Vă mulțumim pentru aprecierile pe care le faceți la adresa revistei noastre și care nu pot decît să ne bucure. În ce privește localitatea unde s-a născut H. Oberth, pionier transilvănean al rachetotehnicii și zborului cosmic, indicată în nr. 7—8/1969 din Magazin istoric, **pag. 177, ca fiind Sibiul, informația este exactă chiar dacă dv. aveți unele îndoieli bazate pe datele apărute în alte publicații. În „Allgemeines Gelehrten-Lexikon" (Lexiconul general al savanților) de G. A. Zischka, Stuttgart, 1961, pag. 465, găsiți : „Oberth, Herman [...], născut la Sibiu, 25.6.1894". „Meyers Neues Lexikon", vol. 6, Leipzig, 1964, pag. 230, dă aceeași informație. Într-un substanțial articol din revista „Invenții — Inovații" (nr. 8/1966, pag. 306), semnat de ing. I. Iacovachi, tot Sibiul este menționat. Faptul că o altă revistă a indicat Sighișoara drept loc de naștere, se datorește probabil unei confuzii : Oberth a funcționat acolo mulți ani ca profesor.**

DUMITRU SLĂVUȚEANU — Crușețu (Gorj), ne semnalează că n-a primit un număr din revista noastră. Oficiul P.T.T.R. Crușețu a răspuns reclamației sale în sensul că publicația nu a parvenit acestui oficiu. Semnalăm organelor de difuzare această întîrziere, cu totul regretabilă, sperînd că nu se va mai repeta. O sesizare similară ne trimite C. TEISANU din comuna Cernica Bălășanca, **care de asemenea n-a primit un număr al revistei, ca și alți abonați localnici. El consideră, pe drept cuvînt, neîntemeiat răspunsul oficiului P.T.T.R. Cernica (Ilfov) care i-a replicat laconic : „Nu vi l-am trimis, că nici noi nu l-am primit", fără a întreprinde cercetări și a lua măsurile de rigoare.**

RADU RAUTA — București. „Consider că mă veți crede sincer cînd afirm că apreciez la superlativ modul competent, atractiv și concret al materialelor publicate..." Este o apreciere care, evident, ne bucură și ne obligă. Cît despre propunerile dv. vă putem asigura că multe dintre materialele noastre „scormonesc" în arhiva anilor 1941—1945, așa cum v-ați convins probabil citind ultimele numere din Magazin istoric.

MARIN CIOVICĂ — București, SILVIU IAMBOR — Constanța, ing. HORAȚIU C. CIUDIN — Craiova, NELU MANTA — com. Malaia (jud. Vîlcea). **Ne pare rău că nu vă putem satisface dorința. Redacția nu deține numere vechi pe care să le poată pune la dispoziția cititorilor. Tocmai de aceea considerăm că abonamentul rămîne mijlocul cel mai bun de a vă asigura în viitor fiecare număr apărut.**

Contents

GH. ŢUŢUI The Formation of the National Democratic Front 2
E. BANTEA, O. LUSTIG The Debrecen Battle 4
ANDREI OŢETEA Post Tenebras, Lux — The Renaissance 10
* Red October 15
OVIDIU BĂDINA and OCTAVIAN NEAMŢU The Romanian Town and Village in the Tide of History 18
RADU ION POPESCU The Chevalier d'Eon 25
* Memento 32
ŞERBAN ANDRONESCU The Stones of Bogas-Köi Are Speaking 37
NICOLAE BÎRDEANU The Danube Outlaws 42
A. DECULESCU Where Was Constantiniana Daphne? 45
DINU C. GIURESCU Ioan Vodă the Brave 48
CONSTANTIN ANTIP Napoleon Bonaparte 53
I. FELEA The Nădejde Family (II) 70
* Through Our Museums 76
E.P. JUDEŢ Dimitrie Cantemir — the Musician 80
* In Brief 82
W. CHURCHILL Memoirs (VIII) 85
D.V. ROSETTI Were There Amazones in Dacia? 90
* Panorama 95
* Letters from the Editor 98

Sommaire

GH. ŢUŢUI La constitution du Front national démocratique .. 2
E. BANTEA, O. LUSTIG La bataille de Debrecen 4
ANDREI OŢETEA Post tenebras, lux — la Renaissance 10
* Octobre Rouge 15
OVIDIU BĂDINA et **OCTAVIAN NEAMŢU** La ville et le village roumains au cours de l'histoire 18
RADU ION POPESCU Le chevalier d'Eon 25
* Memento 32
ŞERBAN ANDRONESCU La voix des pierres de Bogas-Köi .. 37
NICOLAE BÎRDEANU Les hors-Conla-loi du Danube 42
A. DECULESCU Où a été situeé Constantiniana Daphne? 45
DINU C. GIURESCU Ioan Vodă le Brave 48
CONSTANTIN ANTIP Napoléon Bonaparte 53
I. FELEA La famille Nădejde (II) 70
* Dans nos musées 76
E.P. JUDEŢ Dimitrie Cantemir — le musicien 80
* Notes 82
W. CHURCHILL Mémoires (VIII) 85
D.V. ROSETTI Y a-t-il eu des amazones en Dacie? 90
* Panorama 95
* Courrier de la rédaction 98

Содержание

Г. ЦУЦУЙ Образование Национально-демократического фронта 2
Е. БАНТЯ, О. ЛУСТИГ Дебрецинское сражение 4
АНДРЕЙ ОЦЕТЯ Post tenebras, lux — Возрождение .. 10
* Красный Октябрь 15
ОВИДИУ БЭДИНА и ОКТАВИАН НЯМЦУ Румынские города и деревни в историческом потоке 18
РАДУ ИОН ПОПЕСКУ Рыцарь д'Еон 25
* Заметки 32
ШЕРБАН АНДРОНЕСКУ Голос камней в Богас-Кёй 37
НИКОЛАЕ БЫРДЯНУ Дунайские гайдуки 42
А. ДЕКУЛЕСКУ Где была Константиниана Дафне? .. 45
ДИНУ К. ДЖУРЕСКУ Иоан Водэ Храбрый 48
КОНСТАНТИН АНТИП Наполеон Бонапарт 53
И. ФЕЛЯ Семья Нэдежде (II)70
* По румынским музеям .. 76
Е.П.ЖУДЕЦ Димитрие Кантемир — музыковед 80
* Сигнал 82
У. ЧЕРЧИЛЛЬ Мемуары (VIII) 85
Д.В. РОСЕТТИ Были ли в Дакии амазонки? 90
* Издательский кругозор 95
* Редакционная почта .. 98

Inhalt

GH. ŢUŢUI Die Bildung der National-Demokratischen Front .. 2
E. BANTEA, O. LUSTIG Die Schlacht bei Debreczin 4
ANDREI OŢETEA Post tenebras, lux — die Renaissance 10
* Der Rote Oktober 15
OVIDIU BĂDINA und OCTAVIAN NEAMŢU Das rumänische Dorf und die rumänische Stadt im Laufe der Zeit 18
RADU ION POPESCU Der Chevalier d'Eon 25
* Memento 32
ŞERBAN ANDRONESCU Die Stimme der Steine von Bogas-Köi 37
NICOLAE BÎRDEANU Die Donauräuber 42
A. DECULESCU Wo war Constantiniana Daphne? 45
DINU C. GIURESCU Ioan Vodă der Tapfere 48
CONSTANTIN ANTIP Napoleon Bonaparte 53
I. FELEA Die Familie Nădejde (II) 70
* Durch unsere Museen 76
E.P. JUDEŢ Dimitrie Cantemir — der Musiker 80
* Kurze Beiträge 82
W. CHURCHILL Memoiren (VIII) 85
D.V. ROSETTI Gab es Amazonen in Dazien? 90
* Panorama 95
* Briefkasten 98

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti str. Oneşti nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poştal Nr. 22 telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăt, Nicolae Nicolescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, I. M. Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: RADU DOBRE

427 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Bucureşti

Podoabe feminine antice, descoperite la Cetățeni-Argeș (**Au fost amazoane în Dacia ?**, pag. 90)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Pajura din stema României și emblema Asociației internaționale a tipografilor pe una din fețele steagului confecționat de Societatea generală de ajutor reciproc (vezi pag. 35)